

Actituds i usos lingüístics dels joves de les Illes Balears

Informe dels resultats

G CONSELLERIA
O FONS EUROPEUS,
I UNIVERSITAT I CULTURA
B DIRECCIÓ GENERAL
POLÍTICA LINGÜÍSTICA

Universitat
de les Illes Balears

Grup de Recerca
Sociolingüística
de les Illes Balears

 auijovib

Coordinadores

Xisca Castell, Elga Cremades i Maria del Mar Vanrell

Consultors

Lluís Ballester i Ariadna Benet

Tècnica de suport a la recerca

Catalina Amengual

Assistents de recerca

Antònia Llull, Mercè Gomila i Ariadna Perelló

Anàlisi quantitativa

Ricard Benito i Isaac González

Redacció de l'informe

Capítol 1: Joan Pujolar i Maria del Mar Vanrell

Capítol 2: Catalina Amengual, Ricard Benito, Isaac González i Maria del Mar Vanrell

Capítol 3: Catalina Amengual, Xisca Castell i Maria del Mar Vanrell

Capítol 4: Elga Cremades, Isabel Crespí i Anna Tudela

Capítol 5: Elga Cremades i Isabel Crespí

Capítol 6: Ivan Solivellas, Christopher Little i Anna Tudela

Capítol 7: Joan Melià

Actituds i usos lingüístics dels joves de les Illes Balears està subjecta a una llicència de reconeixement no comercial sense obra derivada

Resum de la llicència: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

Llicència completa: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>

Taula de continguts

Índex de taules	5
Presentació	7
Capítol 1: Marc teòric	9
Capítol 2: Metodologia	17
2.1 Introducció.....	17
2.2 Explotació de les bases de dades quantitatives	17
2.2.1 <i>Enquesta sociolingüística 2004 (ES2004) i Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi (EULIB2014)</i>	17
2.2.2 <i>El consum cultural de les Illes Balears. Informe dels resultats 2016 (ECCIB2016)</i>	19
2.2.3 Informació per a la consulta de les dades en aquest informe	20
2.3 Dades qualitatives.....	21
2.3.1 Participants.....	21
2.3.2 Mètodes.....	24
2.3.2.1 Entrevistes individuals	25
2.3.2.2 Grups de discussió	25
2.3.2.3 Fitxa d'usos lingüístics i hàbits de lleure.....	26
2.3.3 Procediment.....	27
2.3.4 Transcripció i anàlisi	28
Capítol 3: Ús de les llengües segons els contextos i els moments vitals: les mudes lingüístiques	31
3.1 Introducció: les mudes lingüístiques	31
3.2 Les llengües a l'escola	37
3.3 Les llengües a l'institut.....	40
3.4 Les llengües en la formació superior	43
3.5 Les llengües a la feina.....	45
3.6 Les llengües en la família	48
3.7 Les llengües amb els amics.....	50
3.8 Recapitulació	51
Capítol 4: Usos lingüístics i hàbits de lleure	55
4.1 Introducció: perfil cultural i dades quantitatives	55
4.2 Mitjans de comunicació (ràdio, televisió, premsa).....	58
4.3 Xarxes socials i videojocs.....	60

4.4 Consum cultural.....	62
4.5 Participació social: activitats extraescolars i associacionisme	66
4.6 Recapitulació	70
Capítol 5: La llengua en les interaccions comunicatives: normes d'ús lingüístic	73
5.1 Introducció: les normes d'ús lingüístic	73
5.2 Anàlisi de les dades: tendències generals.....	73
5.2.1 Normes d'ús dels joves en relació amb els altres grups d'edat	74
5.2.2 Normes d'ús segons la trajectòria lingüística	76
5.2.3 Normes d'ús segons els àmbits territorials i la llengua inicial	79
5.3 Perfils dels parlants segons les tendències	82
5.3.1 Catalanoparlants híbrids	82
5.3.2 Castellanoparlants híbrids	85
5.3.3 Castellanoparlants aguts	88
5.4 Recapitulació	89
Capítol 6: L'imaginari juvenil: ideologies i actituds lingüístiques	91
6.1 Introducció.....	91
6.2 Identitat i llengua en l'imaginari juvenil	91
6.3 Varietats geogràfiques, correcció i llengua estàndard	96
6.4 Barreres socials i factors facilitadors de l'ús del català	99
6.5 Percepció de la situació de la llengua catalana a les Illes Balears	102
6.6 Recapitulació	106
Capítol 7: Recomanacions estratègiques i actuacions de planificació lingüística a les Illes Balears	109
7.1 Introducció.....	109
7.2 Un plantejament global.....	109
7.3 El sector dels joves	110
7.4 Objectius i actuacions	113
7.5 Recapitulació	119

Índex de taules

Capítol 2

TAULA 2.1. Noms resultants de les cinc categories de la variable trajectòries lingüístiques (esquerra), adaptades al terme mudador/no mudador (dreta)	19
TAULA 2.2. Perfil sociolingüístic dels informants que varen participar en les entrevistes individuals.....	22
TAULA 2.3. Perfil sociolingüístic dels informants que varen participar en els grups de discussió	23
TAULA 2.4. Perfil sociolingüístic dels informants que varen participar en les fitxes d'usos lingüístics i hàbits de lleure.....	24
TAULA 2.5. Codis i subcodis per a l'anàlisi qualitativa amb NVivo	28
TAULA 2.6. Variables i valors de les matrius de codificació amb NVivo.....	29

Capítol 3

TAULA 3.1. Muda lingüística de llengua inicial a llengua habitual. Joves de 15 a 29 anys	32
TAULA 3.2. Muda lingüística de llengua inicial a llengua habitual. Joves de 15 a 44 anys, segons el territori.....	32
TAULA 3.3. Regressió logística binària amb la muda al català com a variable dependent. Joves de 15 a 44 anys.....	33
TAULA 3.4. Usos lingüístics amb els companys d'estudis segons la llengua inicial i el territori. Joves de 15 a 44 anys.....	34
TAULA 3.5. Usos lingüístics amb els companys de feina segons la llengua inicial i el territori. Joves de 15 a 44 anys.....	35
TAULA 3.6. Usos lingüístics amb el primer fill segons la llengua inicial i el territori. Joves de 15 a 44 anys	36
TAULA 3.7. Usos lingüístics amb els amics segons la llengua inicial i el territori. Joves de 15 a 44 anys	37

Capítol 4

TAULA 4.1. Assistència a esdeveniments culturals el darrer any segons llengua habitual i grups d'edat.....	56
TAULA 4.2. Realització d'activitats creatives el darrer anys segons llengua habitual i grups d'edat	57
TAULA 4.3. Realització d'activitats creatives grupals els darrer anys segons llengua habitual i grups d'edat.....	57
TAULA 4.4. Llengua del darrer llibre llegit segons llengua habitual.....	63

Capítol 5

TAULA 5.1. Resposta a la situació «Si s'adreça a algú en català i li responen en castellà...» segons el grup d'edat	74
TAULA 5.2. Resposta a la situació «Si s'adreça a algú en castellà i li responen en català...» segons el grup d'edat	75
TAULA 5.3. Resposta a la situació «Si s'adreça a algú en català i li responen en castellà...» segons la trajectòria lingüística.....	77
TAULA 5.4. Resposta a la situació «Si s'adreça a algú en castellà i li responen en català...» segons la trajectòria lingüística.....	78
TAULA 5.5. Resposta a la situació «Si s'adreça a algú en català i li responen en castellà...» segons la llengua inicial i l'àmbit territorial	80
TAULA 5.6. Resposta a la situació «Si s'adreça a algú en castellà i li responen en català...» segons la llengua inicial i l'àmbit territorial	81

Capítol 6

TAULA 6.1. Respostes a la pregunta si el català s'usa més ara que fa 5 anys, segons àmbits territorials i llengua d'inici entre els informants de 15 a 44 anys	103
TAULA 6.2. Respostes a la pregunta si el català s'usa ara més o menys que d'aquí a 5 anys, segons àmbits territorials i llengua d'inici entre els informants de 15 a 44 anys	104

Presentació

Actualment vivim en una societat global, caracteritzada, sobretot, pels canvis constants i la mobilitat. Aquesta realitat afecta especialment territoris com les Illes Balears, on la insularitat, la dependència del sector de serveis (sobretot del turisme) i l'estacionalitat han modificat la societat i, consegüentment, les dinàmiques sociolingüístiques, especialment pel que fa a la població jove. Així, els coneixements i els usos lingüístics s'han anat transformant en funció dels contextos, dels interlocutors i, també, en relació amb la negociació d'una identitat personal i col·lectiva. És necessari entendre l'evolució del coneixement, l'ús i la significació de la llengua entre els joves de les Illes Balears per tal de poder dissenyar una intervenció adequada des de l'Administració.

L'estudi *Actituds i usos lingüístics dels joves de les Illes Balears* té, doncs, tres objectius generals. D'entrada, es pretén comprendre els processos que afavoreixen o dificulten l'ús del català i altres llengües entre joves en diferents contextos. En segon lloc, volem aprofundir en el coneixement de les percepcions dels joves cap a la unitat de la llengua i la variació diatòpica i també cap a les normes d'ús com la convergència lingüística. En últim terme, ens proposam analitzar els discursos sociolingüístics dels joves i estudiar les possibles estratègies i les accions més eficaces per a implementar polítiques lingüístiques que afavoreixin l'augment de l'ús social del català entre els joves. Aquests objectius generals es concreten en els següents objectius específics:

1. Descriure l'evolució del coneixement i l'ús de les llengües (català, castellà i altres) entre els joves en diferents contextos.
2. Analitzar la composició sociodemogràfica dels diversos grups lingüístics.
3. Analitzar l'ús de les llengües segons els contextos i els moments vitals.
4. Analitzar els discursos sociolingüístics dels diferents grups per tal de comprendre el paper de la llengua en la configuració de les identitats, posicionaments i relacions dels joves a les Illes Balears, i detectar les «barreres lingüístiques» existents en diferents contextos.
5. Analitzar la percepció dels joves respecte de les normes d'ús com la convergència lingüística i la tria de llengües.
6. Analitzar la percepció dels joves cap a les diferents varietats diatòpiques i la llengua estàndard.
7. Analitzar la percepció dels joves de la correcció/compleció lingüística.
8. Analitzar els hàbits de lleure dels joves de les Illes Balears i els usos lingüístics que s'hi relacionen.
9. Analitzar els factors que faciliten l'ús del català per part de la població jove castellanoparlant i per la població jove d'origen immigrat.
10. Analitzar la influència de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) en els usos lingüístics dels joves.

11. Estudiar possibles orientacions estratègiques i actuacions de planificació lingüística que es puguin implementar des de l'administració, les entitats i altres col·lectius juvenils.

Per a assolir aquests objectius, s'ha usat una combinació de mètodes quantitius i qualitius. Primerament, s'han explotat dades de tipus quantitiu provinents de tres fonts: l'*Enquesta sociolingüística 2004* (ES2004), l'*Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi* (EULIB2014) i l'estudi *El consum cultural de les Illes Balears. Informe dels resultats 2016* (ECCIB2016). A més d'això, s'han recollit dades qualitatives a partir de tres instruments diferents però complementaris: entrevistes individuals, grups de discussió i fitxes d'usos lingüístics i hàbits de lleure, una mena de diari personal en què els participants havien d'anotar, durant una setmana, quines activitats de lleure duïen a terme i en quina llengua.

No podem cloure aquesta presentació sense donar les gràcies a tota una sèrie de persones que han fet possible que aquest estudi s'hagi pogut dur a terme. Sense cap mena de dubte, aquest projecte no hauria estat possible sense la implicació d'un gran nombre d'informants i institucions, entitats i persones que ens han posat en contacte amb altres informants potencials. Les assistents de recerca Antònia Llull, Mercè Gomila i Ariadna Perelló mereixen un agraïment especial. Aquest treball s'ha pogut dur a terme gràcies a la col·laboració, especialment profitosa i enriquidora, entre investigadors del Grup de Recerca Sociolingüística de les Illes Balears (GRESIB) i investigadors d'altres grups de recerca de la Universitat de les Illes Balears, la Universitat Oberta de Catalunya, la Universitat Autònoma de Barcelona i l'Open University. L'estudi ha estat finançat íntegrament per la Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears.

Les coordinadores

Capítol 1: Marc teòric

Joan Pujolar i Maria del Mar Vanrell

Aquest capítol presenta succintament el mapa conceptual que fonamenta aquest estudi. És un estudi de caràcter fonamentalment descriptiu, l'objectiu del qual és oferir una panoràmica dels usos lingüístics i els fenòmens que s'hi relacionen, no pas explorar l'interès i la productivitat de conceptes o procediments específics. Per això aquest capítol es focalitza sobretot a facilitar la comprensió dels conceptes i mètodes que s'utilitzen en l'estudi, així com aclarir-ne els límits i perquè s'entengui, d'aquesta manera, què podem i què no podem saber a partir de tot el que s'hi analitza.

Per exemple, un interès de base de l'estudi és conèixer els usos lingüístics de la població balear jove d'entre 15 i 29 anys, per bé que per raons tècniques en algun procediment s'han inclòs participants fins als 44 anys. Més específicament, la primera cosa que es busca saber és la freqüència amb què s'usen el català i el castellà al costat d'altres llengües. Els usos lingüístics en termes de freqüència (i no, per exemple, de qualitat) es poden estudiar de dues maneres principals: mitjançant observacions (recollint mostres de gent parlant) o mitjançant usos declarats (el que la gent diu que fa). Aquest estudi atén quasi exclusivament al segon aspecte: sigui a través de respostes a enquestes, sigui a través d'entrevistes, debats en grup o l'elaboració d'una mena de diari sobre les activitats de lleure dutes a terme durant una setmana, la matèria primera de l'estudi són els usos declarats. Excepcionalment es fa referència en alguns moments al comportament lingüístic d'alguns participants en aquests mateixos exercicis de diàleg o discussió que s'hi ha mantingut i que a voltes poden ajudar a valorar o contextualitzar les explicacions declaratives.

Acadèmicament, els usos declarats han estat tradicionalment criticats pel fet evident que no se'n pressuposa l'estatus empíric. El que la gent diu que fa no és el mateix que el que la gent efectivament fa i en aquestes qüestions el tema de la sinceritat és sovint el menys pertinent. Quan la gent explica el comportament propi i un investigador l'interpreta hi poden haver múltiples aspectes de divergència sobre com una persona entén una qüestió, com la valora, com d'acuradament l'explica i com entén que l'ha de presentar. Si a algú se li pregunta si parla més sovint una llengua o una altra, hi ha molts factors que poden intervenir en com aquesta persona sospesa aquest «sovint» en cada cas, des de la memòria més a curt termini fins a la importància que dona a les relacions socials que manté en una o altra llengua. A més, com insisteixen els sociolingüistes, s'ha de tenir present tot el que comporta l'exercici social d'«explicar» i sobretot quan una persona parla sobre si mateixa. Com ens recorda De Fina (2003, 2006), les declaracions constitueixen una narrativa que està sotmesa a la necessitat de presentar alguna mena de versió coherent tant dels fets com de la persona que els explica, coherència que no necessàriament s'ha de correspondre amb les seves vivències efectives, que poden ser més irregulars, disperses i contradictòries. Tot plegat respon a la lògica íntegrament social que fa que, quan parlem amb algú, ajustem el nostre comportament a allò que pot fer més fàcil o satisfactori el diàleg amb l'altra persona, que en aquest cas pot ser el mateix investigador: triar les paraules, el to, la manera de dir les coses, els temes a tocar, etc. En definitiva, durant una enquesta o entrevista tothom construeix una identitat consistent o coherent amb les expectatives socials del moment. Per aquesta raó, la dada

obtinguda no és només la resposta que s'hi dona, sinó el fet de donar aquella resposta i la manera com es dona.

En tot cas, aquestes preocupacions han donat pas a nombrosos estudis sociolingüístics que es focalitzen més en el «com» que en el «què». Aquest no és el cas, però, d'aquest estudi, ja que l'ús principal de les dades recollides és el de reconstruir la situació sociolingüística de les Illes Balears. Això equival a dir que les respostes d'enquestats i entrevistats es tracten com a «indicadors», com passa en els molts estudis de tota mena en què es calculen fenòmens de manera indirecta. És important, per tant, tenir present que els resultats constitueixen la interpretació que els autors han elaborat de la situació d'acord amb aquests «indicadors». Si aquest matís és pertinent en relació amb els usos lingüístics, és encara més important pel que fa al segon gran objectiu d'aquest estudi: les ideologies lingüístiques.

Les ideologies lingüístiques constitueixen allò que la gent pensa sobre les llengües, com ho veu i com ho viu, i sobretot com ho diu (veg. Schieffelin et al., 1998). L'estudi de les ideologies lingüístiques engloba el que s'anomena també habitualment «actituds lingüístiques» en un sentit més general, tot i que el darrer terme a voltes inclou la descripció de patrons d'acció més espontanis i irreflexius, mentre que les ideologies constitueixen la formulació dels principis que implícitament es desprenen de determinades pràctiques (veg. capítol 6 per a més detalls sobre aquesta qüestió). En el nostre cas, ens interessa específicament el que la gent pensa i diu sobre els usos lingüístics, com els associa a aspectes morals i polítics, en quins termes ho presenta, de quina manera sent que l'afecten i, en darrer terme, en quina mesura aquestes ideologies expliquen els comportaments. Al contrari dels usos lingüístics, tant les ideologies com les actituds no són accessibles directament i només es poden reconstruir de manera indirecta a partir de l'observació o a partir del que la gent explica, que és majorment el que hem fet en aquest estudi en la part dita «qualitativa»: fer parlar la gent sobre els seus usos de les llengües.

Dins aquest context d'interès per usos i ideologies lingüístics, aquest estudi desenvolupa de manera especial una focalització concreta: les biografies. La biografia ha estat una perspectiva d'interès creixent en la sociolingüística en els darrers quinze anys, sobretot a partir d'un estudi de Woolard (2011) a Catalunya, que al seu torn generà els treballs ja citats de De Fina, així com l'estudi sobre llengua i joves de González et al. (2014), entre molts altres (veg. O'Rourke i Pujolar, 2019). El focus en biografies es fonamenta en el fet que els usos lingüístics estan lligats a l'esdevenir vital de les persones, des del lloc i la família on neixen fins a les relacions i activitats que emprenen en diverses fases de la vida. Per bé que el pensament i sentit comú tradicional ha posat sempre molt d'èmfasi en els anomenats «parlants nadius» o en la «llengua materna» (Bonfiglio, 2010), com si aquestes condicions explicassin els comportaments lingüístics en la seva totalitat, la sociolingüística ha constatat que cal posar el focus en els usos i l'organització social, en els llocs i les activitats on té lloc la comunicació, ja que és en les pràctiques socials on es constitueixen els usos lingüístics. Des d'aquest punt de vista les llengües esdevenen inscrites en els individus com a elements que els defineixen pel fet de lligar-los a les seves relacions i activitats socials. Per això la biografia és l'element al voltant del qual pivota centralment aquest estudi com a indicador dels usos lingüístics i com a projecció d'ideologies sobre la base de narrativitzar la persona. La biografia permet posar el focus en la persona, el subjecte que té una història i també unes facultats per a actuar en un context. En les narracions biogràfiques, els participants fan un

esforç per reconstruir i expressar una visió del seu passat i present, i alhora formular unes possibilitats de futur. A partir de la col·lecció de testimonis recollida podem reunir les múltiples peces que constitueixen l'experiència sociolingüística dels ciutadans actuals, dels condicionants implicats en les tries de llengua, i dels escenaris futurs que tot plegat anticipa.

L'estudi emprèn aleshores la reconstrucció dels processos biogràfics que es poden argumentar a partir de les dades recollides. És en aquest context que en sociolingüística s'ha elaborat el concepte de *muda* o *trajectòria lingüística* (Pujolar i González, 2013; González et al., 2014). El concepte de *muda lingüística* recull la idea que en les trajectòries biogràfiques de les persones es poden donar canvis qualitatius en els usos lingüístics i que almenys alguns aspectes d'aquests canvis són prou conscients per poder-los explicar i discutir amb els parlants. S'entén per muda un canvi sensible en la manera d'usar les llengües que una persona té en el seu repertori, com per exemple quan algú decideix de parlar una llengua X que fins aleshores no usava activament, o com quan algú decideix de parlar-la en situacions en què abans no la parlava. El concepte pressuposa, com en el cas de la identitat biogràfica, que els usos lingüístics tenen una certa organització i unes continuïtats en les vides de les persones, per la qual cosa també es poden veure com a hàbits o regularitats que alhora generen expectatives en les altres persones. Qualsevol forma ostensible del nostre comportament genera en els altres l'expectativa que en el futur tendrem un capteniment coherent amb l'anterior. En la pràctica quotidiana, per exemple, ens habituem a associar les persones amb qui tractam amb la llengua o llengües que veim que parlen i, més específicament, amb les que aquestes persones parlen amb nosaltres, de forma semblant a altres trets de la personalitat i del tracte. Les mudes apunten aleshores a fets que d'alguna forma canvien o redefeixen aquest ordre lingüístic de la manera que sigui. Per exemple, un canvi de residència pot ocasionar que una persona canviï la seva llengua habitual fora de casa. Siguin canvis provocats pel context, siguin derivats d'algun propòsit o esforç de la persona, aquests fenòmens tenen un interès de primer ordre per entendre la manera com els usos de les llengües poden expandir-se o contreure's. Es tracta, per tant, d'una qüestió d'interès potencial per a les polítiques lingüístiques públiques.

Convé deixar clar que el concepte de *muda* no explica res, sinó més aviat identifica allò que cal explicar sobre el pressupòsit que els usos lingüístics tenen unes estabilitats i unes trajectòries i no s'inventen de nou a cada moment. Pot ser pertinent, en tot cas, alertar que el concepte no es refereix a altres formes de variació de pràctiques lingüístiques molt conegudes. No es tracta d'una «substitució lingüística» (en anglès: *language shift*), que descriu els processos històrics que porten una comunitat lingüística a abandonar l'ús habitual d'una llengua. Tampoc no es refereix a «alternances de codi» (en anglès: *code-switching*) i als múltiples efectes que s'han estudiat i que acompanyen la combinació de registres i varietats en la conversa ordinària. Pensem, per exemple, quan gent catalanoparlant explica acudits en castellà. Aquests són fenòmens que es poden relacionar amb les mudes, però no constitueixen mudes en si. Darrere de tot això hi pot haver certament mudes, però aquests comportaments parlen d'altres coses.

Per a entendre el concepte de *muda*, és pertinent recórrer a un altre concepte amb molta tradició en sociolingüística: el concepte de *norma d'ús* o *norma lingüística* (Aracil, 1965, 1982), que es tracta amb més profunditat en el capítol 5. La idea de normes lingüístiques posa de manifest que el comportament lingüístic presenta unes estabilitats o predictibilitats.

Certament, el comportament social no es reinventa de nou a cada moment, sinó que reproduceix uns patrons. Cada vegada que un catalanoparlant parla en castellà a algú que se li ha adreçat en aquesta idioma no està pas prenent una decisió, sinó mantenint unes decisions ja preses més o menys reflexivament.

Les normes d'ús constitueixen una manera d'expressar les regularitats d'ús lingüístic en un moment donat. La idea expressa l'únic principi simple que un determinat comportament es pot pressuposar quan es donen un seguit de circumstàncies. Més enllà d'això, el concepte s'usa habitualment de forma flexible per expressar (1) simples regularitats (allò que veim que un fa sovint en determinades condicions), (2) obligacions socials concretes (allò que un entén que s'ha de fer, encara que no sigui explícitament) i (3) indicacions de comportament explícites i codificades per grups o institucions. Les normes lingüístiques aleshores serien allò que canvia quan es parla d'una muda i s'aplicarien sobretot al cas (2), especialment quan les persones així ho expliquen o ho viuen, per bé que en alguns casos es poden acabar deduït de regularitats observades.

Per exemple, quan una persona catalanoparlant decideix de parlar castellà amb algú concret pel sol fet que l'ha conegut parlant castellà, no està fent cap muda. Al contrari, està reproduint un patró lingüístic habitual que ha presenciado en el seu entorn. En canvi, si aquesta persona un dia decideix seguir parlant català encara que li parlin en castellà, i ho posa en pràctica, aleshores sí que haurà realitzat una muda, perquè haurà canviat el seu comportament lingüístic en general i la norma que fins aleshores seguia.

En tot cas, cal tenir present que l'aplicació d'aquests conceptes bàsics en aquest estudi s'adapta a les dues principals metodologies emprades: l'elicitació mitjançant qüestionari (en les enquestes oficials) i l'elicitació en forma de diàleg, siguin entrevistes o debats en grup. Aquestes dues modalitats sovint s'expressen amb la dicotomia quantitatiu/qualitatiu perquè contrasten de manera clara quant a la forma de recollir i analitzar les dades, i perquè al capdavant ens donen accés a comportaments, afirmacions i opinions de la gent de formes molt diferents. Les enquestes esmentades (ES2004, EULIB2014, ECCIB2016) contenen una definició relativament tancada d'allò que es pregunta i opcions simples i reduïdes de respondre: *sí/no*, *més/menys*, tria entre opcions, etc. Hi ha molts pocs ítems en aquestes enquestes que ens permetin esbrinar les normes lingüístiques i no n'hi ha cap que ens permeti de constatar clarament l'ocurrència de mudes, ja que això exigiria poder seguir les respostes de persones concretes i veure si han respost coses diferents en les diverses enquestes.

Per tant, l'aplicació del concepte de *muda* relacionat amb dades quantitatives d'enquestes constitueix un indicador genèric sobre canvis apreciables entre perfils diferents d'ús, típicament entre la llengua inicial i la llengua habitual. Quan la resposta divergeix en aquests dos conceptes, consideram que s'ha produït almenys alguna forma de muda, ja que apunten a una presència diferent de les llengües en dos moments de la vida: la llengua de la primera infància i la llengua del moment actual.

En contrast, les entrevistes i debats oberts permeten als participants d'explicar-se i explicar els fenòmens i experiències amb el seu propi llenguatge, aportar idees o temes no prevists d'avançada i, en definitiva, apropar-se més al fenomen tal com és viscut quotidianament. Per això, els procediments habituals de mostratge també són diferents. D'una banda, les enquestes cerquen recollir prou participants de forma aleatòria perquè es pugui valorar l'extensió dels fenòmens que s'estudien dins un univers social concret: les proporcions

d'usos, experiències i opinions expressades en enquestes corresponen més o menys a les proporcions en la població general. D'altra banda, el model «qualitatiu» d'entrevistes i debats cerca més aviat identificar la variació de possibles perfils («tipus» de participants) de manera que es puguin recollir totes les experiències i idees possibles encara que sense reproduir-ne tan acuradament les respectives extensions. Finalment, per a explorar hàbits de lleure i consum, es va recórrer a una tècnica específica que permetia, amb l'esperit dels estudis de cas, valorar aspectes molt concrets, com és l'estructuració de les formes de lleure al llarg d'un cicle setmanal en un grup de vint persones, que recollien les activitats desenvolupades i les llengües en què feien aquestes activitats en un registre semblant a un diari.

Seguint aquesta lògica, les maneres com s'identifiquen i es representen els processos de muda són sensiblement diferents en cadascuna de les tipologies (quantitativa i qualitativa). A partir de les enquestes es poden constatar les variacions entre alguns dels ítems que es preguntaven. Per exemple, com ja hem dit, els qui manifesten tenir el castellà com a llengua inicial i el català com a llengua d'ús habitual es pressuposa que en algun moment han exercit una muda en haver incorporat el català com a llengua habitual quan almenys en el seu entorn familiar inicial no era així. Com a informació sobre el fenomen en si, però, les enquestes pateixen d'una manca d'especificitat. Amb tot, poden ajudar a obtenir informacions valuoses de caràcter extensiu si podem relacionar aquests comportaments amb altres variables socials, geogràfiques, d'edat, etc.

Els relats obtinguts en entrevistes i debats ajuden a obtenir informació més afinada dels processos de muda, com poden ser els moments vitals més freqüents on es produeixen, les circumstàncies que els envolten, la manera com les persones els donen sentit, les variacions concretes en les normes d'ús, esdeveniments i implicacions subsegüents, etc. Les explicacions amablement aportades pels participants ens ajuden a apreciar el conjunt d'ideologies en circulació sobre les llengües i altres aspectes relacionats de caràcter social, polític i econòmic de l'ús lingüístic.

Finalment, com s'avançava més amunt, a més d'estudiar els indicadors d'usos lingüístics i els diversos perfils biogràfics sobre els quals pivoten (o no) les mudes lingüístiques, aquesta recerca ha recollit també els elements de naturalesa bàsicament simbòlica. Són les actituds com a disposicions a interpretar i respondre de maneres específiques en unes situacions determinades. I són les ideologies com a conjunt de representacions que les persones es fan sobre els fets socials i, més específicament, els lingüístics. Les actituds i ideologies recollides mitjançant diàlegs permeten evidenciar la manera com les persones viuen, interpreten i donen lògica als seus comportaments en la mesura que consideren que les seves explicacions entren dins el que és socialment acceptable (recordem que ens movem en tot moment dins allò que per a les persones té sentit explicar a desconeguts en les situacions en què s'han donat). Actituds i ideologies s'han d'interpretar com a fets del tot culturals i per tant derivats de factors com l'educació, els valors, la moral o l'ètica, que poden ser molt diferents en diversos períodes històrics i en els quals podem trobar diferències apreciables en gent d'orígens, edats i experiències diferents. Així, fins a la segona meitat del segle XX la gent podia parlar sobre les llengües de formes molt diferents a les actuals. Durant segles s'havia parlat de llengües més o menys «lògiques», «refinades» o «bastes», «civilitzades» o «primitives» o «modernes» o «mortes», alhora que s'imposaven jerarquies molt rígides entre les llengües d'estat i els anomenats despectivament «dialectes», «patois», «falas», etc. De la mateixa manera,

tradicionalment hi havia molts prejudicis envers el bilingüisme o multilingüisme, i es perseguien uns ideals de puresa lingüística lligats a diverses formes de racisme (Helleri McElhinny, 2017). Aquestes ideologies i les actituds que se'n derivaven han anat desapareixent amb els processos de generalització de l'educació acompanyats de la caiguda dels imperis europeus, la descolonització i la difusió del principi d'igualitarisme lingüístic en què s'han basat els estudis lingüístics al segle XX. Igualment, a l'Estat espanyol els estatuts d'autonomia han permès el reconeixement del català, l'occità, el basc i el gallec com a llengües de ple dret a títol formal, per la qual cosa han esdevingut instruments d'ús oficial i formal d'administracions, empreses, mitjans de comunicació, espai públic, etc.

Amb tot, la igualtat formal no necessàriament es correspon amb una igualtat efectiva quan es parla de desigualtats que afecten col·lectius, sigui per qüestió de llengua, sexe, ètnia, classe social o altres formes de classificació social. Els sociolingüistes contemporanis coincideixen que les societats actuals mantenen l'existència de jerarquies lingüístiques i han proposat diversos marcs teòrics per explicar-les. En aquest treball s'ha optat pel que actualment cobreix les tradicions de recerca en actituds lingüístiques, que és el de les anomenades ideologies lingüístiques (Schieffelin et al., 1998). Més específicament, parlem de l'anomenat «naturalisme lingüístic» tal com ha estat formulat per Woolard (2016). L'avantatge d'aquest model (més enllà del fet que Woolard el proposa pensant sobretot en casos com el de Catalunya), és que permet d'incorporar de manera força coherent el conjunt de discursos que ens trobam sobre les llengües avui en dia, en què la gent té assumit que viu en entorns multilingües en canvi constant, i amb forces que poden actuar en direccions diverses i contradictòries des de l'economia, els aparells de l'estat o els moviments socials.

Woolard parteix del principi general que les persones associem els col·lectius a les llengües que parlen i viceversa, de manera que assignem valors i propietats a uns i altres com si fossin coconstitutius. Per això «naturalisme lingüístic» fa referència al fet que la *naturalesa* dels col·lectius s'expressa lingüísticament. En aquest sentit, Woolard argumenta que les idees sobre les llengües no han canviat realment en el fons, sinó que més aviat s'han reformulat i que les ideologies lingüístiques actuals encara es poden remetre als treballs fundacionals de Humboldt i Herder de final del segle XVIII. Com a esquema general, proposa una polaritat o dicotomia entre dos principis: el d'autenticitat i el d'anonimitat. Aquests dos principis, com es podrà apreciar en els capítols 6 i 7, travessen l'anàlisi dels discursos dels participants en les entrevistes i debats de grup al llarg de tot l'estudi, per la qual cosa intentarem donar les claus per a comprendre'ls.

Per bé que el que podríem anomenar «tribalisme lingüístic» està històricament detectat des dels temps més antics, Woolard considera que l'adveniment de la modernitat reconduïx l'experiència lingüística de les societats d'unes formes específiques. Bàsicament, la creació dels estats nació europeus es fa agafant les llengües «dominants» (o la llengua «dominant») de cada estat com a referent simbòlic de primer ordre. Aquest procés es produeix òbviament en un camp abonat des del Renaixement, quan durant tres segles s'havia debatut llargament sobre quines llengües eren qualitativament superiors i d'acord amb quins criteris. A final del segle XVIII, la Revolució Francesa, en primer terme, va representar l'acte més evident de reconstitució de la sobirania ja no en termes de propietat hereditària sinó en termes de voluntat popular. En aquest context, la llengua es presentà com un dels elements principals de justificació de la «sobirania nacional» i aleshores com a element constitutiu de la comunitat

que s'articulava en un estat. La llengua, per tant, obtingué aquest valor simbòlic fundacional; però al mateix temps també es convertí en el mitjà de construcció d'un nou ordre legal i econòmic en tant que mitjà per organitzar les institucions i tota l'activitat en societat. Per tant, les llengües nacionals no ho foren només com a referent històric i retrospectiu de les institucions, sinó també com a mitjà sancionat de realització efectiva del nou règim polític. Els estats exigiren als ciutadans no només que reconeguessin les llengües nacionals, sinó també que en fessin ús com a expressió de ciutadania. D'aquesta manera, les llengües es constituïren alhora com a fets d'identitat i com a mitjans o vehicles per a exercir com a ciutadà i perseguir les finalitats de la vida social.

Aquest nou ordre juridicolingüístic s'ha vist afectat per les contradiccions pròpies de qualsevol ordre social. Com ja ha documentat Bourdieu (1982), les condicions d'accés a la llengua suposadament legítima no han estat mai tan igualitàriament distribuïdes com els règims legals pressuposen. En tot cas, un dels motius de conflicte en els estats nació europeus han estat les comunitats que divergien lingüísticament dels col·lectius que controlaven els aparells de l'estat, les anomenades «minories regionals» o «minories lingüístiques» en forma de moviments que s'activaren a partir del segle XIX. És en aquests contextos en què uns col·lectius reivindiquen una sobirania basada en la llengua que ells parlen, on Woolard (2020) identifica l'emergència d'una dissociació entre la dimensió simbòlica i la procedimental de la llengua.

En aquests contextos, es reelabora una jerarquia entre llengües a partir de dos criteris contrastats: l'autenticitat, que reconeix un lligam entre formacions socioculturals, territori, pertinença grupal o tradició; i l'anonimat, que representa la llengua «nacional» com a mitjà transparent de comunicació pública i eina universalment disponible per a la ciència i l'organització social. Com es podrà veure al llarg d'aquest estudi, aquest esquema bàsic ajuda a fer-se una composició bastant general dels recursos que els joves de les Illes Balears tenen per a explicar i explicar-se els usos lingüístics propis i els aliens. Darrere aquest constructe s'expliquen de manera evident bona part dels debats lingüístics promoguts pel nacionalisme procastellà a Espanya en forma de manifestos, articles i declaracions polítiques que oposen la «llengua comuna» (espanyola) a les «llengües pròpies» (autonòmiques) i evidencien el fet que les institucions de l'Estat espanyol i els seus grups dominants no estan disposats a acceptar aquestes altres llengües i els seus parlants en termes d'igualtat. Woolard (2020), en tot cas, és també molt explícita en aquest sentit quan traça les trajectòries històriques del nacionalisme lingüístic espanyol, que reformula els seus arguments dins el marc constitucional (Woolard, 2020). En tot cas, la mateixa autora ja observa com els discursos de l'anonimat contenen una ambivalència o segons com una hipocresia des del moment que parteixen de fingir que no hi ha un discurs identitari al darrere, el qual utilitza per camuflar-se el repertori de formes implícites de legitimació i jerarquització de l'estat nació a través de les pràctiques anomenades de «nacionalisme banal» (Billig, 1995).

A títol de síntesi, doncs, trobareu en aquest estudi un esforç important de recollida i anàlisi de dades, informat pels recursos d'interpretació de la sociolingüística contemporània. Les dades ens han permès de formular i mesurar uns indicadors sobre els diversos perfils de població que presenten diversos comportaments lingüístics, indicadors que s'han pogut examinar en relació amb variables com el lloc de naixement, l'edat o el nivell d'estudis, entre d'altres. Dins aquesta exploració també hem volgut documentar quantitativament i

qualitativament els canvis en els usos lingüístics en una dimensió biogràfica, tot identificant els moments en què més habitualment es podia parlar de «mudes». L'estudi de les mudes permet construir hipòtesis més fonamentades i focalitzades sobre els contextos i condicionants que poden facilitar o dificultar l'extensió de l'ús del català, cosa que obre la possibilitat d'identificar polítiques públiques i formes d'acció social més productives. Finalment, el concepte d'ideologies lingüístiques permet emmarcar els discursos i les actituds que emergeixen en els relats obtinguts pels participants i que afegeixen informació sobre els condicionants que influeixen en les seves decisions, així com els termes amb què es poden construir diàlegs a escala social sobre la societat multilingüe que volem construir en el futur.

Referències bibliogràfiques

- Aracil, L. V. (1965). Conflit linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe nouvelle. Dins *Cahiers de l'Institut de Recherche en Sciences de la Communication et de l'Éducation (IRSCE)* (pp. 1-20). Universitat de Perpinyà.
- Aracil, L. V. (1982). Educació i sociolingüística. Dins *Papers de sociolingüística* (pp. 129–217). Edicions de la Magrana.
- Billig, M. (1995). *Banal nationalism*. SAGE.
- Bonfiglio, T. P. (2010). *Mother tongues and nations. The invention of the native speaker*. Walter de Gruyter.
- Bourdieu, P. (1982). *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques*. Fayard.
- De Fina, A. (2003). *Identity in narrative. A study of immigrant discourse*. John Benjamins Publishing.
- De Fina, A. (2006). Group identity, narrative and self-representations. Dins A. De Fina, D. Schiffrin i M. Bamberg (ed.), *Discourse and Identity* (pp. 351-375). Cambridge University Press.
- Gonzàlez, I., Pujolar, J., Font, A., i Martínez, R. (2014). *Llengua i joves. Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana*. Generalitat de Catalunya.
- Heller, M., i McElhinny, B. (2017). *Language, capitalism, colonialism: toward a critical history*. University of Toronto Press.
- O'Rourke, B., i Pujolar, J. (2019). *From new speaker to speaker*. IAITH: Welsh Centre for Language Planning.
- Pujolar, J., i Gonzàlez, I. (2013). Linguistic 'mudes' and the de-ethnicization of language choice in Catalonia. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 16(2), 138-152.
- Schieffelin, B., Woolard, K. A., i Kroskrity, P. V. (1998). *Language ideologies: practice and theory*. Oxford University Press.
- Woolard, K. A. (2011). Is there linguistic life after high school? Longitudinal changes in the bilingual repertoire in metropolitan Barcelona. *Language in Society* 40(5), 617-648.
- Woolard, K. A. (2016). *Singular and plural: ideologies of linguistic authority in 21st century Catalonia*. Oxford University Press.
- Woolard, K. A. (2020). «You Have to Be Against Bilingualism!» Sociolinguistic Theory and Controversies Over Bilingualism in Catalonia. *WORD* 66(4), 255-281.

Capítol 2: Metodologia

Catalina Amengual, Ricard Benito, Isaac Gonzàlez i Maria del Mar Vanrell

2.1 Introducció

Com s'ha exposat a la presentació, l'estudi que presentam té els objectius de comprendre els processos que afavoreixen o dificulten l'ús del català i altres llengües entre joves en diferents contextos, aprofundir en les percepcions dels joves sobre la unitat de la llengua, la variació diatòpica i les normes d'ús (com la convergència lingüística), analitzar els discursos sociolingüístics dels joves i estudiar les possibles estratègies i les accions més eficaces per a implementar polítiques lingüístiques que afavoreixin l'augment de l'ús social del català. Per fer-ho, s'han emprat dues metodologies: una de quantitativa, basada en tres fonts de dades (ES2004, EULIB2014, ECCIB2016), i una de qualitativa, desenvolupada a partir de tres instruments: entrevistes individuals, grups de discussió i fitxes d'usos lingüístics i hàbits de lleure. En aquest capítol s'exposa, d'una banda, com s'ha dut a terme l'explotació de les bases de dades quantitatives i, de l'altra, les característiques i el desenvolupament de les entrevistes, els grups de discussió i les fitxes d'usos lingüístics i hàbits de lleure.

2.2 Explotació de les bases de dades quantitatives

Per a la part quantitativa d'aquest estudi s'ha partit de tres fonts de dades: les dades obtingudes a l'*Enquesta sociolingüística 2004* (ES2004), a l'*Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi* (EULIB2014) i l'estudi *El consum cultural de les Illes Balears. Informe dels resultats 2016* (ECCIB2016). A continuació, les caracteritzam i aportam algunes informacions per a la consulta de les dades d'aquest informe.

2.2.1 *Enquesta sociolingüística 2004 (ES2004) i Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi (EULIB2014)*

L'*Enquesta Sociolingüística 2004* (ES2004) va ser iniciada per la Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears al final de l'any 2002 a partir d'un qüestionari de més de dues-centes preguntes, sotmès a la consideració dels membres de la Ponència Observadora del Consell Social de la Llengua Catalana de les Illes Balears a començament del 2003 i amb el suport tècnic del Grup Català de Sociolingüística, de l'Institut de Sociolingüística Catalana de la Generalitat de Catalunya i de l'Idescat. El treball de camp es va dur a terme entre el novembre de 2003 i el gener de 2004. La població estudiada va ser la de quinze anys i més que vivia a les Illes Balears en un habitatge familiar. La mostra final va ser de 3.671 entrevistes. Segons la zona geogràfica, la distribució de les entrevistes va ser la següent: 1.607 a la badia de Palma, 804 a la Part Forana, 630 a Menorca i 630 a Eivissa-Formentera. Les variables d'estratificació varen ser la zona (Palma, badia de Palma, Part Forana, Menorca i Eivissa-Formentera), el sexe (dona i home), l'edat (de 15 a 29 anys, de 30 a 44 anys, de 45 a 64 anys i 65 anys o més) i la procedència (nascuts a l'àrea lingüística catalana i nascuts fora de l'àrea lingüística catalana). Les dades es varen ponderar

segons l'àrea geogràfica, l'origen, el sexe i l'edat. Les entrevistes es varen fer per telèfon amb suport informàtic.

L'Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi (EULIB2014 d'ara endavant) va ser fruit de la col·laboració entre la Generalitat de Catalunya, el Govern de les Illes Balears i la Universitat de les Illes Balears. La població estudiada va ser la població de quinze anys i més que residia en un habitatge ubicat a les Illes Balears i la mostra final va ser de 1.800 entrevistes. Com podem observar, la mostra disponible el 2014 va ser molt inferior a la del 2004. La distribució de les enquestes segons la zona geogràfica va ser la següent: 482 enquestes a la badia de Palma, 518 a la Part Forana, 400 a Menorca i 400 a Eivissa-Formentera. Cada enquestat havia de respondre entre unes 100 i 120 preguntes segons les respostes que donava, és a dir, hi havia respostes que requerien contestar més preguntes i d'altres que no ho requerien. Les variables d'estratificació varen ser la zona (badia de Palma, Part Forana, Menorca i Eivissa-Formentera), el sexe (dona i home), l'edat (de 15 a 29 anys, de 30 a 44 anys, de 45 a 59 anys i de 60 a 74 anys). La variable del lloc de naixement de la població, una variable fonamental a les Illes Balears, es va tenir en compte, però com a variable de ponderació final, és a dir, la matriu de dades final es va corregir amb una variable de ponderació, que, a més de corregir els pesos de la mostra per zona geogràfica, els va corregir també en funció del lloc de naixement. La recollida de les dades es va fer telefònicament mitjançant l'assistència d'un ordinador durant els mesos de novembre i desembre de 2014 i començament de gener de 2015.

Les variables dependents analitzades en aquest estudi a partir de les dades de l'ES2004 i l'EULIB2014 són aquestes: usos lingüístics (llengua habitual, llengua emprada amb els companys d'estudi, llengua emprada amb els companys de feina, llengua emprada amb la parella, llengua emprada amb el primer fill, llengua emprada amb els amics); llengua usada en les interpel·lacions (reacció davant una resposta en castellà a una interpel·lació en català, reacció davant una resposta en català a una interpel·lació en castellà); llengua considerada com a pròpia; filiació lingüística; percepció de l'evolució de l'ús del català en els darrers cinc anys, percepció de l'ús del català durant els següents cinc anys, i llengua o llengües que els agradaria parlar en el futur. Les variables independents que s'hi han inclòs són les següents: edat, territori i llengua inicial.

A partir de les dues bases de dades, també s'ha creat una nova variable, anomenada *trajectòries lingüístiques* o també *mudes lingüístiques*, mitjançant l'encreuament entre la llengua inicial i l'índex d'ús del català. L'índex d'ús del català es va elaborar a partir de l'índex d'ús en deu àmbits (IUP10) (Vila i Sorolla, 2018), que es va construir combinant les següents variables d'ús: ús del català amb la parella, ús del català amb els fills, ús del català amb amics, ús del català amb veïns, ús del català amb els companys d'estudi, ús del català amb els companys de feina, ús del català a les botigues, ús del català als grans establiments comercials, ús del català als bancs o caixes i ús del català amb els metges. Cada pregunta tenia nou opcions de resposta possibles i a cada opció de resposta es varen assignar els següents valors entre 0 i 1: només en català (1), català i castellà – més en català que en castellà (0,75), català i castellà – igual en català i en castellà (0,5), català i castellà – més en castellà que en català (0,25), només en castellà (0), només en altra/es llengües (0), en català i altra/es llengües (0,5), en castellà i altra/es llengües (0) i en català, castellà i altra/es llengües (0,33). L'índex d'ús del català per a cada persona s'obté de la mitjana de la resposta en

cadascun dels 10 àmbits. D'aquesta manera, s'estableixen dos talls: al 0,33 i al 0,66. Per tant, surten tres grups d'ús del català: de 0 a 0,33, de 0,33 a 0,66 i de 0,66 a 1. La llengua inicial, al seu torn, es va sintetitzar entres categories: català i català/castellà, castellà i altres llengües. En aquest informe s'ha usat una versió amb cinc categories de la variable trajectòries lingüístiques:

1. Llengua inicial català o català/castellà i ús del català de més del 0,66
2. Llengua inicial català o català/castellà i ús del català entre 0,33 i 0,66 o menys del 0,66
3. Llengua inicial castellà o altres llengües i ús del català entre 0,33 i 0,66 o més del 0,66
4. Llengua inicial castellà i ús del català de menys del 0,33
5. Llengua inicial altres llengües i ús del català de menys del 0,33

D'aquestes combinacions, en resulten els noms que apareixen a la columna esquerra de la taula 2.1 i que, en els capítols d'aquest informe, s'han conceptualitzat com es veu a la columna dreta d'aquesta mateixa taula. Aquesta nova variable s'ha usat com a variable dependent en el capítol 3 i com a variable independent en el capítol 5.

TAULA 2.1. Noms resultants de les cinc categories de la variable trajectòries lingüístiques (esquerra), adaptades al terme *mudador/no mudador* (dreta).

Catalanoparlants (exclusius o no) d'inici, catalanoparlants intensius	Catalanoparlants inicials no mudadors
Catalanoparlants (exclusius o no) d'inici, no catalanoparlants intensius	Catalanoparlants inicials mudadors
No catalanoparlants d'inici, catalanoparlants mixts o intensius	No catalanoparlants inicials mudadors al català
Castellanoparlants d'inici, no catalanoparlants o ocasionals	Castellanoparlants inicials no mudadors
No catalanoparlants ni castellanoparlants d'inici, no catalanoparlants o ocasionals	Altres llengües inicials no mudadors al català

A partir del territori i de la llengua d'inici, també s'ha creat una altra nova variable independent, amb 4 nivells: catalanoparlants d'inici residents a territoris de menys ús del català (Palma i Eivissa-Formentera), no catalanoparlants d'inici residents a territoris de menys ús del català (Palma i Eivissa-Formentera), catalanoparlants d'inici residents a territoris de més ús del català (Part Forana i Menorca) i no catalanoparlants d'inici residents a territoris de més ús del català (Part Forana i Menorca). Aquesta variable independent s'ha usat en els capítols 3, 5 i 6.

2.2.2 *El consum cultural de les Illes Balears. Informe dels resultats 2016 (ECCIB2016)*

L'estudi *El consum cultural a les Illes Balears. Informe dels resultats 2016* va ser dirigit i coordinat per la Direcció General de Cultura (Conselleria de Transparència, Cultura i Esports) i va consistir en un qüestionari, format per 51 preguntes, adreçat als habitants de les

Illes Balears amb l'objectiu de determinar quin és el consum efectiu i potencial de productes i serveis culturals per part dels ciutadans d'aquestes illes. Es varen dur a terme 1.601 enquestes a residents a les Illes Balears majors de 16 anys. La mostra es va distribuir de manera equilibrada en 4 zones: badia de Palma (393 enquestes), Part Forana (407 enquestes), Menorca (401 enquestes) i Eivissa-Formentera (400 enquestes). Les enquestes es varen realitzar de manera telefònica entre el juny i el juliol de 2016. La major part de les enquestes, 1300, es varen realitzar telefònicament, però també se'n va fer una part, 301, de manera presencial.

Les dades s'han ponderat d'acord amb les xifres oficials de l'IBESTAT del 2016, que va ser l'any en què es varen recollir les dades, en relació amb tres variables: sexe (dona i home), edat (de 16 a 34 anys, de 35 a 54 anys i més de 55 anys), lloc de residència (Palma, Part Forana, Menorca i Eivissa-Formentera). Les variables dependents usades en aquest estudi són: consum cultural actiu, consum cultural distingit (manifestacions artístiques considerades properes a l'alta cultura, entesa de manera poc restrictiva), activitats creatives, activitats grupals creatives, lectura i la llengua del darrer llibre. La variable consum cultural actiu es correspon amb la suma del total de vegades que han realitzat les següents activitats culturals en els darrers dotze mesos: teatre, espectacle de circ, dansa, exposició o galeria d'art, museu, monument (lloc històric o runes arqueològiques), cinema i concert (de qualsevol tipus). En la variable consum cultural distingit s'han seleccionat aquelles activitats concebudes com a més distingides. En aquest cas, la variable s'ha construït a partir del nombre d'activitats diferents que han realitzat els enquestats en els darrers dotze mesos i s'hi han inclòs les següents activitats: teatre, dansa, exposició o galeria d'art, museu, concert (de música clàssica, òpera o sarsuela, o de *jazz*, *blues* o *soul*). Aquesta variable, doncs, no té en compte la intensitat amb què es realitzen aquestes activitats, sinó el nombre d'activitats diferents que han realitzat els enquestats. En les activitats creatives individuals, s'hi han inclòs si han tocat un instrument, si han escrit poesies, contes o articles, si han dibuixat o pintat, si canten (en una coral o un grup), si han fet teatre, si han fet dansa o ball (ball de saló, *swing*, etc.) o si han fet algun treball manual (ceràmica, escultura, costura, etc.). En les activitats grupals creatives, s'hi han inclòs les mateixes que en la variable anterior, però només si havien contestat que les practicaven en grup. En la variable lectura es té en compte el nombre total de llibres llegits en els darrers mesos. En la llengua del darrer llibre hi apareixen tres categories: el català, el castellà i altres. Les variables independents usades han estat: llengua habitual i edat.

2.2.3 Informació per a la consulta de les dades en aquest informe

En els diferents capítols el lector hi trobarà l'anàlisi de les dades a partir de la tabulació dels resultats que es va facilitar als autors amb els resultats en percentatges. Si no s'indica el contrari, les preguntes són de resposta simple, és a dir, el total sempre suma 100 %.

Les anàlisis de regressió lineal múltiple tenen com a objectiu predir el valor d'una determinada característica o resultat (la variable dependent) segons els valors d'un determinat conjunt de factors explicatius (variables independents). La inclusió en el model de diverses variables independents permet detectar la significativitat i l'efecte de cadascuna sobre la variable que cal explicar. L'anàlisi de regressió lineal s'ha aplicat a les dades que es presenten en el capítol 3 i en el capítol 4.

A diferència dels models de regressió lineals múltiples, l'anàlisi logística binària s'aplica en casos en què la variable dependent és dicotòmica (llengua del darrer llibre: català/no català). A l'hora d'interpretar els resultats, el valor més important és el valor d'oportunitat relativa, que ens indica com s'altera la relació de probabilitat d'una situació i la probabilitat de la situació de referència quan s'augmenta en una unitat el valor de la variable considerada (i si es mantenen constants la resta de variables independents). L'anàlisi de regressió logística binària s'ha aplicat a les dades que es presenten en el capítol 3 i en el capítol 4.

Finalment, cal comentar que tant en les regressions lineals múltiples com en les regressions logístiques binàries, les variables independents tenen una categoria de referència quan hi ha més de dues categories. Si només hi ha dues categories, la comparativa és entre les dues.

2.3 Dades qualitatives

En la part qualitativa de l'estudi s'hi han usat tres mètodes diferents: les entrevistes individuals, els grups de discussió i les fitxes d'usos lingüístics i hàbits de lleure. En aquesta secció tractarem les característiques dels participants, cadascun dels mètodes per separat, el procediment i la transcripció i l'anàlisi de les dades.

2.3.1 Participants

En la part qualitativa comptarem amb 124 participants seleccionats a fi d'obtenir una mostra representativa de la societat balear. Vàrem prendre com a referència les dades més recents (del 2017 al 2021), disponibles al Centre de Documentació en Sociolingüística de les Illes Balears¹ (CDSIB), sobre els percentatges de població resident a les Illes Balears en funció de la zona de naixement i el municipi de residència. Amb aquestes dades teníem informació, d'una banda, del percentatge de persones nascudes a territoris de parla catalana de l'Estat espanyol (Catalunya, País Valencià i Illes Balears), de les nascudes a la resta de l'Estat, i, finalment, de les nascudes a l'estranger, residents, en els tres casos, en el punt d'enquesta escollit. En el cas de les persones nascudes a l'estranger, s'escollien preferentment participants que haguessin nascut en un dels tres països de major presència al punt d'enquesta concret.

A trets generals, podem dir que de la mostra aproximadament el 41 % dels participants tenen el català com a primera llengua; el 28,2 % hi tenen el castellà; un 11,1 % tant el català com el castellà per igual, i el 19,7 % restant declaren tenir-hi una altra llengua o altres combinacions. Els punts d'enquesta varen ser dotze, dividits entre les quatre illes: Inca, Lloseta, Manacor, Palma i ses Salines, a Mallorca; Ciutadella, Ferreries i Maó, a Menorca; Eivissa, Santa Eulàlia i Sant Joan, a Eivissa; i Sant Francesc, a Formentera. Els punts d'enquesta es varen escollir amb la intenció que a cada illa hi hagués representació de nuclis urbans (Inca, Manacor, Palma, Maó, Ciutadella, Eivissa i Santa Eulàlia) i de nuclis rurals (Lloseta, ses Salines, Ferreries, Sant Joan i Sant Francesc).

La mostra estava formada per individus d'entre 15 i 29 anys, amb l'excepció de tres participants, que tenien 32, 33 i 41 anys, respectivament, que es varen mostrar molt

¹ <https://cdsib.uib.cat/poblacio/>

entusiastes per a participaren l'estudi i constituïen un perfil lingüístic que ens mancava. Vàrem dividir els participants en dos grans grups d'edat: de 15 a 17 anys i de 18 a 29 anys. En el darrer cas hi afegirem dues subdivisions d'edat, de 18 a 23 anys i de 24 a 29 anys. D'aquesta manera preteníem que en la mostra hi haguessin representats els diferents moments vitals clau: estudiants d'educació secundària i batxillerat, estudiants universitaris i joves que ja s'havien inserit en el món laboral. Finalment, els participants de 18 a 29 anys que residien en el principal nucli urbà de cada illa (Palma, Maó i Eivissa) també es varen agrupar segons els estudis de la mare (mares amb estudis universitaris i mares sense estudis universitaris). Vegeu les taules 2.2, 2.3 i 2.4 per a un resum del perfil sociolingüístic dels informants que han participat en cada tasca.

TAULA 2.2. Perfil sociolingüístic dels informants que varen participar en les entrevistes individuals.

ENTREVISTES INDIVIDUALS					
Edat	15-17	18-23		24-29	
Estudis de la mare	-	Amb estudis universitaris	Sense estudis universitaris	Amb estudis universitaris	Sense estudis universitaris
Palma	L1 castellà (1)	L1 castellà (1), L1 altres llengües (1)	L1 català (2)	L1 català (1), L1 altres llengües (1)	L1 castellà (2)
Part Forana 1: Lloseta i Inca	L1 castellà (2)		L1 altres llengües (2)		
Part Forana 2: ses Salines i Manacor	L1 altres llengües (1)		L1 català (2)		
Maó	L1 altres llengües (1)	L1 català (1), L1 altres llengües (1)	L1 castellà (1), L1 altres llengües (1)	L1 català (1), L1 castellà (1)	L1 castellà (2)
Resta de Menorca 1: Ferrerries	L1 català (1)		L1 català (1)		
Resta de Menorca 2: Ciutadella	-		L1 català (1)		
Eivissa	L1 català (1)	L1 català (1), L1 castellà (1)	L1 català (1), L1 castellà (1)	L1 castellà (1), L1 català (1)	L1 castellà (1), L1 català (1)
Resta d'Eivissa 1: Santa Eulàlia	-		L1 català (1)		
Resta d'Eivissa 2: Sant Joan	L1 altres llengües (1)		L1 altres llengües (1)		
Formentera	L1 català (1)		L1 castellà (1), L1 altres llengües (1)		

TAULA 2.3. Perfil sociolingüístic dels informants que varen participar en els grups de discussió.

GRUPS DE DISCUSSIÓ					
Edat	15-17	18-23		24-29	
Estudis de la mare	-	Amb estudis universitaris	Sense estudis universitaris	Amb estudis universitaris	Sense estudis universitaris
Palma	L1 català (3), L1 castellà (3), L1 altres llengües (1)	L1 català (2), L1 altres llengües (1)	L1 català (2), L1 castellà (1)	L1 català (2), L1 castellà (2), L1 altres llengües (1)	L1 català (2), L1 castellà (2)
Part Forana 1: Lloseta i Inca	-	L1 català (5), L1 castellà (4), L1 altres llengües (1) (Lloseta) L1 català (2), L1 castellà (2) (Inca)			
Part Forana 2: ses Salines i Manacor	-	-			
Maó	L1 català, L1 castellà (3), L1 altres llengües (1)	L1 català (2), L1 castellà (2) L1 castellà (4), L1 altres llengües (2)			
Resta de Menorca 1: Ferrerries	-	L1 català (4), L1 castellà (1), L1 altres llengües (1)			
Resta de Menorca 2: Ciutadella	-	L1 català (4), L1 castellà (1), L1 altres llengües (2)			
Eivissa	L1 català (3), L1 castellà (3), L1 altres llengües (1)	L1 català (3), L1 castellà (3), L1 altres llengües (1)			
Resta d'Eivissa 1: Santa Eulàlia	-	L1 català (2), L1 castellà (2)			
Resta d'Eivissa 2: Sant Joan Formentera	-	L1 català (1), L1 castellà (1)			
Formentera	-	L1 català (1), L1 castellà (1)			

TAULA 2.4. Perfil sociolingüístic dels informants que varen participar en les fitxes d'usos lingüístics i hàbits de lleure.

FITXES D'USOS LINGÜÍSTICS I HÀBITS DE LLEURE					
Edat	15-17	18-23		24-29	
Estudis de la mare	-	Amb estudis universitaris	Sense estudis universitaris	Amb estudis universitaris	Sense estudis universitaris
Palma	L1 català	L1 castellà	L1 castellà	L1 català	L1 català
Part Forana 1 (Lloseta i Inca)	-		L1 català (Lloseta)		
Part Forana 2 (Ses Salines i Manacor)	L1 altres llengües (Manacor)		-		
Maó	L1 castellà		L1 català		
La resta de l'illa de Menorca 1 (Ferrerries)	L1 català		L1 altres llengües		
La resta de l'illa de Menorca 2 (Ciutadella)	-		L1 castellà		
Eivissa	L1 castellà		L1 català		
La resta de l'illa d'Eivissa 1 (Santa Eulàlia)	-		L1 català		
La resta de l'illa d'Eivissa 2 (Sant Joan)	L1 català		L1 altres llengües		
Formentera	L1 català		L1 castellà		

2.3.2 Mètodes

Com hem dit, en la part qualitativa d'aquest estudi, s'han emprat tres mètodes: les entrevistes individuals, els grups de discussió i les fitxes d'usos lingüístics i hàbits de lleure. Endemés, tots els participants varen emplenar un qüestionari d'usos lingüístics, tal com s'explica en la secció 2.4.3, per tal que, independentment de la tasca en què havien participat, poguéssim reunir informació bàsica de cada un sobre la seva llengua inicial, habitual i d'identificació, així com també de les activitats de lleure que realitzaven més sovint. Dels 124 participants esmentats en la secció anterior, 43 foren entrevistats individualment; 62 participaren a un dels 17 grups de discussió que organitzàrem, i la resta, 19 persones, emplenaren les fitxes d'usos lingüístics i hàbits de lleure.

2.3.2.1 Entrevistes individuals

Les entrevistes individuals eren semiestructurades i constaven de cinc seccions: introducció, biografia lingüística, usos lingüístics segons els àmbits, projecte migratori, llengua i posicionament, i cloenda. En la primera secció, la introducció, l'entrevistadora es presentava, explicava l'estudi i què s'esperava del participant, i l'informava del caràcter voluntari de la seva participació, dels seus drets (com ara no respondre a allò que no volgués respondre o aturar l'entrevista en qualsevol moment), i del tractament confidencial de les seves dades i de tota la informació que ens facilitàs. Després, l'entrevistadora donava un temps breu al participant perquè li fes preguntes.

En la segona secció, el participant, guiat per les preguntes de l'entrevistadora, elaborava oralment la biografia lingüística dels seus familiars i la seva pròpia. Començava des dels padrins fins a ell mateix i es tractaven temes com ara el lloc de naixement, les llengües emprades a casa, els estudis i les feines dels familiars (pares i padrins).

La tercera secció era el moment en què es deixava de banda la història lingüística familiar del participant per a centrar-se en la seva pròpia. Aquí se li demanava específicament quines llengües sabia, on les havia apreses i on emprava cada una d'aquelles llengües. Concretament, el participant havia de parlar dels seus usos lingüístics en els següents àmbits: escola, institut, universitat, feina, família (incloent-hi la parella), amics, associacionisme, lleure i xarxes socials. En cada àmbit es tenien en compte les relacions de poder entre els interlocutors. Per exemple, es demanava al participant les llengües emprades a la feina i les diferències, si existien, entre les llengües emprades amb el cap i les emprades amb els companys.

La quarta secció no l'havien de respondre tots els participants atès que allò que preteníem era entendre quin era o havia estat el projecte migratori de l'entrevistat. Aleshores, no demanàvem aquestes preguntes a les persones que no havien emigrat mai. En concret, preteníem saber com canviaven els usos lingüístics d'un lloc a un altre i com mantenien el contacte amb familiars o amics que havien deixat en els seus llocs de residència originaris.

La cinquena secció constava d'una pregunta sobre la relació que creien els entrevistats que hi havia entre la llengua o les llengües i la seva identitat, i s'acabava amb una pregunta sobre la seva llengua d'identificació, una altra sobre la llengua habitual i una darrera sobre la llengua amb què se sentien més còmodes.

Finalment, dedicàvem uns darrers minuts a la cloenda, la cinquena secció. L'entrevistadora s'interessava pel parer del participant sobre com havia anat l'entrevista i li demanava si tenia dubtes, queixes o suggeriments.

2.3.2.2 Grups de discussió

Els grups de discussió també eren semiestructurats i constaven de sis seccions: introducció; usos lingüístics en les tribus urbanes; trajectòria vital i lingüística; percepcions sobre la correcció, la variació i l'estàndard; posicionament lingüístic, i cloenda. Procuràvem que cada grup estigués format per set participants de la següent manera: tres participants nascuts i residents al punt de l'enquesta, catalanoparlants d'inici; dos participants nascuts a un territori no catalanoparlant de l'Estat espanyol i residents al punt de l'enquesta; i dos participants nascuts a l'estranger i també residents al punt d'enquesta. Com s'ha esmentat en la secció

2.3.1., sempre que es podia, escollíem els dos darrers participants en funció del país estranger amb més presència al punt d'enquesta segons les dades de població del CDSIB.

De la mateixa manera que a les entrevistes, en la introducció dels grups de discussió la moderadora es presentava, explicava l'estudi i què s'esperava dels participants, els informava del caràcter voluntari de la seva participació, dels seus drets (no respondre a allò que no volguessin respondre o sortir del grup de discussió en qualsevol moment) i del tractament confidencial de les seves dades i de tota la informació que ens facilitassin. Després, es donava un temps breu als participants perquè fessin preguntes. Durant tota la sessió, la moderadora procurava que les intervencions fossin equilibrades entre els participants, els quals estaven asseguts, generalment, en semicercle. Les intervencions solien seguir l'ordre d'aquest semicercle, en ambdues direccions, atès que era la moderadora la que generalment donava la paraula als participants.

La segona secció contenia preguntes sobre els tipus de tribus urbanes juvenils que consideraven que hi havia i els usos lingüístics que associaven a cada grup de joves. Els participants havien de dir amb quina tribu urbana s'identificaven i si els seus usos lingüístics eren semblants als d'aquella tribu urbana.

Al començament de la tercera secció, els participants havien de mirar un vídeo en què un *youtuber* mallorquí explicava per què havia canviat del català al castellà en els seus vídeos. Aleshores havien d'explicar els canvis lingüístics, tant conscients com inconscients, que havien fet al llarg de la seva vida.

En la quarta secció, es tractaven les percepcions dels participants sobre la correcció lingüística, les varietats lingüístiques i la llengua estàndard. Es mostraven tres vídeos de telenotícies en català: un d'IB3, un de TV3 i un d'À Punt. Els participants havien de posicionar-se i decidir quin dels vídeos per a ells sonava més *correcte* i quin més *estàndard*, si és que algun era *correcte* o *estàndard*.

La cinquena secció s'iniciava amb un vídeo en què un altre *youtuber* demanava als seus seguidors que no el jutjassin per parlar en català, atès que en tots els seus vídeos precedents del seu canal havia parlat en castellà. Es demanava als participants per què els seguidors haurien de jutjar un influenciador per parlar en català i què n'opinaven. Així, s'encetava el darrer bloc, en què ens interessaven les opinions dels participants sobre la situació sociolingüística de les Illes Balears. Se'ls demanava que explicassin el seu parer i que assenyalassin qüestions que creguessin necessàries de millorar.

En la darrera secció, la cloenda, igual que en les entrevistes individuals, la moderadora donava l'oportunitat als participants de demanar, comentar o suggerir el que creguessin convenient.

2.3.2.3 Fitxa d'usos lingüístics i hàbits de lleure

Les fitxes d'usos lingüístics i hàbits de lleure consistien a elaborar una mena de diari durant una setmana, en què els participants anotaven les activitats que feien cada dia quan tenien temps lliure i la llengua en què les feien. Havien d'apuntar també les hores en què realitzaven les activitats i també el temps que hi dedicaven. D'aquesta manera, obteníem informació sobre les activitats de lleure dels joves illencs d'entre 15 i 29 anys així com també de la freqüència i durada en què les realitzaven i les llengües que empraven.

2.3.3 Procediment

La manera de contactar amb els participants va ser diferent en cada cas particular i cada zona. Atès que a Mallorca la majoria dels membres de l'equip investigador hi tenia coneguts, el contacte amb els participants va ser de manera directa. A la resta de les illes (Menorca, Eivissa i Formentera) també vàrem seguir aquest procediment juntament amb l'ajuda de les persones de contacte a cada illa. Aquestes persones de contacte ens varen guiar i en alguns casos fins i tot varen organitzar els grups de discussió a diversos municipis.

Tant els participants a les entrevistes individuals com els dels grups de discussió varen emplenar dos fulls de consentiment: un de participació en projectes de recerca i un altre d'ús d'imatge i so (com explicarem més endavant en aquesta subsecció, vàrem enregistrar en format àudio i vídeo les entrevistes i els grups de discussió). En canvi, per a les fitxes d'usos lingüístics i hàbits de lleure només es demanava al participant que emplenàs el consentiment de participació en projectes de recerca atès que no s'enregistrava res.

Tots els participants en les tres tasques varen emplenar un qüestionari d'usos lingüístics. L'objectiu d'aquest qüestionari era obtenir informació sobre quatre temes. En primer lloc, dades personals com ara l'edat, el gènere, el lloc de naixement del participant i dels seus progenitors i el lloc de residència actual del participant. En segon lloc, demanàvem als participants que indicassin la seva llengua primera, la llengua habitual i la llengua d'identificació. En tercer lloc, els participants havien d'indicar si pertanyien a alguna associació i especificar-ne el tipus, si s'esqueia. Finalment, havien de seleccionar les cinc activitats de lleure que realitzaven més sovint i les llengües en les quals les realitzaven.

Totes les entrevistes individuals, amb excepció d'una que es va fer de manera presencial, es varen realitzar en línia, mitjançant la plataforma Zoom. Duraven aproximadament quaranta-cinc minuts i s'enregistraven a través de la mateixa plataforma de videotelefonía. Així doncs, a través d'aquest mitjà també es va poder enregistrar la sessió. Tant els enregistraments dels grups de discussió com els de les entrevistes individuals eren necessaris per a la transcripció de les dades. Els grups de discussió es varen realitzar presencialment en espais públics: centres educatius, un centre parroquial i casals municipals. Les sessions tenien una durada d'aproximadament una hora i s'enregistraven amb un enregistrator de so i una càmera de vídeo. S'empraven aquestes dues eines d'enregistrament per a tenir sempre una segona opció en cas que un dels dos aparells no funcionàs. Així mateix, el vídeo ens permetia relacionar la veu amb la persona que parlava. En el cas de les fitxes d'usos lingüístics i hàbits de lleure, el participant rebia la fitxa en paper, correu electrònic o per xarxes socials, segons la seva preferència, i tenia una setmana per a emplenar-la. Manteníem el contacte amb el participant per a resoldre qualsevol dubte que pogués sorgir, així com també per recordar-li els terminis. Una vegada que el participant havia acabat d'emplenar la fitxa, la rebíem pel mateix canal pel qual l'havíem enviada.

Totes les dades que s'han obtingut han estat tractades amb confidencialitat per tal de respectar la privacitat i anonimat dels participants. A l'inici de cada sessió es va explicar el tractament de les dades personals a tots els participants i hi varen consentir explícitament mitjançant la signatura dels consentiments que hem mencionat just al començament d'aquesta subsecció. A cada participant se li assignava un codi, de tal manera que no es pogués identificar cap informació amb cap persona física. Els resultats pseudoanonimitzats són els

que es divulgaran en aquest informe, així com en possibles publicacions acadèmiques que se'n puguin derivar.

2.3.4 Transcripció i anàlisi

Totes les entrevistes i grups de discussió es varen transcriure de manera literal. Marcàvem les intervencions de persones diferents amb el canvi de paràgraf, el codi assignat al participant i dos punts. No vàrem corregir cap interferència lèxica ni blasfèmia. Vàrem indicar entre claudàtors i amb un signe d'interrogació [?] allò que no vàrem poder entendre i entre claudàtors i punts suspensius [...] allò que no transcrivíem perquè no era rellevant.

Per a l'anàlisi vàrem emprar NVivo, un programa d'ordinador d'anàlisi qualitativa. Amb NVivo vàrem realitzar una codificació temàtica manual. Els codis que vàrem escollir responien al contingut de cada capítol de l'informe. És a causa d'aquesta correspondència que els codis estan numerats seguint també l'ordre dels capítols de l'informe. Vàrem partir de l'esquema bàsic de la taula 2.5, i amb la codificació manual de NVivo, classificàrem les transcripcions dels grups de discussió i de les entrevistes individuals en les categories corresponents presents a la taula 2.5. L'objectiu era crear un sol document per a cada categoria i subcategoria. Així, per exemple, el tercer capítol d'aquest informe, que a l'esquema bàsic anomenàrem «Mudes lingüístiques i hibridació», constava de sis documents, un per a cada subcategoria i un document amb altra informació corresponent a les mudes lingüístiques en general, però sense referir-se a cap àmbit específic.

TAULA 2.5. Codis i subcodis per a l'anàlisi qualitativa amb NVivo.

Codi	Subcodis
4. Mudes lingüístiques i hibridació	Escola Institut Universitat Feina Família Amics
5. Usos lingüístics i hàbits de lleure	Mitjans de comunicació Internet, xarxes socials i xarxes de comunicació instantània Consum cultural Participació social Videojocs, esports electrònics, jocs de taula i rol
6. Interaccions comunicatives	Contextos Interlocutor Normes d'ús lingüístic
7. Ideologies i actituds lingüístiques	Identitat Normes d'ús lingüístic Varietats diatòpiques Correcció Llengua estàndard Barreres Facilitadors de l'aprenentatge i de l'ús Valoració de la situació sociolingüística

També varem poder creuar la informació codificada temàticament amb quatre variables dels participants: gènere, llengua inicial, illa de residència i nucli urbà vs. rural. En aquest cas el procediment va ser automatitzat. El programa feia el creuament de la informació i creava un document per a cada valor de cada variable (vegeu taula 2.6), que llavors creuava amb cada codi de la taula 2.5.

TAULA 2.6. Variables i valors de les matrius de codificació amb NVivo.

Variable	Valors
Gènere	Dona Home
Illa	Mallorca Menorca Eivissa Formentera
Llengua inicial	Català Castellà Català i castellà per igual Una altra llengua Altres combinacions de llengües
Rural o urbà	Rural Urbà

D'aquesta manera, per exemple, amb la variable «gènere», creàvem dos documents per a cada codi i subcodi: un document amb les respostes dels participants que s'identificaren com a dona i un altre amb les dels qui s'identificaren com a home. Així, per als codis de la secció quatre, l'anàlisi de matrius resultava amb dos documents per a l'escola, dos per a l'institut, dos per a la universitat, dos per a la feina, dos per a la família i dos per als amics.

Referències bibliogràfiques

- [ECCIB2016] Direcció General de Cultura (2016). *El consum cultural a les Illes Balears: Informe de resultats 2016*. Govern de les Illes Balears.
- [ES2004] Villaverde, J. A. (coord.) (2004). *Enquesta sociolingüística 2004*. Govern de les Illes Balears, Conselleria de Transparència, Cultura i Esports.
- [EULIB2014] Melià, J. i Vanrell, M. M. (coord.) (2014). *Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi*. Govern de les Illes Balears; Generalitat de Catalunya; Universitat de les Illes Balears.
- Vila, F. X., i Sorolla, N. (2018). Els grups segons els usos lingüístics i l'evolució de l'ús del català entre 2003 i 2013. Dins Direcció General de Política Lingüística (coord.). *Anàlisi de l'Enquesta d'usos lingüístics de la població a Catalunya 2013. Volum 1: Coneixements*,

usos, transmissió i actituds lingüístics (pp. 161-189). Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

Capítol 3: Ús de les llengües segons els contextos i els moments vitals: les mudes lingüístiques

Catalina Amengual, Xisca Castell i Maria del Mar Vanrell

3.1 Introducció: les mudes lingüístiques

En aquest capítol s'analitzen les mudes lingüístiques, primer des d'un enfocament quantitatiu, a partir de les dades de l'ES2004 i de l'EULIB2014, i després amb una mirada qualitativa. En parlar de *muda lingüística*, ens referim als possibles canvis lingüístics que experimenta un individu durant la seva trajectòria vital entre la llengua o llengües que considera inicials i la llengua o llengües que empra de manera habitual. Consideram, per tant, *mudadors* aquells individus que han adoptat l'ús social d'una llengua que fins aleshores no parlaven, que han canviat la llengua que parlaven amb coneguts o en àmbits concrets o que han canviat les regles a partir de les quals decidien quina llengua parlaven en determinats contextos (Pujolar et al., 2010). En canvi, els *no mudadors* són aquells individus que no es troben en les circumstàncies anteriors. En aquesta primera secció del capítol presentarem les dades quantitatives i en les seccions que venen a continuació hi trobareu les dades corresponents a l'anàlisi qualitativa.

La taula 3.1 il·lustra la muda lingüística de llengua inicial a llengua habitual en joves de 15 a 29 anys. El que destacam d'aquestes dades és que els catalanoparlants inicials muden 1,6 vegades més que els no catalanoparlants inicials en l'ES2004, però 3,5 vegades més en l'EULIB2014. En conseqüència, doncs, els castellanoparlants inicials romanen en el castellà com a llengua habitual aproximadament dues vegades més que els catalanoparlants inicials en el català, tant en l'ES2004 com en l'EULIB2014. La taula 3.2 ens aporta una informació important, que és l'efecte del context social en què es troba el parlant a l'hora d'afavorir la muda o no. Així doncs, el fet de viure en un territori amb un ús més alt del català, com ara la Part Forana i Menorca, afavoreix el manteniment del català com a llengua habitual i, tot i que en menor mesura, la muda dels no catalanoparlants inicials cap al català. En canvi, en territoris amb menys presència del català, com ara la badia de Palma i Eivissa-Formentera, hi ha més probabilitats que els castellanoparlants inicials optin també pel castellà com a llengua habitual i que els catalanoparlants inicials usin llengües diferents del català com a llengua habitual. Aquests resultats, que demostren que hi ha una relació molt estreta entre l'ús lingüístic i el context social en què habita el parlant, sobretot la diferència que existeix entre la badia de Palma i la Part Forana, ja els trobàvem a Melià (1997). Respecte del 2004, el 2014 disminueix el percentatge de catalanoparlants inicials no mudadors en els territoris de més ús del català i s'incrementa el percentatge de castellanoparlants inicials no mudadors en els mateixos territoris.

TAULA 3.1. Muda lingüística de llengua inicial a llengua habitual. Joves de 15 a 29 anys.

Font: ES2004, EULIB2014.

ES2004	Catalanoparlants inicials no mudadors	22,3 %
	Catalanoparlants inicials mudadors	15,2 %
	No catalanoparlants inicials mudadors al català	9,6 %
	Castellanoparlants inicials no mudadors	47,1 %
	Altres llengües inicials no mudadors al català	5,9 %
	Total	100 %
EULIB2014	Catalanoparlants inicials no mudadors	20,9 %
	Catalanoparlants inicials mudadors	23,3 %
	No catalanoparlants inicials mudadors al català	6,6 %
	Castellanoparlants inicials no mudadors	44,8 %
	Altres llengües inicials no mudadors al català	4,5 %
	Total	100 %

TAULA 3.2. Muda lingüística de llengua inicial a llengua habitual. Joves de 15 a 44 anys, segons el territori. Font: ES2004, EULIB2014.

		Palma	Part Forana	Menorca	Eivissa-Formentera	Mitjana I. Balears
ES2004	Catalanoparlants inicials no mudadors	15,4 %	41,0 %	49,7 %	10,0 %	33,6 %
	Catalanoparlants inicials mudadors	14,2 %	10,4 %	5,6 %	21,1 %	11,2 %
	No catalanoparlants inicials mudadors al català	11,7 %	14,6 %	16,4 %	6,1 %	11,5 %
	Castellanoparlants inicials no mudadors	51,0 %	30,3 %	26,6 %	55,6 %	37,6 %
	Altres llengües inicials no mudadors al català	7,7 %	3,7 %	1,7 %	7,3 %	6,1 %
	Total	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
EULIB2014	Catalanoparlants inicials no mudadors	14,1 %	32,2 %	39,5 %	7,5 %	29,3 %
	Catalanoparlants inicials mudadors	19,6 %	10,6 %	11,1 %	18,4 %	12,9 %
	No catalanoparlants inicials mudadors al català	6,5 %	10,6 %	4,9 %	5,4 %	9,6 %
	Castellanoparlants inicials no mudadors	45,5 %	40,8 %	42,0 %	53,7 %	40,1 %
	Altres llengües inicials no mudadors al català	14,4 %	5,8 %	2,5 %	15,0 %	8,2 %
	Total	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

La taula 3.3 mostra els resultats d'una regressió logística binària amb la muda al català com a variable dependent. La mostra inclou els enquestats de 15 a 44 anys que tenen com a llengua inicial el castellà o una llengua estrangera. Segons els resultats, les variables independents que tenen un efecte en la variable dependent són l'edat, el lloc de naixement i el lloc de residència. Així doncs, quant a l'edat, si un individu té entre 15 i 29 anys, té 1,8 menys de probabilitats de mudar cap al català que si en té entre 30 i 44. Pel que fa al lloc de naixement, si una persona ha nascut a algun territori no catalanoparlant de l'Estat espanyol, té 7,4 probabilitats menys de mudar cap al català, mentre que si ha nascut a l'estranger, en té 11 menys. Quant al lloc de residència, si un individu ha nascut a la Part Forana, té 3,4 probabilitats més de mudar cap al català. A causa de les limitacions d'espai, no mostrarem els resultats de la regressió logística binària amb la muda al castellà com a variable dependent, sinó que simplement els resumirem. En aquest cas, la mostra està formada pels enquestats de 15 a 44 anys que tenen com a llengua inicial el català o el català i el castellà. Les variables independents que tenen un efecte en la variable dependent són l'edat i el lloc de residència. Els resultats mostren que, pel que fa a l'edat, els individus d'entre 15 i 29 anys tenen 2,4 probabilitats més de mudar cap al castellà. En relació amb el lloc de residència, si una persona viu a la Part Forana, té 3,9 probabilitats menys de mudar cap al castellà, mentre que si viu a Menorca, en té 4,3 menys. En canvi, si viu a Eivissa-Formentera, té 2,1 probabilitats més de mudar cap al castellà.

TAULA 3.3. Regressió logística binària amb la muda al català com a variable dependent. Joves de 15 a 44 anys. Font: EULIB2014.

		Muda al català		
		Coefficient	Error estàndard	Oportunitat relativa
	Constant	-1,212***	0,396	0,297
Sexe	Dona	0,387	0,276	1,473
Edat	De 15 a 29 anys	-0,578*	0,312	0,561
Lloc de naixement	Resta d'Espanya	-2,002***	0,448	0,135
	Estranger	-2,397***	0,339	0,091
Lloc de residència	Part Forana	1,220***	0,316	3,387
	Menorca	0,567	0,615	1,764
	Eivissa-Formentera	-0,164	0,476	0,849
Nivell d'estudis dels progenitors	Secundaris	0,103	0,373	1,109
	Primaris i inferior	-0,348	0,378	0,706

La taula 3.4 mostra els usos lingüístics amb els companys d'estudis, per als entrevistats que estudien en el moment de l'enquesta, segons la llengua inicial i el territori. Com ja anticipàvem a la taula 3.2, el fet de viure en un territori d'alta densitat del català afavoreix tant la permanència en el català per part dels catalanoparlants inicials com la penetració del català en els usos lingüístics dels no catalanoparlants inicials. Curiosament, l'entrada del català en els usos lingüístics dels no catalanoparlants inicials en territoris de més densitat del català la veim sobretot en les dades del 2004, però no tant en les del 2014. Una altra dada important és que l'ús de només castellà en territoris de més densitat del català es redueix tant

per als catalanoparlants com per als no catalanoparlants inicials. Això ho veim sobretot el 2004, però el 2014 només és així per als no catalanoparlants inicials.

TAULA 3.4. Usos lingüístics amb els companys d'estudis segons la llengua inicial i el territori. Joves de 15 a 44 anys. Font: ES2004, EULIB2014.

		Territoris de menor ús del català (badia de Palma, Eivissa- Formentera)		Territoris de major ús del català (Part Forana, Menorca)	
		<i>Catalanoparlants inicials</i>	<i>No catalanoparlants inicials</i>	<i>Catalanoparlants inicials</i>	<i>No catalanoparlants inicials</i>
ES2004	Només cat.	21,7 %	4,0 %	43,6 %	8,7 %
	Més cat. que cast.	20,9 %	1,8 %	26,4 %	6,7 %
	Igual cat. que cast.	28,7 %	16,5 %	15,7 %	24,0 %
	Més cast. que cat.	10,9 %	12,1 %	6,4 %	16,3 %
	Només cast.	17,1 %	60,8 %	7,9 %	40,4 %
	Altres situacions	0,8 %	4,8 %	0,0 %	3,8 %
	Total	100 %	100 %	100 %	100 %
	EULIB2014	Només cat.	20,3 %	5,4 %	22,0 %
Més cat. que cast.		15,6 %	10,9 %	33,9 %	2,9 %
Igual cat. que cast.		17,2 %	10,9 %	15,3 %	11,4 %
Més cast.		32,8 %	4,3 %	8,5 %	20,0 %
Només cast.		9,4 %	56,5 %	10,2 %	42,9 %
Altres situacions		4,7 %	12,0 %	10,2 %	8,6 %
Total		100 %	100 %	100 %	100 %

A la taula 3.5 hi podem observar els usos lingüístics amb els companys de feina segons la llengua inicial i el territori. Aquests resultats comparteixen amb els il·lustrats a la taula 3.4 l'efecte que exerceix el territori en els usos lingüístics, sobretot dels catalanoparlants inicials. En canvi, la penetració del català en els usos lingüístics dels no catalanoparlants inicials en territoris de més densitat del català no és tan notable en l'àmbit concret de la comunicació amb els companys de la feina el 2004 i inexistent el 2014. Una altra diferència important és que en el usos lingüístics amb els companys de feina hi ha un increment important respecte dels usos lingüístics amb els companys d'estudis en l'ús de llengües diferents del català i el castellà, sobretot en territoris de menor ús del català i de manera més notable el 2014. Això ho atribuïm al fet que és en els territoris de menor ús del català on es concentren bona part de les empreses dedicades a la indústria turística, que atreuen treballadors amb llengües inicials diferents del català i del castellà.

TAULA 3.5. Usos lingüístics amb els companys de feina segons la llengua inicial i el territori. Joves de 15 a 44 anys. Font: ES2004, EULIB2014.

		Territoris de menor ús del català (badia de Palma, Eivissa-Formentera)		Territoris de major ús del català (Part Forana, Menorca)	
		<i>Catalanoparlants inicials</i>	<i>No catalanoparlants inicials</i>	<i>Catalanoparlants inicials</i>	<i>No catalanoparlants inicials</i>
ES2004	Només cat.	26,1 %	4,0 %	47,8 %	6,6 %
	Més cat. que cast.	18,3 %	5,0 %	24,3 %	9,7 %
	Igual cat. que cast.	26,7 %	12,9 %	16,6 %	14,0 %
	Més cast. que cat.	14,0 %	12,6 %	7,9 %	7,1 %
	Només cast.	10,9 %	58,2 %	1,8 %	58,3 %
	Altres situacions	4,0 %	7,3 %	1,6 %	4,3 %
	Total	100 %	100 %	100 %	100 %
EULIB2014	Només cat.	26,7 %	1,9 %	34,2 %	3,0 %
	Més cat. que cast.	22,8 %	2,2 %	14,9 %	2,0 %
	Igual cat. que cast.	12,9 %	5,6 %	19,9 %	4,6 %
	Més cast.	9,9 %	19,3 %	8,7 %	9,1 %
	Només cast.	11,9 %	41,9 %	8,7 %	67,5 %
	Altres situacions	15,8 %	29,3 %	13,7 %	13,7 %
	Total	100 %	100 %	100 %	100 %

Les dades il·lustrades en la taula 3.6, corresponents als usos lingüístics amb el primer fill, són clares: el que és determinant pel que fa a la llengua que es transmet al primer fill és, d'una banda, la llengua inicial dels progenitors i, de l'altra, la densitat del català del territori en què viu l'individu. Així doncs, per a catalanoparlants inicials que viuen en territoris de major ús del català, la llengua que es transmet al primer fill en quasi tots els casos és el català, mentre que per als no catalanoparlants inicials que viuen en territoris de menys ús del català és o només el castellà o més el castellà que el català. El català té certa penetració com a llengua de transmissió al primer fill per a no catalanoparlants inicials en territoris de major ús del català sobretot el 2004. El 2014, en canvi, observam un descens en la transmissió del català per part de no catalanoparlants inicials, sobretot en territoris de major ús del català.

TAULA 3.6. Usos lingüístics amb el primer fill segons la llengua inicial i el territori. Joves de 15 a 44 anys. Font: ES2004, EULIB2014.

		Territoris de menor ús del català (badia de Palma, Eivissa-Formentera)		Territoris de major ús del català (Part Forana, Menorca)	
		<i>Catalanoparlants inicials</i>	<i>No catalanoparlants inicials</i>	<i>Catalanoparlants inicials</i>	<i>No catalanoparlants inicials</i>
ES2004	Només cat.	78,8 %	7,0 %	94,4 %	18,4 %
	Més cat. que cast.	6,1 %	1,4 %	1,0 %	2,0 %
	Igual cat. que cast.	5,5 %	5,0 %	1,5 %	8,5 %
	Més cast. que cat.	3,0 %	14,3 %	1,5 %	12,4 %
	Només cast.	5,5 %	65,0 %	1,5 %	54,7 %
	Altres situacions	1,2 %	7,3 %	0,0 %	4,0 %
	Total	100 %	100 %	100 %	100 %
	EULIB2014	Només cat.	75,9 %	5,2 %	97,6 %
Més cat. que cast.		5,6 %	0,6 %	0,0 %	3,2 %
Igual cat. que cast.		5,6 %	1,2 %	1,2 %	4,8 %
Més cast. que cat.		1,9 %	7,5 %	0,0 %	4,8 %
Només cast.		9,3 %	59,5 %	1,2 %	62,4 %
Altres situacions		1,9 %	26,0 %	0,0 %	15,2 %
Total		100 %	100 %	100 %	100 %

Finalment, pel que fa als usos lingüístics amb els amics segons la llengua inicial i el territori (taula 3.7), tornam a trobar una tendència clara a incrementar els usos del català sempre que la densitat d'aquesta llengua sigui més alta en el territori. A diferència del que vèiem en els usos lingüístics amb els companys d'estudis, la penetració del català la trobam especialment en els usos híbrids, és a dir de les dues llengües (més català que castellà o igual català que castellà), sigui quina sigui la llengua inicial de l'individu i el territori. Aquesta tendència la trobam en les dades del 2004 i en les del 2014 només en els territoris en què hi ha menor ús del català.

TAULA 3.7. Usos lingüístics amb els amics segons la llengua inicial i el territori. Joves de 15 a 44 anys. Font: ES2004, EULIB2014.

		Territoris de menor ús del català (badia de Palma, Eivissa- Formentera)		Territoris de major ús del català (Part Forana, Menorca)	
		<i>Catalanoparlants inicials</i>	<i>No catalanoparlants inicials</i>	<i>Catalanoparlants inicials</i>	<i>No catalanoparlants inicials</i>
ES2004	Només cat.	16,7 %	1,0 %	34,7 %	6,9 %
	Més cat. que cast.	31,7 %	5,2 %	46,6 %	8,2 %
	Igual cat. que cast.	27,5 %	8,7 %	11,2 %	15,3 %
	Més cast. que cat.	15,6 %	17,3 %	3,5 %	14,0 %
	Només cast.	6,1 %	59,3 %	2,6 %	50,3 %
	Altres situacions	2,4 %	8,5 %	1,4 %	5,4 %
	Total	100 %	100 %	100 %	100 %
	EULIB2014	Només cat.	16,6 %	0,3 %	41,6 %
Més cat. que cast.		31,1 %	2,1 %	38,3 %	1,5 %
Igual cat. que cast.		31,8 %	7,4 %	14,8 %	13,2 %
Més cast.		9,3 %	14,0 %	2,4 %	9,8 %
Només cast.		8,6 %	63,1 %	2,4 %	61,3 %
Altres situacions		2,6 %	13,1 %	0,5 %	10,2 %
Total		100 %	100 %	100 %	100 %

3.2 Les llengües a l'escola

L'escola,² en tant que és un dels primers llocs de socialització dels infants més enllà de l'entorn familiar, és l'escenari idoni perquè es produeixin els primers canvis lingüístics respecte a la llengua parlada a la llar. En aquest estudi, hem pogut constatar que l'inici de l'escolarització suposa, d'una banda, el primer contacte amb el català per als alumnes que tenen com a llengua inicial una llengua diferent d'aquesta; i, de l'altra, un augment de la presència i ús del castellà en els infants de famílies catalanoparlants.

En el primer cas (alumnes no catalanoparlants inicials), els informants recorden com varen entrar en contacte amb el català i quines sensacions varen tenir quan el començaren a aprendre. La majoria dels entrevistats d'aquest perfil expliquen que, abans de començar a l'escola, no sabien res sobre el català i que començar a aprendre'n no va suposar una dificultat especial. M18PAL (L1 castellà, badia de Palma) pensa que el fet que l'aprengués de

² Aplegam, sota el nom d'escola, l'educació de 0-3 anys (sovint esmentada en l'informe com a «escoleta» o «guarderia», l'educació infantil (3-5 anys) i l'educació primària (6-12 anys).

tan petit va fer que el procés fos més senzill. E23EI (L1 neerlandès i castellà, Eivissa) considera que el fet que a casa seva es parlassin dues llengües també va facilitar la incorporació d'una de nova. A27PAL, en canvi, va viure el procés d'aprenentatge de català com una experiència angoixant perquè no li agradava haver de sortir del grup ordinari per rebre classes de suport, (3.1).

(3.1) L1 castellà, badia de Palma

A27PAL: [...] no m'agrada perquè me llevaven de classe i era com: «Jo vull estar a classe», però me llevaven. Me duïen a una classe amb es meus germans [...] (perquè només érem nosaltres tres els que havíem de fer aquest suport). [...] I això no m'agradava per això, perquè també [...] tenia la sensació que m'estaven obligant a estudiar aquest idioma i això no m'agradava [...].

En el cas dels alumnes catalanoparlants inicials, com veim a (3.2), l'inici de l'escolarització suposa una major presència del castellà en el seu dia a dia.

(3.2) L1 català, Part Forana

M29MA: Jo és que diferencii molt, clar, sa vida escolar de sa vida fora, perquè jo feia molta vida amb ses meves cosines que eren, o sigui, segueixen sent ses meves amigues. Llavors, amb sa gent que no era de s'escola jo xerrava amb elles en català i en sa vida escolar jo trob que xerrava més es castellà.

Independentment de la llengua de l'entorn familiar, la tendència que més s'observa entre els participants d'aquest estudi és que, per molt que el català sigui la llengua vehicular dels centres educatius, les opcions que predominen en les interaccions entre companys d'estudi són o bé un ús equitatiu del català i el castellà, o bé un ús superior del castellà. S'observen mudes d'alumnes catalanoparlants inicials que canvien al castellà per parlar amb companys no catalanoparlants, però no s'observen gaire casos de mudes d'alumnes no catalanoparlants inicials a aquesta llengua per relacionar-se amb els companys d'estudis (aquesta tendència també s'observa en els usos entre els desconeguts, veg. capítol 5). La primera llengua que aprèn J21MA durant l'educació infantil és el català, (3.3), i, de fet, aquesta és la llengua que usa tant amb els mestres com amb els companys d'estudi. Aquesta situació, però, canvia a partir de tercer de primària, quan comença a fer més amics de famílies castellanoparlants.

(3.3) L1 anglès, Menorca

J21MA: Yo creo que en primaria, al igual yo los primeros años de primaria yo también hablaba catalán y es porque, no sé, porque aún como los profesores, la autoridad, hablaba catalán, pues era como, pues yo también. [...] Bueno, pero como diría pues como los amigos que hice hablaban castellano en casa, pues me acostumbré a hablar más eso.

S'observen també casos d'alumnes amb llengües inicials diferents del català que fan la muda al català per parlar amb els mestres. A15RAM (L1 àrab, Menorca), per exemple, empra el català per parlar amb els mestres i amb els companys catalanoparlants.

El testimoni de dues informants ens serveix per a identificar un possible motiu pel qual els informants que tenen com a llengua inicial una llengua diferent del català no sempre facin la muda a aquesta llengua: el fet que els catalanoparlants inicials sempre s'adrecin a ells en castellà (veg. capítol 5 per a més detalls sobre aquesta qüestió). A27PAL explica que amb els amics de l'escola sempre parlava en castellà i recorda que alguna vegada els demanava que li parlassin en català, però que no ho aconseguia i aquesta actitud la molestava, (3.4). S20LLO (L1 àrab, Part Forana) creu que va tenir dificultats per aprendre català, en part, perquè tenia més professores que li xerraven en castellà que en català.

(3.4) L1 castellà, badia de Palma

A27PAL: Sí. Ells sempre me xerraven en castellà i jo hi ha vegades que me'n record que quan havíem de fer alguna prova de català i tot això que la deia: «Venga, parlem en català. Anem-ho a intentar-ho. Anem practicant» i me deien: «És que no te puc parlar en català». [...] I jo: «Per què no?». Me diuen: «No ho sé, perquè tu te veig i he de parlar en castellà». I és com: «No, parla'm en català». [...] Però sí, aquesta cosa que elles deien que tenien això, com un xip que a mi era en castellà. Però després entre elles parlaven en català. [...] Me feia sentir com que m'estaven dient que com és un poc com tonta, me deien com que no era prou bona per dir o parlar en català. Jo crec que, no sé, com: «No, tu castellà». I és com: «No, però si jo t'entenc perfectament».

Els catalanoparlants inicials no contradiuen la tendència tot just esmentada. Així, per exemple, M23PAL, M29MA i P28SE, catalanoparlants inicials de la badia de Palma, Menorca i Eivissa respectivament, expliquen que habitualment parlaven en català amb els companys catalanoparlants inicials i castellà amb la resta.

Diversos testimonis permeten veure que el context i la tipologia del centre escolar i, sobretot, la presència més o menys alta d'alumnat nouvingut esdevenen factors determinants tant per al manteniment del català per part dels catalanoparlants inicials com per a la possible muda al català dels qui tenen com a llengua inicial el castellà o una altra llengua. D'una banda, veim que quan el grau d'alumnat d'incorporació tardana al sistema educatiu de les Illes Balears és més baix, hi ha un ús més important del català en el centre, (3.5).

(3.5) L1 català, Part Forana

T22MAN: Però, clar, també això era un grup tan petit i, clar, també solia ser sa majoria de gent, gent de Manacor, i era un entorn allà que xerraven sí, principalment, mallorquí amb sos companys perquè sa majoria de gent allà era local de Manacor i era un entorn bastant familiar i acollidor.

En alguns d'aquests casos, el fet que el català sigui la llengua d'ús predominant en el centre afavoreix que alumnes castellanoparlants inicials acabin fent la muda al català. Ho expliquen dos catalanoparlants inicials: N26EI (L1 català, Eivissa) comenta que «sa gent que venia de sa península parlaven amb nosaltres en català», i G26PAL (L1 català, badia de Palma) afirma que «tothom parlava en català i sí, com a que s'avesaven [es refereix als castellanoparlants] i en aquestes edats també no és algo que mos plantegem molt». En altres casos, en canvi, no es produeix aquesta situació: A22EI (L1 català i castellà, Eivissa) explica

que tant l'escoleta com l'escola on va estudiar eren «molt catalanistes», però que amb els seus companys parlava tant castellà com català («igual, cinquanta-cinquanta més o manco»).

D'altra banda, són diversos els testimonis que assenyalen que, quan l'entorn de l'escola és majoritàriament castellanoparlant, el castellà esdevé la llengua predominant de l'escola, (3.6).

(3.6) L1 català, Menorca

M29MA: Era un barri [...] on començava a entrar més sa immigració i gent estrangera, gent d'altres països. També, justament estàvem en una zona on s'ètnia gitana vivia [...] per aquella part i venien molt. Llavors, és ver que, sorprenentment, perquè sé de gent de sa meva edat que no ha estat així, nosaltres encara teníem llibres en castellà i, tot i que ses mestres mos xerressin en català, hi havia assignatures que encara les fèiem en castellà. Tot i així, és ver que jo particularment sa meva relació amb ses mestres era en català, no els hi xerrava a cap en castellà.

Tots aquests casos evidencien un fenomen que es produeix en el sistema educatiu de les Illes Balears i que ja ha estat apuntat a l'Anuari de l'Educació (2021): la segregació escolar. Aquesta és una situació que té com a conseqüència principal l'augment de les desigualtats entre l'alumnat (Mas, 2021, p. 219) i que alguns municipis, com Inca i Manacor, ja han començat a intentar revertir amb un repartiment equitatiu, entre els diferents centres del municipi, dels alumnes de necessitats educatives especials que s'escolaritzen a 3 anys.

3.3 Les llengües a l'institut

La transició de l'educació primària a l'educació secundària és un moment de canvi pel fet que, en aquest moment, es produeix una diversificació de l'alumnat. La majoria de les persones canvien de centre educatiu i, amb això, es produeixen nous agrupaments amb persones procedents de pobles i barris diferents o també de centres educatius primaris de titularitats distintes. És per això que aquest moment de transició fa propici també un escenari de muda lingüística. A excepció dels qui continuen estudiant la secundària en la mateixa escola, els informants que sí que canvien de centre solen identificar canvis en el grau de presència del català i el castellà en l'institut respecte de l'escola on havien estudiat. Uns canvis que venen donats, d'una banda, per l'augment o disminució del nombre d'assignatures impartides en català i, de l'altra, per la presència més o menys acusada d'alumnat d'incorporació tardana al sistema educatiu de les Illes Balears.

En el primer cas, la llengua parlada pels professors condiciona els usos lingüístics que fan els informants quan s'hi dirigeixen. S15FER (L1 català, Menorca) detecta, per exemple, que en començar l'institut va començar a tenir més classes en castellà perquè tenia més professors no catalanoparlants i, a aquests professors, s'hi dirigia en castellà: «te'n donaves compte que a lo millor professors que sí que només sabien xerrar en castellà i que els hi xerraves en castellà o açò». De la mateixa manera que s'ha observat en l'apartat anterior, també són diversos els castellanoparlants inicials que muden al català per parlar amb els seus professors. En aquest sentit, és remarcable el cas de J16PAL, (3.7), que sempre ha emprat el català per parlar amb els professors i, davant l'excepció d'una professora castellanoparlant, s'ha trobat amb el dubte de quina llengua havia de parlar.

(3.7) L1 castellà, badia de Palma

J16PAL: Aquest any, com sa professora de biologia xerra en castellà i no estic acostumat a que es professors xerrin en castellà, jo no sabia si xerrar català o castellà, perquè es professors sempre hi xerren, català. I bé, vaig començar, de fet, jo xerrant català amb sa de biologia, però com veia que sempre xerrava en castellà, pues vaig començar a xerrar en castellà amb ella.

Els informants d'aquest perfil, si bé fan la muda amb els professors, no solen canviar al català amb els seus companys catalanoparlants inicials, (3.8). A partir d'alguns casos analitzats en els capítols 4 i 5, deduïm que en les relacions en què existeix una diferència de poder entre el parlant i el seu interlocutor, és més freqüent que sigui la persona en una situació jeràrquica superior la qui determini la llengua de la conversa.

(3.8) L1 castellà, Eivissa

A27EI: Bueno, ahí [a l'ESO] es varen augmentar el número d'assignatures en català. Només se feia en castellà, castellà. A lo millor alguna assignatura, per exemple matemàtiques, si el professor la feia en castellà, doncs, no es passava res, però, en teoria, es feia tot en català. [...] I bueno... els alumnes només preguntaven en català o, a lo millor ni això, [...] però entre els companys, crec que mai he escoltat jo en català.

Així mateix, com il·lustram a (3.9), també s'ha documentat el cas d'un castellanoparlant inicial que muda al català amb catalanoparlants no mudadors.

(3.9) L1 castellà, Mallorca

M24PAL: Sí, sí, amb ses persones que jo notava que tenien un poc de dificultats per xerrar en castellà o que en un grup normalment se xerrava en català, girava, girava sa llengua. També passa lo típic de... com comences a parlar amb un idioma amb una persona, ja t'acostumes i és lo normal.

La segona causa que explica que la presència del català als instituts sigui més o menys elevada és, com ja s'ha apuntat, la proporció d'alumnes estrangers. En els centres on hi ha menys alumnes no catalanoparlants inicials, la presència de la llengua catalana en l'entorn educatiu és més alta. A16IN ha estudiat una part de la secundària en un centre concertat d'Inca i l'altra part en un institut públic del mateix municipi i percep una diferència important entre els dos centres, que té a veure amb el grau de presència d'alumnat procedent d'altres pobles de Mallorca, (3.10).

(3.10) L1 català i castellà, Part Forana

A16IN: «[a la concertada] hi ha més gent que ve d'altres puestos d'Espanya o lo que sigui, [perquè] [...] al final Inca té més gent que no és d'aquí», i això fa que la majoria de companys parlin castellà. En canvi, «[NOM DEL CENTRE] [un] 90 %, 95 % [dels companys parlen català], perquè ve molta gent de Pollença també, de Lloseta, de Binissalem, i vulguis o no...».

De manera oposada, en els centres on hi ha més alumnes no catalanoparlants inicials, la presència de la llengua catalana en l'entorn educatiu és més baixa. Com ja s'ha apuntat en l'apartat anterior, la tendència en aquests casos és que els alumnes catalanoparlants inicials mudin al castellà per parlar amb els companys de classe que no tinguin el català com a llengua inicial.

Tot i que la tendència és que els catalanoparlants inicials mudin al castellà, s'han documentat alguns casos de catalanoparlants inicials, (3.11), que mantenen l'ús del català amb interlocutors castellanoparlants habituals.

(3.11) L1 català, Menorca

A28CIU: [...] [A primària] vaig tenir es millors amics, que entre ells xerraven en castellà, però amb jo xerraven menorquí i llavors jo sempre xerrava menorquí, però sí que sentia molt es castellà perquè ells dos xerraven. [...] [A l'ESO] era més habitual que hi hagués català i castellà dins sa classe, però també per lo general xerrava menorquí amb amistats que tenia i tot açò.

A diferència del que passa a l'escola, les tries lingüístiques d'alguns adolescents són fruit d'una decisió conscient, com veim a (3.12).

(3.12) L1 català, Part Forana

A16IN: Jo crec que fa un parell d'anys, dos o tres, que vaig dir «Estic a Mallorca, al final és sa meua llengua, no s'ha de perdre ni vull que se perdi» i també mirant temes polítics i segons què, i vaig decidir xerrar en català.

Finalment, el pas de l'ESO al batxillerat torna a ser un moment de canvi en el qual s'han pogut constatar dues realitats diferents. D'una banda, hi ha casos d'increment de l'ús del català per part dels alumnes, que els informants relacionen amb un descens del nombre d'estudiants estrangers i, de l'altra, n'hi ha que corroboren un augment de classes en castellà, (3.13).

(3.13) L1 català, Menorca

A28CIU: Allà [a batxillerat] teníem professors més especialitzats en es seu àmbit i no importava tant sa llengua que xerressin, sinó lo que t'estiguessin mostrant, no? Per exemple, record sa professora de Ciències que xerrava era valenciana, però xerrava castellà. I no sé, no m'agradaven ses classes de Ciències perquè no m'agradava aprendre castellà. [...] I bono, va ser un poc un xoc, però tampoc vull dir cap problema: prenia es apunts en castellà i tal, lo que me semblava raro.

3.4 Les llengües en la formació superior

Les dades corresponents als joves que tenen formació superior a les Illes Balears s'han d'interpretar a partir del context laboral i econòmic de les Illes Balears, centrat sobretot en el turisme i en la construcció, i que ha permès, almanco fins al moment, que joves sense cap titulació puguin accedir al mercat laboral de manera ràpida. Les Illes Balears, per tant, es caracteritzen per un taxa d'abandonament escolar especialment alta (21,3 %), que el 2020 se situa per damunt de la mitjana de l'Estat espanyol (16,0 %) amb 5,3 punts percentuals i de la mitjana d'altres territoris de parla catalana com Catalunya (17,4 %) i el País Valencià (15,5 %) amb 3,9 i 5,8 punts percentuals respectivament (veg. Amer, Pasqual i Vives, 2022 per a més informació).

En correspondència amb aquestes dades, el percentatge de joves balears que el 2020 ha assolit almanco el nivell d'educació secundària de segona etapa és d'1,8 punts percentuals inferior (77,0 %) que la mitjana de l'Estat espanyol (78,8 %). L'any 2021 la distribució del nivell formatiu de la població de 25-34 és la següent: el 29,1 % té estudis de secundària obligatòria o inferior, el 27,3 % de segona etapa d'educació secundària i el 43,7 % estudis superiors. El percentatge de població amb estudis superiors a les Illes Balears és inferior a la mitjana estatal (48,7 %) i també a la de Catalunya (54,0 %) i el País Valencià (45,9 %) (dades del Ministeri d'Educació i Formació Professional).

Per a la majoria dels estudiants entrevistats, l'arribada a la universitat o a centres de formació superior implica el contacte amb llengües diferents de la seva llengua inicial. Per a parlants que tenen com a llengua inicial el castellà, el contacte amb el català pot suposar, fins i tot, la primera oportunitat d'introduir-lo en el repertori de llengües que parlen amb certa freqüència, com veim a (3.14).

(3.14) L1 castellà i neerlandès, Eivissa

E23EI: Sí, inclús de vegades català, perquè clar, els meus companys són de la zona d'aquí... de [NOM DE LA POBLACIÓ]. I llavors ells sí que estan més acostumats a parlar català en el seu [dia] a dia i de vegades comencen a parlar entre ells en català. I bé, jo també començo en català i ja està. Però cap problema, sincerament.

L'arribada a la universitat també coincideix amb el despertar d'una nova consciència, en la línia del que ja observàvem a (3.12), que alguns anomenen lingüística i altres també política, de voler que el català sigui més present en el seu dia a dia, de mantenir-lo amb parlants d'altres llengües i d'usar-lo en contextos en què potser abans no l'hi haurien usat (veg. també els capítols 4-6). Aquesta situació es dona, especialment, quan hi ha hagut un canvi geogràfic des de la seva illa de naixement a una altra o a Catalunya, (3.15).

(3.15) L1 català, Eivissa

M25EI: [...] jo també vaig agafar consciència, jo com a persona, no?, d'agafar cada volta més consciència, també consciència política, consciència cultural, i de dir: «Ostres, pues no tinc ganes de que me passi això sempre». A voltes ho segueix fent, eh? No he de mentir, però només si me dirigeixo amb una persona que parla en castellà i sé que se sent

més còmoda parlant en castellà, i que li és molt més fàcil parlar en castellà, i és de tu a tu. Però siestic en un grup on tres parlam en castellà i entre nosaltres parlam català, jo normalment no canviï de llengua.

Per als catalanoparlants de llengua inicial, la universitat també pot suposar un entorn de contacte amb el castellà, tant com a llengua d'instrucció per part de determinats professors o com a llengua habitual a l'hora de parlar amb els companys, com a (3.16).

(3.16) L1 català, badia de Palma

G26PAL: I de totes ses etapes educatives, és on més m'he trobat es castellà.

Com veim a (3.17), el primer contacte amb els companys de la universitat o que han conegut a partir del canvi a la universitat sembla ser cabdal, ja que molts estudiants afirmen que després els resulta molt difícil canviar de llengua, independentment de si la llengua en què s'han conegut és el català o és el castellà.

(3.17) L1 castellà, Eivissa

A27SE: Bueno, jo fins fa uns anys, a Catalunya, només parlava català amb els profes, perquè ells donaven la classe en català i pues no tenia problema. [...]. I fa poc, mica en mica, em va començar a agradar més el català. I jo ara estic a un moment que dic: «M'agradaria tenir més gent per parlar català». El problema és que, no és un problema, però amb amics que conec de tota la vida canviar ara seria molt raro, després de tants anys. Gent nova ha de ser. Quedaria molt raro.

Com afirmen alguns entrevistats, la llengua més comuna en l'entorn universitari sembla dependre dels professors, dels estudis en si, (3.18), i, en alguns casos, de si són estudis de grau o de postgrau i, per tant, de la presència d'estudiants de territoris no catalanoparlants.

(3.18) L1 català, badia de Palma

M23PAL: Aquí també se nota molt s'idioma en funció de sa carrera. A Física és un poc mescla, perquè sé que hi havia bastanta gent que xerrava castellà. Però a Història de l'art... Bé, Filologia, òbviament Geografia, tot això se xerra moltíssim en català. Però i també és com a... no és per sa carrera, és es tipo de gent que fa sa carrera. Bé, a lo millor és per sa carrera, perquè atreu a sa gent.

Més enllà de la universitat, les llengües que s'usen en altres centres on s'imparteix formació superior, com ara el conservatori o centres integrats de formació professional, sembla que depenen del professor que imparteix la matèria, (3.19).

(3.19) L1 català, castellà i àrab, Part Forana

S20LLO: [...] jo vaig fer batxiller i vaig estar pues sense fer res i després vaig decidir fer un grau d'atenció a la dependència, en es [NOM DEL CENTRE]. I allà només català amb tots es companys i professors, era tot català.

3.5 Les llengües a la feina

El col·lectiu jove és un col·lectiu especialment vulnerable a la situació de crisi econòmica que s'ha viscut durant els darrers anys per mor de la pandèmia. Tot i així, cal destacar que el major increment de la taxa d'ocupació del 2021 l'ha experimentat aquest col·lectiu, concretament, els joves de 20 i 24 anys. Pel que fa als menors de 30 anys, també hi ha hagut un increment de 3,3 punts percentuals respecte de 2020 (ha passat de 38,2 % a 41,4 %) i les Illes Balears se situen, així, com la quarta regió amb una taxa d'ocupació més alta dels joves menors de 30 anys, que és 2,5 punts per damunt de la mitjana de l'Estat, 4,5 punts superior a la del País Valencià, però 5 punts percentuals per baix de la mitjana de Catalunya.³

En general, el que observam és que l'entrada al mercat laboral reforça el que ja havíem vist en el context universitari, és a dir, el contacte amb llengües diferents de les llengües inicials dels joves i, en alguns casos, l'ús actiu d'aquestes altres llengües, cosa que no sempre vèiem en el context universitari. Aquest ús actiu d'una llengua diferent de la llengua inicial depèn sobretot de dos factors. El primer té a veure amb si el lloc de feina es troba en el sector públic, que sol ser favorable a l'ús del català i que propicia que els castellanoparlants i bilingües inicials facin un ús preferent del català, o en el sector privat, molt més condicionat per altres aspectes contextuais. El segon factor és el territori on es troba el lloc de feina. Si és un territori amb un ús més alt del català, com ara Part Forana o Menorca, trobarem una disposició en general més alta cap a l'ús del català, tant per catalanoparlants inicials com per parlants d'altres llengües. En canvi, si es tracta d'un territori amb un ús més baix del català, trobarem la tendència inversa.

Com hem dit, doncs, el sector públic opera generalment en català i facilita que els treballadors, independentment del lloc on es trobi l'oficina o el servei, puguin utilitzar el català. Això és així fins i tot en casos en què el català no és la llengua inicial del parlant, com a (3.20).

(3.20) L1 italià, Formentera, arxiu

J26FOR: Em va canviar això quan vaig començar a fer feina, que és com que estava obligada a parlar en català, saps? Perquè clar, treballant a l'Administració i tot, és com que t'has de... t'has de relacionar en català i a més treball justament, el meu company de taula era el de la política lingüística, en [NOM DEL COMPANYY], i era com a indispensable, i al final me'n vaig adonar, doncs, de que era molt més fàcil de lo que jo em pensava, saps?

Encara que els parlants treballin en el sector públic, el fet que es tracti d'un entorn social poc propici pot fer que el català es mantengui en usos més formals, com la comunicació escrita, però, en canvi, en els usos informals o que requereixin la comunicació amb els usuaris del servei la llengua preferent sigui el castellà, (3.21).

(3.21) L1 català, Eivissa, espai de joves

C26EI: Treballa sí, al centre juvenil i feim moltes activitats amb joves que venen al centre a estudiar o a passar un rato amb els monitors i parlam de moltes coses. [...]

³ Per a més informació sobre el panorama general del mercat de treball a les Illes Balears, veg. Ribas (2022).

Entrevistadora: [...] en quines llengües, quines llengües empres a sa teva feina, normalment ara?

C26EI: Castellà i català.

[...]

Com és un centre que pertany a l'Ajuntament, quan programem activitats i fem els flyers i de més tot està tot està escrit en català. [...] Amb els companys... amb els companys parlem en castellà igualment, eh?

En el sector privat, en canvi, trobam que la llengua d'ús preferent està condicionada per diferents factors. D'entrada és important distingir entre la llengua d'ús entre el treballador i la persona que representa l'autoritat, de la llengua usada entre iguals i de la de comunicació amb els clients o usuaris. Factors com les diferències de poder entre la persona que exerceix el càrrec d'autoritat i el treballador, les dimensions de l'empresa i el nombre i la llengua habitual dels treballadors o el tipus d'activitat que es desenvolupa en l'empresa poden condicionar les tries lingüístiques dels parlants. Cap dels joves entrevistats manifesta que s'hagi trobat cap requeriment, almenys explícit, pel que fa al català. Ara bé, tot i així, sí que existeix la percepció, com observam a (3.22), que el fet de poder parlar català es valora, si més no socialment.

(3.22) L1 italià, Formentera

J26FOR: És que jo quan he necessitat parlar-lo sempre ho he fet, saps? Tant a l'escola, com això amb els clients, com quan ho he necessitat de veritat perquè d'alguna manera m'afavoria o me penalitzava molt no fer-ho.

Pel que fa a llengua usada en la comunicació entre el treballador i la persona que representa l'autoritat, veim que en equips on no existeix una jerarquia marcada (redacció d'un diari, botiga d'ofimàtica), el cap sol usar el castellà com a llengua no marcada en entorns on hi hagi treballadors castellanoparlants o el català si tots els treballadors són catalanoparlants o en la comunicació individual amb els treballadors catalanoparlants. Això és així si el cap sap parlar català, naturalment. En canvi, en entorns on hi ha una jerarquia més marcada, com s'observa a (3.23), el cap pot decidir parlar sempre en català independentment que els treballadors siguin catalanoparlants de llengua inicial o no. Si l'empresa és més petita i, per tant, compta amb un nombre més reduït de treballadors això pot afavorir l'ús del català entre el cap i els treballadors, però no sempre. El tipus d'activitat que es desenvolupa en l'empresa i, com a conseqüència, l'usuari o el client a qui van dirigits els serveis també pot influir en les tries lingüístiques en la comunicació entre treballadors i l'autoritat. D'aquesta manera, el fet que el producte s'ofereixi per als residents pot afavorir l'ús del català.

(3.23) L1 castellà, badia de Palma

A27PAL: Bé, i també també he fet feina a una oficina, a una procuradora, i allà també parlen només en mallorquí. [...] Jo encara faig feina allà puntualment i sempre jo parl amb ell, amb el meu cap en català, bé en mallorquí, perquè en català no parla, diu que no parla.

La llengua que usen els treballadors per parlar entre ells sembla dependre tant de les dimensions de l'empresa com del tipus d'activitat que s'hi desenvolupa. Així com vèiem abans, doncs, entorns més reduïts que ofereixen un producte o uns serveis per als residents insulars afavoreixen l'ús del català. En aquest sentit, tant l'hostaleria com les feines en el sector dels serveis en general, poden desincentivar l'ús del català, fins i tot en la comunicació privada entre iguals, (3.24).

(3.24) L1 català i castellà, Eivissa

ME24SJ: [...] encara que és ver que jo per exemple vaig estar a un altre hotel, que érem tres... quatre eivissencs i que parlàvem de lo que havíem fet el cap de setmana i mos sentíem millor parlant en català, perquè mos coneixíem d'abans. I jo amb ella parlava català i mos varen renyar perquè hi havia persones que eren d'Andalusia o d'Espanya i no entenien es català [...].

En la comunicació amb el client o l'usuari, els joves manifesten la tendència a convergir amb la llengua de l'interlocutor sempre que això sigui possible. Aquesta és una estratègia que no sembla ser requerida per l'empresa en si, sinó que sol ser a iniciativa del parlant i per raons diverses segons quina sigui la llengua de l'interlocutor i la del treballador. En cas que la llengua habitual del treballador sigui el català, la convergència al castellà amb el client s'explica en alguns casos per evitar el conflicte, com veim a (3.25). Si, en canvi, la llengua habitual del treballador és una llengua diferent de la del client o usuari, la convergència al català sol ser per generar confiança i proximitat. Aquesta convergència al català amb un client o usuari catalanoparlant es produeix, de vegades, després d'una primera interpel·lació per part del client en castellà i que el treballador detecti, per l'accent de l'interlocutor, que és catalanoparlant. A aquesta tendència que el castellà sigui la llengua franca, s'hi ha d'afegir la dificultat per passar al català una vegada que el castellà ja s'ha establert com a llengua de comunicació (veg. capítol 5).

(3.25) L1 català, Eivissa

M25EI: Jo deia sempre «Bon dia, bona tarda», a partir d'aquí, lo que es client me digués. Al final jo estava allí, no volia merder, clar. I jo sempre deia «Bon dia, bona tarda», i si era una persona eivissenca, ho agràia, entoncs parlàvem en eivissenc. Si me deien «*Buenos días*» i me xerraven en castellà, jo canviava.

Tot i que difícil, fer del català la llengua no marcada o mantenir-la en converses bilingües no és impossible i els entrevistats manifesten diferents mecanismes per aconseguir-ho: fent classes de suport i interactuant amb infants, assistint a tallers de conscienciació com a (3.26) i després posant en pràctica el que han après en els tallers o mantenint-se en català per rompre la inèrcia que els parlin en castellà.

(3.26) L1 català, Menorca

M29MA: Aquest any me vaig conscienciar molt. I també per una formació que vam fer. Mos van venir a fer una xerrada sobre immersió lingüística i tot això, i me va fer pena es

fet aquest de jo fer es canvi de llengua i me vaig com a conscienciar molt més i sí que en general pertot xerr en català.

3.6 Les llengües en la família

Sovint la família s'ha considerat un dels àmbits principals per a conèixer la vitalitat d'una llengua. Nombrosos acadèmics (Mollà, 2006; Melià i Villaverde, 2008; Spolsky, 2012; Casesnoves i Mas, 2017; Llompart, 2017; Loredo, 2017; Hirsch i Lee, 2018) observen els usos lingüístics familiars per a determinar la vitalitat d'una llengua i ho fan mitjançant l'estudi de la transmissió lingüística intergeneracional. En aquesta secció tractarem les llengües amb la parella i amb els fills per tal de determinar qualitativament l'estat de la transmissió intergeneracional del català a les Illes Balears.

Només dues de les persones de 15 i 17 anys que hem entrevistat tenen parella. En canvi, dels entrevistats que tenen entre 18 i 29 anys, n'hi ha vint-i-tres amb parella. Això fa que no puguem determinar la importància de l'edat en l'elecció d'una o altra llengua amb la parella. Pel que fa a parelles en què els dos individus tenen el català com a llengua inicial, aquesta és la llengua que empren entre ells. En canvi, quan es tracta de parelles mixtes, independentment que un dels dos individus de la parella tenguí una o diverses llengües inicials i que una d'aquestes sigui el català, la llengua majoritària emprada pels entrevistats és el castellà, (3.27), o altres combinacions, les quals solen incloure les llengües majoritàries dels seus països d'origen.

(3.27) L1 català, Menorca

C23FER: [...] És de Màlaga. Ha viscut 5 anys a Barcelona i entén perfectament català però endevina, li xerr castellà.

Entrevistadora: [...] I per què li xerres castellà? Vos vàreu conèixer en castellà, supòs.

C23FER: No. O sigui mos vam conèixer en un concert d'una amiga meva i es seus amics tots xerraven català, era s'únic que xerrava castellà, ah. I jo supòs que anava canviant. En plan, si anava dirigit a ell directament li xerrava en castellà, però si anava a altres persones era en català. És raro.

Entrevistadora: Val, d'acord i ara vos manteniu parlant castellà tots dos?

C23FER: Sí.

Hi ha una excepció d'aquesta acomodació al castellà com a llengua amb la parella, (3.28). G26PAL parla català amb la seva parella nascuda a Portugal.

(3.28) L1 català, badia de Palma

G26PAL: [...] amb sa meva al·lota vàrem començar en castellà i després ella va fer es canvi. De fet, ses paraules van ser: «És que te not un poc tallat a vegades».

Entrevistadora: Vale, o sigui que vàreu començar xerrant en castellà i després ella va començar a parlar amb tu en català?

G26PAL: Sí.

Entrevistadora: I tu, i ara parlau en català, entre, entre vosaltres dos?

G26PAL: Sí, llevat de qualche dia que com a repte provam es portuguès.

Els participants també parlen de les llengües que parlen els seus pares entre ells i els resultats són idèntics als dels entrevistats. Hi ha dos casos, però, que cal comentar. D'una banda, dues parelles de catalanoparlants inicials parlen en castellà, perquè aquesta va ser la llengua en què es varen conèixer. D'altra banda, trobam també un cas de confluència al català en una parella mixta, una castellanoparlant amb un catalanoparlant que resideixen a la Badia de Palma.

Pel que fa a la llengua que s'empra amb els fills, tenim informació sobre quatre informants. Observam que la llengua inicial de la parella torna a ser un dels factors principals per a l'elecció de la llengua familiar. Estudis com els de Mollà (2006) i Casesnoves i Mas (2017) no han detectat un efecte significatiu dels factors socioeconòmics, això és del nivell d'estudis i els ingressos dels pares, en la transmissió intergeneracional del català ni a Palma ni a València, a diferència de Barcelona. Melià i Villaverde (2008) corroboren la importància de la llengua inicial de la parella en la tria de la llengua familiar en el context illenc. Quant a les informants amb fills, doncs, dues de les quatre escullen el català com a llengua de comunicació amb els fills. En ambdós casos el català és una de les seves dues llengües inicials: català i castellà en el cas de la informant E28EI, i català i anglès en el de la informant H26FER (veg. (3.29)). En ambdós casos la tria és totalment conscient.

(3.29) L1 català i anglès, Menorca

H26FER: De fet, ara que has dit açò, jo an es meu fill li xerr en menorquí, perquè sa parella és anglesa. Però a jo me sortia més natural xerrar-li en anglès i m'ha costat molt en es principi. Però m'he hagut d'adaptar. Imagín perquè sa llengua materna, sa mamà, me xerrava en anglès, però no ho havia... No sé. Jo m'identificava més amb es menorquí, però ara me n'he donat compte que [...]. Ara m'he adaptat. I a més es primer mes que sa parella tenia vacances me va costar més. I ara que es capvespres a partir de les tres només som nosaltres dos, i ara ja sí. [...]

D'altra banda, les altres dues entrevistades transmeten dàrija als seus fills amb la peculiaritat que ells, tot i entendre aquesta llengua, no la parlen i aleshores la llengua de resposta dels fills cap als pares és el castellà, com podem comprovar a (3.30).

(3.30) L1 dàrija, Part Forana

F31IN: Sí, todos en casa, sí. Con mis hijos también hablo dáriya.

Entrevistadora: También. ¿Y tus hijos te hablan o os hablan a vosotros dos en dáriya? También os contestan?

F31IN: El grande, sí, pero el pequeño. Mhm, entiende dáriya pero habla castellano porque ahora están en Marruecos. [...]

Aquesta pèrdua de competència activa de la llengua familiar la trobam amb llengües com l'àrab, l'amazic, el romanès i l'italià, però no amb l'anglès. En aquest darrer cas, els entrevistats expliquen que els pares, en certa manera, exigeixen que els fills els contestin en anglès.

Pel que fa a la llengua en què els entrevistats parlen amb als seus progenitors, trobam bàsicament quatre possibilitats (ordenades de més a menys freqüents): català, cada progenitor amb la seva llengua, castellà, altres combinacions. Hem documentat dos casos de mudes lingüístiques en l'àmbit familiar de fills a progenitors. Després de prendre consciència de la situació sociolingüística del català, fa uns mesos JO20LLO (L1 català, Part Forana) va decidir parlar català amb la seva madrastra, nascuda a Alemanya i amb qui inicialment parlava castellà. JC26SJ (L1 català i castellà, Eivissa), tot i que no recorda ben bé el motiu, va fer el mateix amb el seu pare, nascut a Granada i amb qui parlava castellà.

3.7 Les llengües amb els amics

De tots els àmbits que s'analitzen en aquest capítol, aquest és segurament l'únic en què no trobam una relació jeràrquica entre el parlant i el seu interlocutor. No és estrany, per tant, que tradicionalment els usos lingüístics amb els amics s'hagin considerat, d'una banda, com un indicador clar de la capacitat que té una llengua de ser emprada col·loquialment i, de l'altra, com una manera de determinar fins a quin punt els parlants fan ús d'aquesta llengua habitualment i en situacions informals. Ara bé, també cal tenir en compte que sovint quan es fa referència a la xarxa d'amics d'un individu, se sol concretar a quin àmbit concret, escolar, universitari, etc., pertanyen cadascun dels grups d'amics d'aquest mateix individu. En aquest subapartat ens hem centrat en la xarxa d'amics actual que cada entrevistat considerava més propera i amb la que interactuava de manera assídua.

A continuació analitzarem les mudes dels diferents entrevistats segons la llengua que declaren com a inicial (català, castellà, tant català com castellà o altres llengües i/o combinacions). Pel que fa als catalanoparlants inicials, trobam devuit individus que mantenen el català com a llengua habitual amb la seva xarxa d'amics i dotze que muden a altres llengües o combinacions de llengües. D'aquestes dotze persones, n'hi ha dues que opten per emprar el castellà amb els amics, mentre que la resta emprarien les dues, a vegades amb més predomini d'una o l'altra segons el lloc on es trobin.

Un altre aspecte que cal destacar és que entre els catalanoparlants inicials hi ha tendències diferents pel que fa a l'illa i segons si són mudadors o no. Per exemple, mentre que entre els mantenidors hi trobam, sobretot, un predomini de joves de l'illa de Menorca (vuit), seguits de joves de la badia de Palma (cinc); entre les persones que muden a altres llengües o combinacions, hi veim, sobretot, gent d'Eivissa (cinc) i de la badia Palma (cinc). En canvi, no trobam cap efecte important de l'edat dels entrevistats en el fet que hi hagi muda o no.

En els castellanoparlants de llengua inicial, la diferència entre mudadors i no mudadors és més notable que en el cas dels catalanoparlants inicials: tretze no mudadors i sis persones que muden a altres llengües. Tornam a trobar un efecte important del context social, si es tracta d'un lloc amb més o menys presència del català, en la decisió de mudar a altres llengües o no. En el cas dels qui no muden, doncs, hi ha una presència important de joves que viuen a Eivissa (5) i a la badia Palma (5). En canvi, en el grup de persones que muden a altres llengües, concretament que afegeixen el català al seu repertori o passen a usar-lo com a llengua habitual, hi trobam sobretot gent que viu a la Part Forana. L'edat no sembla influir en la llengua d'ús habitual amb els amics, però sí la mobilitat a altres territoris catalanoparlants. W25FOR (L1 castellà, Formentera), per exemple, manifesta que el fet que a Formentera la

gent sàpiga que és castellanoparlant inicial fa que s’hi dirigeixi més sovint en castellà i que, per tant, usi menys el català que a Catalunya, que és on resideix actualment.

En relació amb les persones que tenen tant el català com el castellà com a llengua inicial, hi ha tres persones que romanen en aquestes llengües i sis persones que muden a altres llengües, quatre de les quals muden al català i la resta, al castellà. Pel que fa als no mudadors, hi ha dues persones de Menorca i una d’Eivissa, mentre que en el grup de joves que muden, hi trobam tres persones d’Eivissa, dues de les quals muden al català, i les altres persones són de Menorca, la badia de Palma i la Part Forana.

El grup de joves que tenen altres llengües diferents del català com a llengua inicial mereix una atenció especial. Només trobam una persona que hagi romàs en la seva llengua inicial, l’àrab, com a llengua preferent amb la seva xarxa d’amics. En canvi, trobam onze persones que muden a altres llengües: vuit muden al castellà, dues muden a l’ús del català i del castellà i una a l’ús preferent del català. Novament veim que les qui muden a l’ús preferent del català són persones que viuen en entorns de predomini del català, com la Part Forana, (3.31), o que, tot i ser de territoris on no hi ha predomini del català, s’han mudat a Catalunya pels estudis, on han creat una nova xarxa d’amics en català.

(3.31) L1 àrab, Part Forana

S20LLO: [...] també tenc amigues que són també àrabs encara [que] amb elles xerr es català.

[...]

Entrevistadora: És a dir, només xerrau en català, o també català i castellà, o també català, castellà i àrab, com ho feis?

S20LLO: No, no, era català, s’àrab quan estàvem, com t’he dit, a jo sempre m’ha agradat siestic tota sola amb aquesta persona i és àrab, xerrar amb aquesta persona o si no te xerr en català, perquè si estàs en una conversa on hi ha persones que te xerren en català, ja incondicionalment xerres ja en català, respons en català. [...]

Molts de joves han esmentat, com hem comentat en apartats anteriors, la dificultat per canviar la llengua d’ús que s’ha establert en el moment de conèixer-se. Això pot fer que la llengua d’ús amb els amics de la infantesa sigui diferent de la que s’empri amb els amics que s’han conegut recentment.

3.8 Recapitulació

En aquest capítol s’han analitzat les mudes lingüístiques des d’un enfocament quantitatiu, a partir de les dades de l’ES2004 i de l’EULIB2014, i també des d’un enfocament qualitatiu, tenint en compte sis àmbits: l’escola, l’institut, la formació superior, la feina, la família i els amics.

En línies generals, s’observa que els individus que més muden són els catalanoparlants inicials i que aquesta és una tendència en augment. El context social en què es troba el parlant és un element clau a l’hora d’afavorir, o no, la muda. Viure en un territori amb un ús més alt del català, com ara la Part Forana i Menorca, o treballar en el sector públic són factors que afavoreixen el manteniment del català amb interlocutors que empren el castellà i, tot i que en

menor mesura, la muda d'alguns al·loglots inicials cap al català —sobretot en els usos lingüístics amb els professors o, en l'àmbit laboral, amb persones que ocupen una posició jeràrquica més elevada i, especialment, en els usos formals.

El despertar d'una nova consciència cultural o política amb l'arribada a la universitat, un canvi geogràfic des de l'illa naixement a una altra o a Catalunya o l'assistència a classes de suport de català o a tallers de conscienciació són altres elements que propicien, en alguns casos, que catalanoparlants inicials decideixin expressament mantenir la llengua en converses bilingües. En canvi, en altres casos, la llengua d'ús que s'ha establert en el moment de conèixer l'interlocutor sol dificultar l'aparició de mudes.

Pel que fa a l'àmbit familiar, es constata que en les parelles mixtes, la llengua majoritària emprada pels entrevistats és el castellà o altres combinacions que inclouen les llengües majoritàries dels seus països d'origen. Pel que fa a la llengua emprada amb els fills, la llengua inicial de la parella és un dels factors principals per a l'elecció de la llengua familiar. I, pel que fa a la llengua parlada amb els progenitors, s'han detectat quatre possibilitats (ordenades segons la freqüència): català, cada progenitor amb la seva llengua, castellà i altres combinacions.

Referències bibliogràfiques

- Amer Fernández, J., Pasqual Barrio, B., i Vives Barceló, M. (2022). Capítol III: Qualitat de vida i estat del benestar. Educació. Dins J. Valero González, A. Grau Casajust (coord.), *Memòria del Consell Econòmic i Social IBV* (pp. 671-702). Consell Econòmic i Social de les Illes Balears.
- Casesnoves, R., i Mas, J. A. (2017). Transmissió intergeneracional del català i característiques sociodemogràfiques dels progenitors. *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 27, 77-97.
- [ES2004] Villaverde, J. A. (coord.) (2004). *Enquesta sociolingüística 2004*. Govern de les Illes Balears.
- [EULIB2014] Melià, J. i Vanrell, M. M. (coord.) (2014). *Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi*. Govern de les Illes Balears; Generalitat de Catalunya; Universitat de les Illes Balears.
- Hirsch, T., i Lee, J. S. (2018). Understanding the complexities of transnational family language policy. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 39(10), 882-894.
- Llompart, J. (2017). La transmissió lingüística intergeneracional inversa: quan fills i filles ensenyen llengua als progenitors. *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 27, 63-76.
- Loredo, X. (2017). La transmissió lingüística intergeneracional: el reflex de la vitalitat d'un idioma. *Llengua, societat i comunicació*, 15, 54-61.
- Mas, E. 2021. La segregació escolar a Mallorca i bones pràctiques per aconseguir escoles més diverses. Dins J. Amer Fernández (dir.), *Anuari de l'educació de les Illes Balears 2021* (pp. 216-231). Universitat de les Illes Balears i Fundació Guillem Cifre de Colonya.
- Melià, J. (1997). Palma i pobles: les dues cares de la situació sociolingüística. Dins *Actes de la Cinquena Trobada de Sociolingüistes Catalans* (pp. 114-131). Generalitat de Catalunya.

- Melià, J., i Villaverde, J. A. (2008). La transmissió intergeneracional del català a Mallorca en les parelles lingüísticament mixtes. *Llengua i ús: revista tècnica de política lingüística*, 42, 62-71.
- Ministeri d'Educació i Formació Professional. (2022). *Estadísticas de la educación*. <https://www.educacionyfp.gob.es/servicios-al-ciudadano/estadisticas.html>
- Mollà, A. (2006). No catalanoparlants d'origen que trien el català per comunicar-se amb els seus fills. *Revista de Llengua i Dret*, 46, 393-405.
- Pujolar, J., González, I., i Martínez, R. (2010). Les mudes lingüístiques dels joves catalans. *Llengua i ús; revista tècnica de política lingüística*, 48, 65-75.
- Ribas, M. M. (2022). Capítol II: Mercat de treball i polítiques d'ocupació. Panorama general del mercat de treball. Dins J. Valero González, A. Grau Casajust (coord.), *Memòria del Consell Econòmic i Social* (pp. 445-470). Consell Econòmic i Social de les Illes Balears.
- Spolsky, B. (2012). Family language policy—the critical domain. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 33(1), 3-11.
- Vidanya, L. (2021). Un dels efectes de la Covid-19: l'aturada en l'increment de la matrícula escolar de l'alumnat estranger. Dins J. Amer Fernández (dir.), *Anuari de l'educació de les Illes Balears 2021* (pp. 120-137). Universitat de les Illes Balears i Fundació Guillem Cifre de Colonya.

Capítol 4: Usos lingüístics i hàbits de lleure

Elga Cremades, Isabel Crespí i Anna Tudela

4.1 Introducció: perfil cultural i dades quantitatives

Aquest capítol se centra en els usos lingüístics dels joves de les Illes Balears en les diferents activitats de lleure en què participen, ja sigui com a assistents, ja sigui com a agents actius. En primer lloc, es fa una revisió de l'informe ECCIB2016, que inclou dades quantitatives relacionades amb el consum cultural de la població balear durant el 2016 i que serveix de base, d'una banda, per a identificar els perfils culturals que predominen entre el jovent illenc i, de l'altra, per a determinar si existeix alguna relació entre els perfils culturals i les actituds lingüístiques.⁴ Tot seguit, a partir de la informació de les entrevistes, els grups de discussió i les fitxes d'usos lingüístics, es caracteritzen i s'estudien les tries lingüístiques dels joves en relació amb els mitjans de comunicació tradicionals, les xarxes socials i els videojocs, el consum cultural⁵ i la participació social.

D'entrada, cal destacar que, durant l'any 2016, la franja de població més activa de les Illes Balears en relació amb el nombre d'esdeveniments de consum actiu en què havien participat va ser, precisament, la dels joves.⁶ Així, segons una anàlisi de regressions lineals múltiples, els joves de 16 a 24 anys són els qui varen anar a més esdeveniments culturals respecte a les altres franges d'edat. La taula 4.1 mostra que els joves que no varen assistir a cap esdeveniment cultural representen una minoria (menys d'un 10,0 % en tots els casos), amb un percentatge especialment baix entre els catalanoparlants habituals i mixts (2,8 %). Entre els majors de 45 anys, en canvi, els qui no varen participar en cap esdeveniment cultural se situen al voltant del 20,0 %.

Es detecten, així mateix, algunes diferències en el consum cultural dels joves segons la seva llengua habitual. La majoria de catalanoparlants habituals i mixts (65,2 %), així com la majoria de castellanoparlants habituals (58,2 %) van participar en 6-30 esdeveniments de consum actiu. En canvi, entre els parlants d'altres llengües i/o combinacions lingüístiques la xifra se situa en un 33,3 %. A més, només un 8,9 % dels joves castellanoparlants habituals van assistir a més de 30 esdeveniments, mentre que en el cas dels catalanoparlants habituals i mixts el percentatge de joves que van assistir a més de 30 esdeveniments és del 17,4 % i, en el dels joves amb altres llengües o combinacions lingüístiques, un 33,3 %.

En l'anàlisi de regressions lineals múltiples, es detecten quatre variables significatives en l'assistència a esdeveniments culturals: l'edat, el lloc de residència, els fills i la llengua

⁴ Cal tenir en compte que, com s'indica al capítol 2, el nombre absolut de respostes vàlides dels grups de persones enquestades no sempre és equivalent (hi ha grups amb moltes més respostes vàlides que altres) i, per això, les dades de l'informe no s'han d'entendre necessàriament com un reflex precís de la situació real, sinó més aviat com un indicador de les diverses tendències que s'observen.

⁵ En el consum cultural s'hi inclouen la literatura, la música i les sèries i pel·lícules, tant al cinema com en plataformes de vídeo a la carta (Netflix, AmazonPrime, HBO o Filmin, per exemple).

⁶ Per consum actiu s'entén l'assistència a espectacles de teatre, dansa, circ, exposicions, museus, monuments, concerts i cinema.

habitual. Així, quant a l'edat, els joves que tenen entre 16 i 24 anys consumeixen més esdeveniments culturals que els majors de 24 anys. Pel que fa al lloc de residència, els joves residents a Eivissa-Formentera consumeixen més esdeveniments culturals que els residents a Palma, si bé no hi ha diferències estadísticament significatives entre els joves residents a Menorca o a la Part Forana. D'altra banda, els qui tenen fills assisteixen a menys esdeveniments culturals que els qui no en tenen, i, pel que fa a la llengua, els castellanoparlants habituals participen en menys esdeveniments culturals que els catalanoparlants habituals.

TAULA 4.1. Assistència a esdeveniments culturals el darrer any segons llengua habitual i grups d'edat. Font: ECCIB2016.

	Catalanoparlants habituals i mixts (català i castellà)		Castellanoparlants habituals		Altres combinacions	
	<i>De 15 a 44 anys</i>	<i>Més de 45 anys</i>	<i>De 15 a 44 anys</i>	<i>Més de 45 anys</i>	<i>De 15 a 44 anys</i>	<i>Més de 45 anys</i>
<i>Cap</i>	2,8 %	20,3 %	6,0 %	22,1 %	9,1 %	16,0 %
<i>1-5</i>	14,6 %	22,8 %	26,8 %	30,9 %	24,2 %	32,0 %
Nombre d'esdeveniments de consum actiu						
<i>6-15</i>	38,8 %	29,0 %	40,3 %	24,4 %	30,3 %	8,0 %
<i>16-30</i>	26,4 %	18,3 %	17,9 %	12,6 %	3,0 %	16,0 %
<i>Més de 30</i>	17,4 %	9,6 %	8,9 %	9,9 %	33,3 %	28,0 %
<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

En relació amb les activitats creatives,⁷ la taula 4.2 recull la tipologia d'activitats realitzades.⁸ D'acord amb les dades, els joves (amb edats compreses entre 15 i 44 anys) són més actius que els majors de 45 anys en tots els casos. Així, mentre que gairebé la meitat dels majors de 45 no ha fet cap tipus d'activitat creativa en l'últim any, aproximadament el 55,0 % de les persones entre 15 i 44 anys en fan un o més tipus, una xifra que arriba al 66,0 % en el cas dels parlants d'altres llengües o combinacions lingüístiques.

D'acord amb els resultats de les regressions lineals múltiples, el grau de participació en activitats creatives entre els joves de les Illes Balears es relaciona amb tres variables: gènere, edat i lloc de residència. Així, les dones fan més activitats creatives que els homes i, pel que fa a l'edat, d'entre els joves de 15 a 44 anys, els menors de 34 anys són el grup més actiu en activitats creatives. D'altra banda, els joves de la Part Forana fan menys activitats creatives que els de Palma, mentre que les diferències no són estadísticament significatives entre els residents a Menorca i Eivissa-Formentera.

⁷ S'entén per activitat creativa qualsevol activitat en què l'enquestat té un paper actiu, com ara tocar un instrument, cantar, pintar, dibuixar, fer teatre, fer dansa, fer treballs manuals com ceràmica o costura, etc.

⁸ A diferència del que vèiem a la taula 4.1, en les taules 4.2 i 4.3 es pren en consideració la variació en les activitats i no el nombre absolut d'activitats que s'han duit a terme.

TAULA 4.2. Realització d'activitats creatives el darrer anys segons llengua habitual i grups d'edat. Font: ECCIB2016.

		Catalanoparlants habituals i mixts (català i castellà)		Castellanoparlants habituals		Altres combinacions	
		De 15 a 44 anys	Més de 45 anys	De 15 a 44 anys	Més de 45 anys	De 15 a 44 anys	Més de 45 anys
Tipus d'activitats creatives realitzades	<i>Cap</i>	43,0 %	54,1 %	44,3 %	47,5 %	33,3 %	48,0 %
	<i>1 tipus</i>	29,1 %	29,6 %	30,4 %	30,4 %	33,3 %	20,0 %
	<i>2 tipus o més</i>	27,8 %	16,3 %	25,3 %	22,1 %	33,3 %	32,0 %
	<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

La taula 4.3 mostra la realització de les activitats creatives en grup.⁹ Tot i que és més alta entre els parlants de 15 a 44 anys que entre els majors de 45, en general fer activitats creatives grupals és una pràctica minoritària i en cap cas no supera el 30,0 %. Així mateix, hi ha diferències segons la llengua habitual dels joves, atès que els castellanoparlants habituals fan menys activitats creatives en grup que els catalanoparlants i mixts o que els parlants d'altres llengües o combinacions lingüístiques.

TAULA 4.3. Realització d'activitats creatives grupals els darrer anys segons llengua habitual i grups d'edat. Font: ECCIB2016.

		Catalanoparlants habituals i mixts (català i castellà)		Castellanoparlants habituals		Altres combinacions	
		De 15 a 44 anys	Més de 45 anys	De 15 a 44 anys	Més de 45 anys	De 15 a 44 anys	Més de 45 anys
Tipus d'activitats creatives en grup	<i>Cap tipus</i>	71,5 %	81,1 %	78,6 %	79,8 %	72,7 %	76,9 %
	<i>Un tipus o més</i>	28,5 %	18,9 %	21,4 %	20,2 %	27,3 %	23,1 %
	<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

En aquest cas, segons els resultats de les regressions lineals múltiples, el grau de participació en activitats creatives grupals entre la població jove té a veure amb quatre variables: gènere, edat, lloc de residència i llengua habitual. De nou, les dones fan més activitats creatives grupals que els homes i el grup més actiu d'entre els joves de 16 a 44 anys el conformen els menors de 34 anys. D'altra banda, els castellanoparlants habituals fan

⁹ Les activitats creatives en grup són activitats en què els enquestats tenen un paper actiu i, a més, interactuen amb altres persones (corals, teatre, etc.).

menys activitats creatives grupals que els catalanoparlants habituals i mixts i, segons el lloc de residència, els joves de la Part Forana i de Menorca fan menys activitats creatives grupals que els de Palma, però les diferències no són estadísticament significatives entre els residents de Palma i els d'Eivissa-Formentera. En resum, en general, la població de 15 a 44 anys és més activa culturalment que els majors de 45 anys. A més, en general, els castellanoparlants habituals participen en menys activitats que els catalanoparlants habituals i mixts i els parlants d'altres llengües i/o combinacions lingüístiques.

Després d'aquesta primera caracterització dels perfils culturals que predominen entre els joves de les Illes, els apartats següents es dedicaran a revisar les fitxes d'usos lingüístics sobre els hàbits de lleure, les entrevistes i els grups de discussió duits a terme en el marc d'aquest estudi (veg. capítol 2), que permeten presentar una anàlisi qualitativa dels usos lingüístics dels joves balears en relació amb els mitjans de comunicació (apartat 4.2), les xarxes socials i els videojocs (4.3), la cultura (4.4), i les activitats de lleure i d'associacionisme a què participen de manera activa (4.5). Es fa èmfasi no tan sols en els usos lingüístics pròpiament dits, sinó també en les raons subjacents de les seves tries lingüístiques.

4.2 Mitjans de comunicació (ràdio, televisió, premsa)

Aquest apartat presenta les dades sobre els usos lingüístics dels joves balears en relació amb el consum dels mitjans de comunicació tradicionals, és a dir, la ràdio, la televisió i la premsa. Les dades recollides a través de les fitxes d'usos lingüístics sobre els hàbits de lleure (veg. capítol 2) mostren que la major part d'informants (75,0 %) incorporen el fet de mirar la televisió o escoltar la ràdio en la seva rutina setmanal, mentre que un 25,0 % no ho fa mai. Malgrat que forma part de la majoria de rutines, però, els joves no dediquen tants minuts setmanals als mitjans de comunicació com a altres tipus de consum cultural (per exemple, plataformes de vídeos sota comanda, xarxes socials o videojocs). En aquest sentit, la mitjana de minuts setmanals dedicats a la ràdio o a la televisió és de 323,64, mentre que als vídeos a la carta hi dediquen una mitjana de 408,67 minuts; a xatejar, 444,55 minuts, i als videojocs, 367 minuts. Això vol dir que la mitjana diària de temps dedicat als mitjans és d'uns 45,23 minuts, una xifra encara més baixa que el que indicava, només per a la televisió, l'informe *Joves i ús del català: una radiografia del sector audiovisual* (2020), segons el qual els joves catalans passaven al voltant de 75 minuts diaris mirant-la.¹⁰ Pel que fa a la premsa, de les persones enquestades només el 10,0 % declara consumir-ne, però no tenim dades dels minuts que hi dedica ni tampoc de les llengües en què es llegeixen els diaris —sabem que els diaris més llegits a Mallorca, Menorca i Eivissa i Formentera són en castellà, però només tenim dades de la població general, no dels joves en particular (Martí, 2022).

Si ens fixam en la llengua emprada a l'hora de mirar la televisió o escoltar la ràdio, podem constatar que la major part dels informants no mostren una preferència clara pel català o el castellà: així, el 58,3 % indica que utilitza el català i el castellà per igual, mentre que un

¹⁰ No és l'objectiu del capítol i, per tant, no dedicarem més espai a aquesta qüestió, però en la comparació de dades cal tenir en compte que, d'una banda, la mostra de les fitxes d'usos lingüístics de què disposam és relativament petita (veg. capítol 2) i, de l'altra, que en l'estudi de 2020 caldria valorar si el confinament causat per la covid-19 va provocar un augment generalitzat del consum televisiu.

16,7 % indica una preferència clara pel castellà i un 8,3 %, pel català. També hi ha parlants que consumeixen mitjans de comunicació en altres llengües (8,3 %), o en altres combinacions de llengües (8,5 %). Tot i que les dades incloses a les fitxes d'usos lingüístics de què disposem són escasses atès el baix nombre de participants (19), hi ha indicis que assenyalen que el lloc de residència i la llengua inicial condicionen la tria lingüística dels informants a l'hora de mirar la televisió o escoltar la ràdio. Així, el consum de mitjans en català és més habitual entre els residents a zones rurals (amb un 20,0 % dels joves que declaren fer un consum majoritari de mitjans del català) que no pas entre el jovent de les zones urbanes, en què cap dels informants declara consumir mitjans de comunicació preferentment en català (si bé un 57,1 % diu que fa un consum de mitjans en català i en castellà per igual). De la mateixa manera, els castellanoparlants inicials no solen mirar mai la televisió ni escoltar la ràdio en català, cosa que sí que fan els catalanoparlants inicials (que incorporen preferiblement el català en un 12,7 % dels casos o recorren a productes en les dues llengües en un 75,0 % dels casos).

Les tries lingüístiques en el consum dels mitjans, però, depenen, més que no pas de la llengua primera o de la zona de residència, de l'oferta de què es disposa. Això és el que explica M24PAL a l'exemple (4.1), en què posa de manifest que la llengua de la televisió no és només una qüestió de la tria lingüística personal que faci sinó de l'oferta existent.

(4.1) L1 castellà, badia de Palma

M24PAL: [G]eneralment, en castellà, perquè sa majoria de canals són en castellà; no és que sigui una elecció de «Vull veure sa televisió en castellà».

Així mateix, l'objectiu amb el qual es consumeix el producte televisiu o radiofònic (així com la concepció que es té de l'abast geogràfic dels diversos canals que existeixen) té certa influència en les tries lingüístiques dels joves a l'hora de consumir certs productes televisius. A l'exemple (4.2), l'informant M23MA relaciona el català (o la televisió en català) amb els fets més propers.

(4.2) L1 català, Menorca

M23MA: Jo, sobretot, me mir IB3 [...] per saber algo més d'aquí a prop, no? Però no solc ser molt de mirar sa tele.

En alguns casos, els informants trien l'altra versió per desconeixement que un producte existeix en català o en castellà. Per exemple, S15FER, a (4.3), descriu la sorpresa d'una amiga seva en descobrir que una sèrie d'animació japonesa també havia estat doblada al català.

(4.3) L1 català, Menorca

S15FER: I passa açò que quan xerràvem un dia amb ses meves amigues, d'això que mos feim, «Anem a cantar s'intro d'en *Doraemon*» i, clar, començaven elles en castellà i jo la començava en català i me fan: «Eh? Hi havia *Doraemon* en català?»; «Sí!».

Finalment, les entrevistes han deixat entreveure tries lingüístiques conscients en relació amb la televisió, que es concep com un mitjà de vehiculació o de difusió de la llengua i que, per tant, pot contribuir a l'aprenentatge del català per part de persones d'origen no catalanoparlant. És el que explica I24PAL, de mare fina, a l'exemple de (4.4).

(4.4) L1 finès i castellà, badia de Palma

I24PAL: Bàsicament, va ser ma mare sa que me va implantar bastant es tema des català per a sa tele [...] en plan dibuixos animats en català, *Doraemon*. Pareix un doi, però és que és súper factible.

En definitiva, els joves balears solen incorporar el consum dels mitjans de comunicació tradicionals en la seva vida diària, però de manera molt selectiva i amb menys dedicació que a altres tipus de consum cultural. Tot i que no disposam de dades suficients per a analitzar curiosament el consum de premsa i de ràdio que fan els joves balears, sí que tenim dades rellevants sobre el consum televisiu. Es constata, en aquest sentit, que el consum de productes televisius en castellà és superior al consum en català, la qual cosa es deu d'una banda a la major oferta en castellà i, de l'altra, al poc coneixement (o al coneixement incomplet) de l'oferta en català que tenen els joves.

4.3 Xarxes socials i videojocs

En aquest apartat s'analitzen les llengües emprades pels joves de les Illes Balears a les xarxes socials i als videojocs. Les fitxes d'usos lingüístics indiquen que el 63,1 % dels informants xategen a les xarxes socials i que el 36,8 % juguen a videojocs setmanalment. Dediquen 444,55 minuts setmanals a xatejar i les llengües que fan servir per a aquesta activitat són el castellà (15,8 %), el català i el castellà per igual (26,3 %), i altres combinacions lingüístiques (21,1 %). Quant als videojocs, els informants hi dediquen 367 minuts a la setmana. En aquest cas, el 42,9 % juguen en castellà, el 28,6 % ho fa en català, i el 28,6 % restant fa servir altres llengües o combinacions lingüístiques.

En general, els entrevistats utilitzen les xarxes socials per a consumir contingut, però no tant per a crear-ne, si bé en tots dos casos (tant per a consumir contingut d'altres usuaris com per a compartir-ne de propi), les xarxes socials són contextos multilingües. D'una banda, els informants afirmen que l'anglès i el castellà són les llengües en què consumeixen la majoria de les publicacions, com es pot veure a (4.5).

(4.5) L1 català, Part Forana

T22MAN: Crec que inclús, a lo millor, castellà-anglès estan ahí, ahí, i després es català, és clar, és que gent que publiqui contingut en català a lo millor n'hi ha manco i tampoc és que jo els segueixi activament, a molts comptes d'aquest tipu.

Tanmateix, també miren i llegeixen continguts en català, italià, portuguès, rus, romanès, francès, coreà, japonès o alemany, per exemple. En general, els joves entrevistats consumeixen continguts en els idiomes que dominen, ja sigui perquè els han estudiat, ja sigui perquè són les llengües de casa, o en llengües romàniques que poden entendre sense haver-les

estudiat, però també se serveixen dels traductors automàtics que incorporen algunes xarxes, com Twitter o Facebook, com es pot llegir a (4.6). Encara que el català és menys present a les xarxes socials dels informants, és una llengua activa en els contextos digitals. M18PAL (L1 castellà, badia de Palma) ho destaca comparant la situació del català al cinema i a les xarxes socials, i conclou que a internet el català hi és força més actiu, «en las redes sí que lo veo más... más presente». A més, tant a l'hora de consumir com de publicar continguts, és habitual que els usuaris emprin més d'una llengua quan publiquen a les xarxes socials.

(4.6) L1 castellà, badia de Palma

A27PAL: Tinc a Twitter, per exemple, que és sa que més lletres té, segueix tant a persones en català, en castellà, en anglès, coreà o japonès, que sota pots pitjar lo de traduir.

Pel que fa a les llengües en què els joves entrevistats publiquen a les xarxes socials, normalment són el català, el castellà i l'anglès. D'una banda, quan contesten missatges directament a persones que coneixen, ho fan en la llengua de l'interlocutor i mantenen les mateixes normes d'ús lingüístic que en persona (veg. capítol 5). És el que explica L17BL a (4.7).

(4.7) L1 català, Eivissa

L17BL: Després, per escriure a sa gent, per parlar amb ells, per xarxes socials i això, pues igual que parlant oralment... depèn de quina persona, parlaré en català o en castellà.

D'altra banda, quan no hi ha un interlocutor concret, sinó que volen que el contingut arribi al màxim de gent possible, sovint opten pel castellà. És el cas de M29MA, que a l'exemple de (4.8) explica que busca allotjament per grups de Facebook, on es comunica sempre en castellà, ja que considera que així els seus missatges arriben a més gent.

(4.8) L1 català, Menorca

M29MA: La faria en castellà, però perquè, clar, sa realitat de ses Illes Balears és que una persona que te podrà llogar una casa, sí que te'n trobaràs molts que te xerrin en català, però tal vegada t'estàs perdent a una part, a un públic per dir-ho així, que no ho entendrà.

En canvi, l'anglès sovint s'usa a Instagram, en què se solen compartir frases curtes, per a donar una imatge de cosmopolitisme o, com diu C26EI (L1 castellà, Eivissa), per a fer-se «l'internacional un poc». En el cas del català, l'ús exclusiu d'aquesta llengua a les xarxes de vegades s'associa a un cert activisme lingüístic, com s'observa a (4.9).

(4.9) L1 català, Eivissa

J22EI: Sí, o sigui, català, català, conec dos o tres que ho fan tot en català, però perquè estan bastant conscienciats.

És important subratllar que les llengües a les xarxes socials varien segons la plataforma. Així doncs, a Facebook o Twitter, en què els usuaris escullen els comptes que segueixen, predominen el català i el castellà. A Instagram, els joves distingeixen entre el contingut que

veuen a les històries dels seus amics, també normalment en català o castellà, dels vídeos que els apareixen al *reel*, en què hi ha continguts proposats per l'algoritme i que, per tant, l'usuari no selecciona. Això és habitual, també, a TikTok, en què els vídeos que arriben a l'usuari no són dels comptes que segueix, sinó els que l'algoritme calcula que li poden agradar. En aquests casos, com explica S20LLO a (4.10), l'usuari no controla els idiomes dels continguts.

(4.10) L1 àrab, català, castellà, Part Forana

S20LLO: Depèn, si te fiques a mirar vídeos o *reels* o algo, com ja està mesclat, ja trobes notícies en català o en castellà o en anglès, ara també ses notícies d'Ucraïna, pues hi ha un poc de tot.

L'algoritme selecciona els continguts segons l'historial de l'usuari i el contingut que està més de moda, cosa que ocasionalment pot beneficiar el català. J16PAL (L1 castellà, badia de Palma) diu que normalment TikTok li recomana vídeos en castellà, però que, durant l'auge de la popularitat dels vídeos de Miquel Montoro, l'algoritme els hi recomanava, de manera que consumia contingut en català a les xarxes socials; ara bé, ara aquestes recomanacions ja no li apareixen.

Pel que fa a les llengües que es fan servir en els videojocs, hi predominen l'anglès i el castellà. Els informants indiquen que moltes vegades els videojocs no estan disponibles en català. De fet, només el 50,0 % dels videojocs produïts a Catalunya estan disponibles en aquesta llengua (Projecte Ce Trencada, 2023). En aquest sentit, l'únic informant que destaca algun videojoc en català és J16PAL (L1 castellà, badia de Palma), que explica que amb els seus amics jugaven a un joc de rolen què diferents jugadors creen els seus propis personatges i interactuen. En aquest cas, l'informant representava un personatge de Mallorca. A més, no tan sols hi ha poca oferta de videojocs en català, sinó que la informació sobre els videojocs a internet és, de vegades, només en anglès. Com assenyala M18PAL a (4.11), això incideix, també, sobre la llengua en què configura el videojoc.

(4.11) L1 castellà, badia de Palma

M18PAL: Ah, bueno. Sí, o sea, yo había habido juegos que los ponía en inglés, pero tenía la opción de ponerlos en castellano. Yo había cosas que sí que las ponía en inglés porque por internet sale mucha más información en inglés y te acostumbras a los nombres de las cosas en inglés de, yo qué sé..., por decirte algo [...], de las armas en inglés, yo qué sé.

En resum, les xarxes socials són un context multilingüe en què predominen les llengües majoritàries, com el castellà o l'anglès, tot i que el català també s'usa en el context digital. En el cas dels videojocs, l'oferta en llengua catalana és molt minoritària, cosa que limita la tria lingüística dels jugadors. A més, també hi ha una falta de difusió dels continguts que ja existeixen en català.

4.4 Consum cultural

En aquest apartat s'analitza en quines llengües consumeixen cultura els joves de les Illes Balears i quins són els motius subjacents de les seves tries lingüístiques. Atès que ens

centram en el consum i no en la participació com a agents actius, revisarem en quines llengües consumeixen els joves la literatura, la música i els continguts audiovisuals.

Pel que fa a la literatura, les dades recollides en les fitxes d'usos lingüístics mostren que el 76,9 % dels joves té cert hàbit lector. En aquest sentit, dels joves que llegeixen, la meitat llegeix llibres en castellà i l'altra meitat es divideix en tres tendències: un 20 % llegeix en català, un altre 20 % llegeix en català i en castellà per igual, i un 10 % llegeix en altres llengües. Pel que fa a la tria lingüística dels llibres segons la llengua d'inici, les fitxes d'usos lingüístics mostren que, dels joves que tenen el català com a llengua inicial, els qui llegeixen en català i els qui llegeixen en castellà representen els mateixos percentatges (40 % en ambdós casos), i només un 20 % ho fa en les dues llengües. Entre els castellanoparlants inicials, en canvi, la meitat llegeix només en castellà (50 %) i l'altra meitat en català i castellà (50 %), però no n'hi ha cap que llegeixi només en català. De manera semblant, els joves que no tenen ni el català ni el castellà com a llengua inicial llegeixen en castellà (66,7 %) o en alguna altra llengua (33,3 %), però no en català.

Aquestes dades confirmen i complementen les tendències que ja es recollien a l'ECCIB2016 en relació amb la llengua del darrer llibre que havien llegit els enquestats. La taula 4.4 mostra que, mentre que els catalanoparlants habituals i mixts llegeixen tant en català com en castellà, els percentatges de castellanoparlants habituals i parlants d'altres llengües que llegeixen en català és molt minoritari (7,5 % i 3,6 %, respectivament).

Els resultats de les regressions logístiques binàries pel que fa a la llengua de l'últim llibre llegit indiquen que les variables que influeixen sobre la llengua de lectura són l'edat, d'una banda, i la zona de residència, de l'altra. Pel que fa a l'edat, d'entre la població de 16 a 40 anys, només el grup de 16 a 19 anys presenta més tendència a llegir en català que els majors de 40 anys. En relació amb la zona geogràfica, els residents a la badia de Palma llegeixen menys en català que els residents a la resta d'àmbits territorials (Part Forana, Menorca, i Eivissa-Formentera).

TAULA 4.4. Llengua del darrer llibre llegit segons llengua habitual. Font: ECCIB2016.

	Catalanoparlants habituals i mixts (català i castellà)	Castellanoparlants habituals	Altres combinacions
<i>Català</i>	33,8 %	7,5 %	3,6 %
Llengua del darrer llibre <i>Castellà</i>	58,7 %	87,3 %	28,6 %
<i>Altres</i>	7,5 %	5,1 %	67,9 %
<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Les dades qualitatives extretes a partir de les fitxes d'usos lingüístics i de les entrevistes confirmen la tendència dels joves a llegir més en castellà que en català. Quan llegeixen en català, sovint els llibres són lectures de l'escola o l'institut i, per tant, podríem dir que els llegeixen per obligació. No obstant això, és interessant notar que el fet de llegir llibres en

català a l'escola pot conduir-los a llegir altres llibres en català per gust, com explica A15RAM a (4.13).

(4.13) L1 àrab i castellà, Menorca

A15RAM: Em vaig llegir primer el de *Mentida* a s'escola, bueno a s'institut. I pues com em va agradar pues vaig continuar amb *Veritat* i *Por*.

Una tendència que es pot identificar en les entrevistes i els grups de discussió és que és habitual que els joves llegeixin llibres en llengües que no són les que parlen habitualment, sobretot en anglès. Això es relaciona amb la voluntat de millorar la competència en la llengua en qüestió, com explica T23PAL a (4.14).

(4.14) L1 català, Palma

T23PAL: En castellà i ara, últimament, llegesc en anglès. [...] Que me volia... claro, me volia treure es títols, però no tenia molt de temps per estudiar, estudiar... i, claro.

En el cas de la música, no hi ha cap jove que escolti exclusivament música en català: la majoria també n'escolta en castellà, anglès i altres llengües. Per exemple, L15LLO (L1 sense resposta, Part Forana) escolta música en català i en castellà: «*Reggeaton*, castellà, però també música en català: Txarango, Antònia Font». En general, doncs, el català té força presència entre els gusts dels joves illencs. De fet, en l'àmbit de la música, el consum en català iguala i pot arribar a superar, en alguns casos, el consum en castellà. Per exemple, hi ha joves que, de manera habitual, escolten música en català i en anglès, però no en castellà, com es pot observar a l'exemple (4.15).

(4.15) L1 català, Menorca

S15FER: [...] Hi ha un cantant que és s'únic que escolt en castellà que és en Beret, es altres no. Es altres sí que són en català o anglès.

És important notar que escolten música en català tant els joves que tenen el català com a llengua inicial o habitual com els qui hi tenen el castellà, tot i que, segons les dades extretes a partir de les fitxes d'usos lingüístics (veg. capítol 2), d'entre els joves castellanoparlants d'inici, només escolten música en català els residents de la Part Forana i de Menorca.

Si passam al consum de continguts audiovisuals, com ara pel·lícules o sèries, es poden distingir dos àmbits diferents: cinema i plataformes de vídeo a la carta. Pel que fa al cinema, segons les fitxes d'usos lingüístics només un 18,2 % dels participants van al cinema de forma regular i, d'aquests, no n'hi ha cap que declari haver mirat pel·lícules en català. Per tant, els qui van al cinema solen anar a mirar pel·lícules en castellà. En aquest cas, un dels motius pels quals la majoria de joves no va al cinema a mirar pel·lícules en català és la manca d'oferta cinematogràfica en aquesta llengua. Així, si bé alguns joves manifesten la voluntat de mirar pel·lícules en català, sovint les que els interessen no les troben en aquesta llengua, com explica B26IN a (4.16).

(4.16) L1 castellà, Part Forana

B26IN: [A] mi no m'importaria, per exemple, consumir més cine en català, lo que passa és que a lo millor lo que a mi m'agrada no hi està. Però, si hi hagués s'opció, jo encantat. De fet, trob que es doblatge de català sol ser bo, és a dir, té qualitat; només aquesta puntualització.

Ja l'any 2006 un informe promogut per Plataforma per la Llengua posava de manifest que, aproximadament, només el 10,0 % de l'oferta cinematogràfica en nombre de títols disposava de doblatge al català (Romaguera i Ramió et al., 2006) i, tot i que hi ha hagut iniciatives per revertir la situació (n'és un exemple el projecte Cinemacat, del Govern de les Illes Balears, presentat l'any 2019), avui l'oferta cinematogràfica en català a les Illes Balears continua sent gairebé inexistent.

Quant als continguts de les plataformes de vídeo a la carta, solen ser sèries, pel·lícules i documentals disponibles en plataformes privades (Netflix, Amazon Prime, HBO o Filmin). Segons les dades de les fitxes d'usos lingüístics, el 84,2 % dels joves que han participat en aquest estudi consumeixen vídeos a la carta. D'aquests, el 43,8 % consumeix vídeos exclusivament en castellà i la resta ho fa en castellà i alguna altra llengua, o directament en altres llengües. No hi ha, per tant, joves que consumeixin vídeos només en català. Ara bé, tot i que sigui exclusiu, el català és present en el consum dels joves a les plataformes. Així, un 12,5 % declara consumir continguts en castellà i en català, com comenta J17FOR a l'exemple (4.17).

(4.17) L1 català, Formentera

J17FOR: Castellà. Ja casi totes les sèries són... castellanés. He vist bastantes catalanes i me les he posat en català, però si no me donen s'opció, d'això, castellà. [...] He vist *Benvinguts a la família, Merlí*, catalana... Què més... N'he vist una altra...

A diferència del que s'observava en el cas de la lectura (en què l'ús del català era més elevat a les zones rurals), les fitxes d'usos lingüístics mostren que, en les plataformes, els qui integren més el català són els joves de l'àmbit urbà: així, un 20,0 % dels joves d'àrees urbanes consumeixen continguts en català i en castellà, mentre que en l'àmbit rural només es consumeixen en castellà i en altres llengües. D'altra banda, pel que fa a la llengua inicial, mirar sèries en català i en castellà és una opció entre els catalanoparlants o castellanoparlants inicials, però no entre els joves que tenen una altra llengua inicial.

Una tendència que comença a estendre's entre el jovent és la de mirar continguts audiovisuals en versió original, sobretot en anglès, però no exclusivament. Hi ha joves que miren sèries en llengües com el coreà, el japonès o l'alemany, fent servir els subtítols. En aquests casos, quan se'ls demana en quina llengua posen els subtítols, la majoria de joves diuen que els posen en castellà, com explica A27PAL a (4.18).

(4.18) L1 castellà, badia de Palma

A27PAL: En castellà, en castellà perquè ja me costa sentir... i he de veure una cosa en un idioma que més conec.

Els joves, doncs, consumeixen més contingut audiovisual en català a les plataformes de vídeo a la carta que no pas als cinemes. Ara bé, el que consumeixen en català són les sèries,

no tant les pel·lícules; a més, es tracta sempre de sèries originalment en aquesta llengua, mai doblades. Quan miren sèries estrangeres, les miren en castellà o bé en versió original amb subtítols en castellà. Aquestes tendències es podrien relacionar amb una manca de costum de consumir sèries en català que, alhora, es relaciona amb l'oferta certament reduïda de continguts en català a les plataformes de vídeo a la carta (Consell de l'Audiovisual de Catalunya, 2021, 2022).

En definitiva, tot i que el català és present en el consum cultural dels joves balears, mai no és l'única llengua d'aquest consum. Així, els qui consumeixen cultura en català també ho fan en altres llengües, com ara en castellà o en anglès. En canvi, el castellà sí que pot ser l'única llengua del consum cultural d'alguns joves. Malgrat aquesta constatació, és important destacar que el català té força presència en l'àmbit de la literatura i de la música, i també és present en les plataformes de vídeo a la carta, sobretot a partir de sèries fetes originalment en llengua catalana. D'altra banda, els joves noten una necessitat de millorar l'oferta cinematogràfica en català a les Illes Balears, actualment molt limitada.

4.5 Participació social: activitats extraescolars i associacionisme

Si fins ara ens hem centrat en els usos lingüístics dels joves en el consum cultural pròpiament dit, aquest apartat presta atenció a la participació social dels joves de les Illes Balears. Entenem participació social en un sentit ampli, com a conjunt d'iniciatives i pràctiques socials en què les persones (en aquest cas, els joves) prenen part en un espai o un grup concret per a dur a terme activitats o causes que tenen una repercussió per a la integració, la cooperació o la presència en l'esfera pública dels individus. Concretament, ens basam en les activitats extraescolars i l'associacionisme.

Les fitxes d'usos lingüístics de l'estudi que presentam ens han permès concloure que podem distingir sobretot tres grups d'activitats: en primer lloc, els esports (als quals els joves dediquen, de mitjana, 352 minuts setmanals, és a dir, gairebé 6 hores); en segon lloc, les activitats artístiques, com la dansa, el teatre, la pintura o les activitats musicals (a les quals els joves enquestats dediquen una mitjana de 572,5 minuts setmanals, és a dir, 9 hores i mitja), i, en tercer lloc, les altres activitats, com els idiomes, les classes de repàs, els grups d'escoltes o els grups de lleure (als quals dediquen una mitjana de 691,43 minuts setmanals, és a dir, 11,52 hores).

Pel que fa a l'activitat esportiva, sembla que les variables independents, com ara el gènere, el lloc de residència o la llengua primera no són determinants per als usos lingüístics que s'hi fan. Tampoc sembla que sigui l'esport en si el que determini la llengua. De fet, podem trobar combinacions diverses dins d'un mateix equip, tal com explica A22EI a (4.19).

(4.19) L1 català i castellà, Eivissa

A22EI: Sí, quan hi vaig anar, vaig tenir una que parlava castellà... i dos. Un segur que era català i ell parlava català, vull dir, si jo em dirigia cap a ell, parlàvem eivissenc. Bueno, ell català. Però crec recordar que s'entrenament general, o sigui, per a tots, el feia en castellà, però no sé si 50-50.

Tanmateix, de manera general, les dades qualitatives permeten dibuixar unes tendències que indicarien que, a l'hora d'avaluar la llengua de les activitats esportives (especialment en

el cas dels esports d'equip, en què la comunicació entre els companys hi és necessàriament, però també en els individuals, ja que tot sovint els entrenaments són grupals), cal distingir entre la llengua en què té lloc l'activitat de manera general i la llengua que es parla amb els companys d'equip i amb l'entrenador, és a dir, la llengua de l'entrenament.

Pel que fa a la llengua en què té lloc l'activitat, sembla que majoritàriament la tria està marcada per la llengua preferida de la persona que la dirigeix (entrenador, monitor, preparador físic, etc.) i pel context en què té lloc. Així, si forma part d'algun programa de l'escola —espai en què la llengua habitual és (o hauria de ser) el català—, les instruccions i les classes solen ser en català, com constata J21MA a (4.20).

(4.20) L1 anglès i castellà, Menorca

J21MA: Patinaje, pues era lo mismo que primaria, era casi todo en catalán. También había muchos alumnos, cuando yo hacía patinaje, que estaban en la ESO, que estaban en bachiller y ellos ya hablaban más español, pero entre la gente de mi edad pues catalán.

Ara bé, en els clubs esportius o en contextos en què el català no és llengua vehicular, la llengua de l'activitat la marca l'individu amb més poder, que és qui condueix l'activitat (entrenador o professor). L15LLO (L1 sense resposta, Part Forana), per exemple, constata que a la classe de gimnàstica artística «[xerraven] castellà perquè sa profe ja xerrava en castellà». De fet, aquest fenomen es produeix fins i tot si la majoria del grup parla una llengua diferent de la de l'entrenador (especialment si aquest últim parla en castellà i el grup en català), com comenta la informant M23MA (L1 català, Menorca) quan explica que, malgrat que entre les jugadores parlaven català, si l'entrenador parlava en castellà l'entrenament tenia lloc en aquesta llengua.

Així mateix, es constata una associació de la llengua catalana amb els elements més locals i es percep el castellà com a llengua neutra, d'acollida i d'ús habitual entre la població que no és originària dels territoris catalanoparlants (veg. capítols 3 i 6). S'assumeix, d'aquesta manera, que el professorat al·loglot que no és ni catalanoparlant ni castellanoparlant inicialment emprà el castellà per a les classes. És el que confirmen A22EI (L1 català i castellà, Eivissa), que indica que a voleibol «parlaven castellà tots» perquè els entrenadors eren brasilers, i S20LLO (L1 àrab, català, castellà, Part Forana), que explica que la professora de gimnàstica «no era d'aquí de Mallorca, era de fora i pues xerrava en castellà».

Pel que fa als usos lingüístics amb els companys d'equip, es constata, com passa en les relacions interpersonals de manera més general (veg. capítols 3 i 5), certa convergència cap al castellà quan la major part de l'equip és parlant habitual d'aquesta llengua. L'informant L17BL ho il·lustra a (4.21) en el cas del seu equip de futbol.

(4.21) L1 català, Eivissa

L17BL: [I]gual amb ells, parles en castellà perquè ho entenguen millor, alguna cosa, o per comoditat, perquè pugues tenir sa conversació amb ells sense haver d'estar tot es rato canviant de llengua.

Amb tot, la convergència també és possible a la inversa, és a dir, si la majoria del grup parla en català, els joves també ho fan (si bé aquest fenomen, com veurem en el capítol 5, és menys habitual que el de la convergència al castellà). Així ho manifesta A25MA a (4.22).

(4.22) L1 castellà, Menorca

A25MA: [I] bueno, a vegades si he de dir alguna cosa sí que ho faig en català, depenent de com ells es dirigeixen cap a jo.

En el cas de les activitats artístiques i musicals, el patró es repeteix. Així, les classes i els assajos se solen desenvolupar en la llengua de la persona que té més poder dins del grup —és a dir, la persona que condueix l'activitat. Així, quan el professor prové de fora dels territoris de parla catalana, sol emprar el castellà com a llengua franca de comunicació grupal. En aquest sentit, a (4.23) M29MA afirma que, a dansa, solia rebre les classes en castellà però parlava amb les companyes en català.

(4.23) L1 català, Menorca

M29MA: Depenia molt [...] d'elles, quina era sa llengua materna, perquè és lo que s'ha repetit més al llarg de sa meva infància, que açò, qui té cadascú, com té cadascú, sa seva manera de relacionar-se i quina llengua s'imposa per damunt de s'altra.

Hi ha espais i àmbits socials, però, que se solen vincular a la llengua catalana, especialment si formen part d'algun tipus d'estudi reglat com pot ser la música. D'aquesta manera, si bé en les escoles de música o les classes particulars el patró és el mateix que hem explicat (és a dir, emprar la llengua de la persona amb més estatus social, el professor), en àmbits oficials com pot ser el conservatori hi ha més tendència a l'ús del català. La mateixa informant M29MA constata, a (4.24), una diferència entre les classes de dansa en un centre no reglat i els estudis del conservatori.

(4.24) L1 català, Menorca

M29MA: En es conservatori sí que es xerrava molt més és català. No sé si per es fet de que fossin estudis més oficials. Que..., que al final, pues es mestres havien de xerrar en català i amb tothom sa meva llengua principal era es català.

Tanmateix, fins i tot en aquest cas l'origen i les preferències lingüístiques del professorat marquen la llengua de desenvolupament de les activitats, especialment en les zones de més ús del castellà (veg. capítols 3 i 5). És el que es pot comprovar a (4.25) quan A22EI indica que bona part de les matèries comunes del conservatori (llenguatge musical, d'una banda, i harmonia, de l'altra) es feien en castellà.

(4.25) L1 castellà i català, Eivissa

A22EI: Llavors, en es 8 anys vaig entrar en es conservatori i vaig fer tot en eivissenc. Bueno, ses classe de solfeig eren en castellà perquè sa profe era de Múrcia encara que ho entenia tot i vull dir, tot guai. Però es meu professor de clarinet era valencià. Així que jo li parlava eivissenc i sa meva profe de *cello* també era valenciana, així que li parlava

eivissenc, sa d'història també eivissenc, també. Amb es d'harmonia feia sa classe en castellà, encara que sa majoria parléssim eivissenc [...] perquè, de fet, sobretot es últims cursos, tots es que quedàvem parlàvem eivissenc, a lo millor... menos un.

Les manifestacions artístiques i culturals més tradicionals, però, com ara la banda o el ball de bot, solen ser en català, especialment si s'identifiquen com a activitats pròpies de la població local o originària de territoris catalanoparlants: és el cas de la banda, els xeremiers i el ball de bot, com afirma V27SA a (4.26).

(4.26) L1 català, Part Forana

V27SA: Llavors també tenim una associació que era d'una agrupació de ball de bot [...]. I clar, com que és lo únic que fan ara. I, clar, formava part de sa banda, que també és una associació i és que a [NOM DE LA POBLACIÓ] no n'hi ha més, d'associacions.

Entrevistadora: D'acord. I totes aquestes entenc que sempre ha estat en català.

V27SA: Sí, sa banda sempre va ser en català. Es xeremiers també tots són d'aquí i es grup de ball de bot pràcticament érem es xeremiers i dos guitarristes.

Pel que fa a les altres activitats extraescolars, com ara l'associacionisme o el voluntariat, sembla que els joves s'hi impliquen, sovint, per motius ideològics, i de vegades hi ha apostes conscients per utilitzar una llengua o una altra (veg. capítols 5 i 6 per a més detalls sobre aquestes qüestions). Així, algunes activitats (com participar en agrupaments escoltes o en associacions culturals locals) s'associen a moviments polítics d'esquerres i, sovint, favorables a la normalització del català. És el que comenten una informant involucrada en un moviment escolta de Menorca (4.27) i una informant vinculada a una associació de festes d'Eivissa (4.28).

(4.27) L1 català, Menorca

C25FER: I allà, bono, es cau sempre és com a molt d'esquerres. Molt política lingüística, sempre català al poder i... bono, i al final és açò, vull dir, [...] es primers caps que tenia eren menorquins.

(4.28) L1 català, Eivissa

P25SE: En català, o sigui, és una associació que defèn molt tot es tema de, pues... lingüístic, en català, i des Països Catalans i aquestes coses.

Hi ha altres espais d'activitat grupal, com les activitats religioses, en què la llengua de les escriptures condiona la pràctica en si, malgrat que aquesta llengua pot no coincidir necessàriament amb la llengua de socialització dels individus que duen a terme aquesta pràctica. En aquest sentit, a (4.29) la informant S20LLO constata que les llengües de dins i fora de la mesquita són diferents (i es demostra, un cop més, que la llengua d'acollida no marcada de les comunitats al·loglotes és el castellà, més que no pas el català).

(4.29) L1 àrab, català, castellà, Part Forana

Entrevistadora: Ses explicacions generals sempre les fa en àrab?

S20LLO: Sí, sí, tot en àrab.

Entrevistadora: I allà vares fer amics, en aquestes classes?

S20LLO: Sí, sí, com allà era només de [NOM DE LA POBLACIÓ] ja començaves a fer relacions

Entrevistadora: I amb aquests amics que vares fer allà xerraves en català, castellà o àrab?

S20LLO: Dedins en àrab, però sortint defora era en castellà.

Finalment, en espais que no s'associen amb cap origen cultural ni activisme lingüístic, la tendència que es reproduïx és la general, amb certa convergència cap a la llengua de la persona que condueix l'activitat o cap a la llengua habitual de qui en forma part, com comenta C23FER a (4.30).

(4.30) L1 català, Menorca

Entrevistadora: I com és lingüísticament? Què feis?

C23FER: Ses protectores [de moixos], sa que he estat enguany era en castellà tot perquè només érem 3 justament aquest dia i ses altres dues eren eren totalment castellà, així que m'adaptava.

4.6 Recapitulació

En aquest capítol s'han analitzat els usos lingüístics dels joves balears en relació amb l'activitat cultural. D'entrada, s'ha comprovat que, de manera general, la població més jove és culturalment més activa que la població major de 45 anys, tant pel que fa a l'assistència a esdeveniments culturals com a la participació en activitats creatives i grupals. Això implica, d'una banda, que molts dels esdeveniments culturals o activitats de lleure s'adrecin a aquest sector de la població, i, de l'altra, que els usos lingüístics predominants en aquests àmbits afectin directament la població jove.

Des del punt de vista lingüístic, s'ha constatat que sovint l'oferta (i el coneixement d'aquesta oferta) determina la llengua (o les llengües) del consum cultural. Així, el fet que a la televisió, el cinema, els videojocs i les plataformes de vídeo a la carta els continguts en català siguin escassos limita que els joves puguin consumir productes audiovisuals o jugar a videojocs en aquesta llengua. Per contra, la presència del català en la música que escolten i el contingut que miren i llegeixen a les xarxes socials és més elevada. Es constata, a més, cert desconeixement de l'oferta de productes audiovisuals o de videojocs en català, la qual cosa fa especialment rellevant la necessitat d'incrementar no tan sols l'oferta sinó també la difusió que se'n fa.

Així mateix, s'ha observat que, malgrat la presència relativament elevada del català en alguns entorns, en els àmbits de la música, de les xarxes socials, els videojocs i de les plataformes de vídeo a la carta es consumeixen continguts en diverses llengües, entre les quals destaquen el castellà o l'anglès, especialment rellevant en el món digital. També cal fer notar pràctiques lingüístiques emergents, com l'ús del traductor automàtic a les xarxes socials o el fet de mirar productes audiovisuals en versió original i subtitulats, en què el multilingüisme és possible gràcies a la incorporació de la tecnologia.

Finalment, s'han pres en consideració les activitats extraescolars i l'associacionisme, àmbits en els quals s'ha pogut constatar que l'entorn en què es desenvolupa l'activitat (escola, club esportiu, associació) i la persona que d'alguna manera té una posició de més autoritat (qui dirigeix l'activitat o l'associació) exerceixen una influència notable en les pràctiques lingüístiques dels participants.

Referències bibliogràfiques

- Consell de l'Audiovisual de Catalunya (2021). *Butlletí d'Informació sobre l'Audiovisual a Catalunya*, 19. https://www.cac.cat/sites/default/files/2021-09/BIAC_19_ca.pdf
- Consell de l'Audiovisual de Catalunya (2022). *Butlletí d'Informació sobre l'Audiovisual a Catalunya*, 20. https://www.cac.cat/sites/default/files/2022-01/BIAC%2020_CA.pdf
- Martí, T. (2022, 31 de març). Radiografia dels mitjans de comunicació de les Illes Balears. *Saó*. <https://revistasao.cat/radiografia-dels-mitjans-de-comunicacio-de-les-illes-balears/>
- Projecte Ce Trencada (2023). Ce Trencada. <https://www.cetrencada.cat/ce-trencada/>
- Romaguera i Ramió, J., López Llaví, J. M., i Còdol i Soler, C. (2006). *Conclusions del treball sobre el cinema i la llengua catalana*. Plataforma per la Llengua.

Capítol 5: La llengua en les interaccions comunicatives: normes d'ús lingüístic

Elga Cremades i Isabel Crespi

5.1 Introducció: les normes d'ús lingüístic

Els patrons que en les comunitats plurilingües determinen les llengües emprades pels parlants en cada situació comunicativa es coneixen amb el nom de *normes d'ús lingüístic*. En el cas concret de les Illes Balears, l'estudi sobre aquestes normes s'ha de focalitzar en els usos del català i del castellà, que són les dues llengües predominants en els diferents contextos comunicatius.

D'acord amb Calaforra (1997, p. 153), les normes d'ús lingüístic són «orientacions implícites que estableixen quines varietats lingüístiques es corresponen amb quins àmbits» i només es manifesten explícitament en moments de conflicte normatiu o de tensió lingüística. Ara bé, per molt que siguin implícites, no són arbitràries ni ocorren a l'atzar, sinó que «són obra humana: sorgeixen dins (i són engendrades per) la interacció social» (Aracil, 1979, p. 47), és a dir, depenen d'una sèrie de dinàmiques socials, generades pels mateixos membres de la comunitat, que condicionen o, si més no, influeixen en les tries lingüístiques. D'acord amb Boix (2009), hi ha normes d'ús (com la convergència cap al castellà en el cas de Catalunya) que han esdevingut *habitus* (Bourdieu, 1986) en el sentit que s'han convertit en un conjunt d'estructures que predisposen els individus a percebre la realitat (en aquest cas, les relacions intergrupals) d'una manera determinada i a actuar d'acord amb aquesta percepció (Boix, 2009, p. 308).

Hi ha dos factors que, de manera general, afecten o condicionen les normes d'ús lingüístic: el context comunicatiu i l'interlocutor. En aquest capítol no s'analitzaran les interaccions amb interlocutors coneguts (amics, familiars, etc.) ni en contextos familiars (com la llar) o quotidians (com la feina) perquè en aquestes interaccions hi predomina el monolingüisme diàdic. El focus del capítol seran, doncs, les interaccions amb interlocutors desconeguts, que són les situacions en què poden sorgir la hibridació conversacional o bé la convergència lingüística.

Un cop definit què entenem per normes d'ús lingüístic, en l'apartat 5.2 es fa un repàs de les dades quantitatives extretes de l'ES2004 i l'EULIB2014, que permet contextualitzar, en l'apartat 5.3, la informació recollida en els grups de discussió i les entrevistes duites a terme en el marc d'aquest estudi. Finalment, l'apartat 5.4 conclou el capítol amb un resum dels aspectes més importants que s'hi desenvolupen.

5.2 Anàlisi de les dades: tendències generals

En aquest apartat, revisam les dades de l'ES2004 i l'EULIB2014 que tenen alguna relació amb les normes d'ús lingüístic. És important fer notar que, com s'ha comentat en el capítol 2, les dades del 2004 no són totalment equiparables a les del 2014, ja que el nombre de respostes vàlides de 2004 sovint és superior al de 2014 (fins i tot poden ser el doble).

Tanmateix, i entenent que l'anàlisi no conté xifres exactes, les dades quantitatives permeten intuir unes tendències en els comportaments dels joves que d'alguna manera donen suport a les idees que es presenten en l'apartat 5.3. En general, ens centram en dues situacions comunicatives: la primera és la reacció dels parlants quan s'adrecen a algú en català i els responen en castellà, i la segona és com actuen en el cas invers, és a dir, quan s'adrecen a algú en castellà i els responen en català.

5.2.1 Normes d'ús dels joves en relació amb els altres grups d'edat

En el capítol 2 ja s'ha explicat que tant l'ES2004 com l'EULIB2014 presenten les dades segmentades d'acord amb quatre franges d'edat: de 15 a 29 anys, de 30 a 44 anys, de 45 a 64 anys i de 65 anys i més. En aquest capítol, només tenim en compte les dades dels parlants de 15 a 29 anys (que es comparen amb els altres grups d'edat), atès que l'estudi se centra en les actituds dels joves.

Pel que fa a la reacció dels parlants que s'adrecen en català a algú que els respon en castellà, la tendència general i la dels joves és similar. Així, tant l'enquesta del 2004 com la del 2014 mostren que la major part dels joves (el 65,1 % en un cas i el 65,9 % en l'altre) tendeixen a la convergència cap al castellà. El percentatge és lleugerament inferior al de la població en general en el cas del 2004 i lleugerament superior en el cas del 2014. Tanmateix, com es pot observar a la taula 5.1, aquestes xifres es poden veure condicionades pel nombre de persones que no s'adrecen a ningú en català, que el 2014 és considerablement superior al del 2004 (passa del 9,0 % el 2004 al 26,8 % el 2014).

TAULA 5.1. Resposta a la situació «Si s'adreça a algú en català i li responen en castellà...» segons el grup d'edat. Font: ES2004, EULIB2014.

		De 15 a 29 anys	De 30 a 44 anys	De 45 a 64 anys	65 anys i més	TOTAL
ES2004	<i>Continua parlant en català</i>	12,9 %	11,7 %	10,6 %	14,8 %	12,3 %
	<i>Continua la conversa en castellà</i>	65,1 %	73,9 %	74,3 %	73,6 %	71,4 %
	<i>Interromp la conversa</i>	0,1 %	0,3 %	0,2 %	0,4 %	0,2 %
	<i>Demana si li poden parlar en català</i>	5,0 %	6,5 %	8,9 %	8,6 %	7,0 %
	<i>No s'adreça mai a ningú en català</i>	16,8 %	7,7 %	6,0 %	2,6 %	9,0 %
	<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
EULIB2014	<i>Continua parlant en català</i>	9,3 %	4,0 %	5,2 %	5,5 %	5,6 %
	<i>Continua la conversa en castellà</i>	65,9 %	58,5 %	65,9 %	64,6 %	63,1 %
	<i>Interromp la conversa</i>	0,0 %	0,3 %	0,2 %	0,3 %	0,2 %
	<i>Demana si li poden parlar en català</i>	7,2 %	2,1 %	2,8 %	4,5 %	3,6 %
	<i>No s'adreça mai a ningú en català</i>	17,4 %	33,9 %	25,4 %	24,7 %	26,8 %
	<i>Altres situacions</i>	0,3 %	1,3 %	0,6 %	0,3 %	0,7 %
	<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

En la situació inversa (és a dir, la reacció del parlant davant d'una interpel·lació seva en castellà que obté una resposta en català), en general, la tendència és la mateixa, és a dir, predominen clarament els qui canvien de llengua: així, el 62,8 % dels joves l'any 2004 i el 70,7 % l'any 2014 continuarien la conversa en català. De fet, els resultats de 2014 mostren que el grup de joves d'entre 15 i 29 anys és el que més adopta la llengua de l'interlocutor (el català, en aquest cas). Tot i que d'entrada podria semblar que la convergència cap al català és més alta que no pas la convergència cap al castellà, cal tenir en compte que els percentatges de persones que no s'adrecen mai a ningú en castellà són més baixos que els de les persones que no s'adrecen mai a ningú en català. Així mateix, també destaca el fet que el nombre de persones que mantenen el castellà si els parlen en català és més alt (arriba al 23,5 % el 2004 i al 25,5 % el 2014) que no pas el nombre de persones que mantenen el català si els parlen en castellà (un 12,3 % el 2004 i un 5,6 % el 2014). Tot plegat ho podem comprovar si comparem les xifres de la taula 5.1 amb les de la taula 5.2.

TAULA 5.2. Resposta a la situació «Si s'adreça a algú en castellà i li responen en català...» segons el grup d'edat. Font: ES2004, EULIB2014.

		De 15 a 29 anys	De 30 a 44 anys	De 45 a 64 anys	65 anys i més	TOTAL
ES2004	<i>Continua parlant en castellà</i>	24,8 %	25,7 %	25,9 %	13,7 %	23,5 %
	<i>Continua la conversa en català</i>	62,8 %	58,5 %	60,0 %	65,6 %	61,2 %
	<i>Interromp la conversa</i>	0,4 %	0,3 %	1,3 %	0,8 %	0,7 %
	<i>Demana si li poden parlar en castellà</i>	8,7 %	10,5 %	9,0 %	10,7 %	9,6 %
	<i>No s'adreça mai a ningú en castellà</i>	3,3 %	5,0 %	4,0 %	9,2 %	5,0 %
	<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
EULIB2014	<i>Continua parlant en castellà</i>	20,3 %	28,8 %	25,6 %	24,1 %	25,5 %
	<i>Continua la conversa en català</i>	70,7 %	52,1 %	62,3 %	53,6 %	58,9 %
	<i>Interromp la conversa</i>	0,0 %	0,3 %	0,0 %	1,4 %	0,3 %
	<i>Demana si li poden parlar en castellà</i>	4,2 %	13,1 %	4,0 %	3,8 %	7,2 %
	<i>No s'adreça mai a ningú en castellà</i>	4,2 %	4,7 %	7,5 %	16,8 %	7,4 %
	<i>Altres situacions</i>	0,6 %	0,9 %	0,6 %	0,3 %	0,7 %
<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	

5.2.2 Normes d'ús segons la trajectòria lingüística

D'acord amb la trajectòria lingüística, es distingeixen quatre grups de parlants (veg. capítol 2):

1. Catalanoparlants inicials no mudadors: tenen el català com a llengua inicial (i potser també una altra llengua) i, a més, la fan servir com a llengua d'ús habitual o gairebé exclusiu.
2. Catalanoparlants inicials mudadors: tenen el català com a llengua inicial (i potser també una altra llengua), però en els usos habituals fan més ús d'una altra llengua.
3. No catalanoparlants inicials mudadors al català: no tenen el català com a llengua inicial, però el fan servir de manera habitual o intensiva.
4. Castellanoparlants inicials no mudadors: tenen el castellà com a llengua inicial i fan poc ús del català o no en fan gens.
5. Parlants d'altres llengües inicials no mudadors al català: no tenen ni el català ni el castellà com a llengües inicials i fan poc ús del català o no en fan gens.

En tots aquests casos, es revisen només les respostes dels parlants d'entre 15 i 44 anys. Com es pot observar a la taula 5.3, a la situació «Si s'adreça a algú en català i li responen en castellà...», les dades del 2004 mostren que un 32,9 % dels castellanoparlants inicials no mudadors i un 43,9 % de parlants d'altres llengües inicials no s'adrecen mai a ningú en català. El 2014, aquests percentatges augmenten a un 48,7 % i un 62,5 %, respectivament. A banda d'això, destaca, sobretot, la tendència de la convergència al castellà: és l'opció preferent en tots els perfils tant el 2004 com el 2014, especialment entre els no catalanoparlants inicials mudadors al català (amb un 87,9 % el 2004 i un 88,0 % el 2014). Pel que fa a l'opció de continuar la conversa en català, l'únic perfil que supera el 10,0 % és el dels catalanoparlants inicials no mudadors, el 2004 és l'opció del 26,9 % dels joves d'aquest perfil, un percentatge que disminueix fins al 14,3 % el 2014.

TAULA 5.3. Resposta a la situació «Si s'adreça a algú en català i li responen en castellà...» segons la trajectòria lingüística. Font: ES2004, EULIB2014.

		Cat. inicials no mudadors	Cat. inicials mudadors	No cat. inicials mudadors al català	Cast. inicials no mudadors	Altres llengües inicials no mudadors al català
ES2004	<i>Continua parlant en català</i>	26,9 %	7,8 %	6,9 %	2,3 %	2,4 %
	<i>Continua la conversa en castellà</i>	60,5 %	82,9 %	87,9 %	64,2 %	51,2 %
	<i>Interromp la conversa</i>	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
	<i>Demana si li poden parlar en català</i>	12,1 %	5,2 %	4,0 %	0,6 %	2,4 %
	<i>No s'adreça mai a ningú en català</i>	0,2 %	3,7 %	1,2 %	32,9 %	43,9 %
	<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
EULIB2014	<i>Continua parlant en català</i>	14,3 %	4,1 %	8,0 %	3,0 %	0,0 %
	<i>Continua la conversa en castellà</i>	72,8 %	86,9 %	88,0 %	48,3 %	31,3 %
	<i>Interromp la conversa</i>	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	2,1 %
	<i>Demana si li poden parlar en català</i>	12,4 %	5,5 %	2,7 %	0,0 %	0,0 %
	<i>No s'adreça mai a ningú en català</i>	0,0 %	2,1 %	0,0 %	48,7 %	62,5 %
	<i>Altres situacions</i>	0,5 %	1,4 %	1,3 %	0,0 %	4,2 %
	<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

La comparació entre les dades de 2004 i 2014 convida a fer dues observacions. La primera té a veure amb l'increment de la tendència dels catalanoparlants a convergir cap al castellà — és a dir, creix el nombre de catalanoparlants inicials que canvien de llengua i disminueix el nombre de parlants que manté el català. La segona és la disminució, entre els no catalanoparlants, del nombre de persones que canvien al castellà; ara bé, això no es deu a un manteniment del català més elevat, sinó a l'augment considerable del nombre de parlants que declaren no adreçar-se mai a ningú en català.

La taula 5.4 il·lustra la situació contrària, és a dir, la reacció dels parlants que s'adrecen a algú en castellà i reben la resposta en català. Les dades del 2004 mostren que els percentatges de parlants de tots els perfils que no s'adrecen a ningú en castellà són molt baixos i només els

catalanoparlants inicials no mudadors superen el 10,0 % (14,5 % el 2004 i 17,5% el 2014). Això contrasta amb els percentatges molt més elevats de parlants que, en el mateixos anys, declaren no adreçar-se a ningú en català. És especialment remarcable el cas dels parlants d'altres llengües inicials: mentre que els qui declaren no adreçar-se mai a ningú en català són un 43,9 % el 2004 i un 62,5 % el 2014, els qui declaren no adreçar-se mai a ningú en castellà són un 0,0 % en tots dos períodes.

Pel que fa a la convergència a la llengua de l'interlocutor, en aquest cas el canvi al català és la tendència majoritària entre els catalanoparlants inicials i els no catalanoparlants inicials mudadors al català, amb percentatges que se situen sempre entre el 79 % i el 95,1 %. En canvi, entre els castellanoparlants inicials no mudadors, els percentatges dels joves que canvien al català no supera mai el 35,0 %; la majoria continua en castellà o demana a l'interlocutor un canvi de llengua. De fet, els castellanoparlants inicials no mudadors són els parlants que més mantenen el castellà en la conversa, amb un 49,0 % el 2004 i un 51,3 % el 2014. Pel que fa als parlants inicials d'altres llengües, bona part opta per demanar un canvi de llengua a l'interlocutor (29,8 % el 2004 i 37,5 % el 2014), si bé el 2014 s'observa un increment dels qui canvien al català (passa d'un 28,2 % el 2004 a un 43,8 % el 2014).

TAULA 5.4. Resposta a la situació «Si s'adreça a algú en castellà i li responen en català...» segons la trajectòria lingüística. Font: ES2004 i EULIB2014.

		Cat. inicials no mudadors	Cat. inicials mudadors	No cat. inicials mudadors al català	Cast. inicials no mudadors	Altres llengües inicials no mudadors al català
ES2004	<i>Continua parlant en castellà</i>	1,1 %	7,7 %	5,1 %	49,0 %	41,1 %
	<i>Continua la conversa en català</i>	84,4 %	90,1 %	90,2 %	32,5 %	28,2 %
	<i>Interromp la conversa</i>	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,7 %	0,8 %
	<i>Demana si li poden parlar en castellà</i>	0,0 %	0,4 %	2,0 %	17,7 %	29,8 %
	<i>No s'adreça mai a ningú en castellà</i>	14,5 %	1,8 %	2,7 %	0,0 %	0,0 %
	<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
EULIB2014	<i>Continua parlant en castellà</i>	2,3 %	2,1 %	5,3 %	51,3 %	16,7 %
	<i>Continua la conversa en català</i>	79,3 %	95,1 %	90,8 %	33,9 %	43,8 %
	<i>Interromp la conversa</i>	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	2,1 %
	<i>Demana si li poden parlar</i>	0,5 %	0,0 %	0,0 %	13,9 %	37,5 %

<i>en castellà</i>					
<i>No s'adreça mai a ningú en castellà</i>	17,5 %	1,4 %	3,9 %	0,0 %	0,0 %
<i>Altres situacions</i>	0,5 %	1,4 %	0,0 %	0,9 %	0,0 %
<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Per tant, tot i que la tendència general dels joves és la convergència a la llengua de l'interlocutor, en la situació en què s'inicia la conversa en castellà i la resposta és en català, les reaccions canvien segons la llengua inicial. Si el català és la llengua inicial, el parlant tendeix a la convergència cap al català. En canvi, si té el castellà com a llengua inicial, normalment no canvia al català. En la situació contrària, en què el parlant inicia la conversa en català i rep una resposta en castellà, la convergència al castellà sempre és l'opció preferent, tant per als qui tenen el castellà com a llengua inicial com per als qui hi tenen el català.

En el cas de començar una conversa en castellà i rebre una resposta en català, com es pot veure a la taula 5.4, el canvi més significatiu entre els anys 2004 i 2014 el protagonitzen els parlants d'altres llengües inicials, que mostren una tendència més elevada a la convergència al català. També augmenta, però, el nombre de parlants d'aquest perfil que prefereixen demanar un canvi de llengua a l'interlocutor i que, per tant, cerquen una estratègia per aconseguir l'interlocutor catalanoparlant canviï de llengua cap al castellà.

5.2.3 Normes d'ús segons els àmbits territorials i la llengua inicial

L'àmbit territorial (que pot ser més o menys favorable a l'ús del català) es pot creuar amb la llengua inicial per a establir quatre perfils de parlants:

1. Catalanoparlants inicials residents a territoris de menor ús del català (badia de Palma, Eivissa-Formentera).
2. No catalanoparlants d'inici residents a territoris de menor ús del català (badia de Palma, Eivissa-Formentera).
3. Catalanoparlants inicials residents a territoris de major ús del català (Part Forana, Menorca).
4. No catalanoparlants inicials residents a territoris de major ús del català (Part Forana, Menorca).

Les enquestes mostren que, si els joves parlants s'adrecen en català a algú que els respon en castellà, la tendència de mantenir el català és lleugerament més alta en les zones de major ús del català (Part Forana o Menorca) que en les zones de menor ús (badia de Palma o Eivissa-Formentera) entre els catalanoparlants inicials, però és més baixa entre els no catalanoparlants inicials. És destacable, a més, el decreixement que hi ha hagut, en tots els territoris, pel que fa al percentatge de joves catalanoparlants que mantenen el català en la conversa, com es pot observar a la taula 5.5. Així, si el 2004, en les zones de major ús de la

llengua hi havia un 22,9 % de joves que mantenien el català, el 2014 aquest percentatge baixa al 12,0 %. Paral·lelament, en les zones de menor ús el percentatge de parlants que mantenen el català passa del 17,7 % al 7,9 %. Entre els no catalanoparlants inicials hi ha hagut un increment dels joves que mantenen el català en els territoris de major ús del català (del 2,1 % s'ha passat al 3,8 %), però la xifra de mantenidors continua sent percentualment molt inferior a la dels catalanoparlants inicials. L'opció majoritària en qualsevol cas és la convergència al castellà, que supera el 60,0 % en tots els perfils l'any 2004 i el 40,0 % el 2014. Tot i que sembla que hi hagi un decreixement, aquest fet es deu a l'increment, el 2014, del nombre de joves no catalanoparlants inicials que no s'adrecen mai en català a ningú, tant en els territoris de menor ús del català com en els territoris de major ús.

TAULA 5.5. Resposta a la situació «Si s'adreça a algú en català i li responen en castellà...» segons la llengua inicial i l'àmbit territorial. Font: ES2004, EULIB2014.

		Territoris de menor ús del català (badia de Palma, Eivissa- Formentera)		Territoris de major ús del català (Part Forana, Menorca)	
		<i>Cat. inicials</i>	<i>No cat. inicials</i>	<i>Cat. inicials</i>	<i>No cat. inicials</i>
ES2004	<i>Continua parlant en català</i>	17,7 %	4,3 %	22,9 %	2,1 %
	<i>Continua la conversa en castellà</i>	72,7 %	68,9 %	64,2 %	76,3 %
	<i>Interromp la conversa</i>	0,5 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
	<i>Demana si li poden parlar en català</i>	7,2 %	1,3 %	12,0 %	3,0 %
	<i>No s'adreça mai a ningú en català</i>	1,9 %	25,5 %	0,9 %	18,6 %
	<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
	EULIB2014	<i>Continua parlant en català</i>	7,9 %	2,7 %	12,0 %
<i>Continua la conversa en castellà</i>		81,6 %	46,3 %	76,1 %	56,0 %
<i>Interromp la conversa</i>		0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,8 %
<i>Demana si li poden parlar en català</i>		7,9 %	0,0 %	11,0 %	0,8 %
<i>No s'adreça mai a ningú en català</i>		2,0 %	50,7 %	0,0 %	37,2 %
<i>Altres situacions</i>		0,7 %	0,3 %	1,0 %	1,5 %
<i>Total</i>		100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

En la situació contrària (és a dir, quan els parlants s'adrecen a algú en castellà i els responen en català), els resultats mostren que la tendència és, un cop més, cap a la convergència a la llengua de l'interlocutor, si bé (com es comprovarà amb l'anàlisi de les

dades qualitatives) hi ha més tendència al manteniment del castellà o a trobar estratègies perquè, tot evitant les converses bilingües, l'interlocutor que parla en català convergeixi al castellà (en seria un exemple el fet de demanar obertament un canvi de llengua). Així, el percentatge de mantenidors del castellà és, en el cas dels no catalanoparlants inicials, molt superior al de mantenidors de català entre els catalanoparlants inicials. De fet, com s'il·lustra a la taula 5.6, de 2004 a 2014 augmenta el nombre de no catalanoparlants residents en territoris de major ús que continuaria la conversa en castellà (del 32,3 % al 42,9 %) si bé en el territori de menor ús es produeix una disminució discreta de mantenidors del castellà (passa del 42,5 % al 37,8 %). Així mateix, el percentatge de població que no s'adreça mai a ningú en castellà no és tan elevat com el de la població que no s'adreça mai a ningú en català, i sembla força estable en el temps.

TAULA 5.6. Resposta a la situació «Si s'adreça a algú en castellà i li responen en català...» segons la llengua inicial i l'àmbit territorial. Font: ES2004, EULIB2014.

		Territoris de menor ús del català (badia de Palma, Eivissa- Formentera)		Territoris de major ús del català (Part Forana, Menorca)	
		Cat. inicials	No cat. inicials	Cat. inicials	No cat. inicials
ES2004	<i>Continua parlant en castellà</i>	5,6 %	42,5 %	1,4 %	32,3 %
	<i>Continua la conversa en català</i>	86,7 %	42,2 %	86,2 %	47,2 %
	<i>Interromp la conversa</i>	0,0 %	0,6 %	0,0 %	0,5 %
	<i>Demana si li poden parlar en castellà</i>	0,3 %	14,3 %	0,0 %	19,0 %
	<i>No s'adreça mai a ningú en castellà</i>	7,4 %	0,3 %	12,4 %	1,0 %
	<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
	EULIB2014	<i>Continua parlant en castellà</i>	2,0 %	37,8 %	2,9 %
<i>Continua la conversa en català</i>		89,5 %	42,6 %	82,3 %	42,9 %
<i>Interromp la conversa</i>		0,0 %	0,6 %	0,0 %	0,0 %
<i>Demana si li poden parlar en castellà</i>		0,0 %	18,5 %	0,5 %	12,8 %
<i>No s'adreça mai a ningú en castellà</i>		7,2 %	0,6 %	13,9 %	0,4 %
<i>Altres situacions</i>		1,3 %	0,0 %	0,5 %	1,1 %
<i>Total</i>		100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

En resum, les dades quantitatives mostren que, quan un parlant comença una conversa en una llengua i l'interlocutor li respon en una altra, la tendència més estesa és la convergència a la llengua de l'interlocutor. Així mateix, en els diferents perfils de parlants segons l'edat, la

trajectòria lingüística i els àmbits territorials, es mostra que, com en altres territoris amb llengües minoritzades, la convergència a la llengua dominant o percebuda com a neutra (en aquest cas, el castellà) és més freqüent que la convergència cap a la llengua percebuda com a marcada (en aquest cas, el català), especialment entre la població que no té la llengua marcada com a llengua inicial. Així mateix, en consonància amb el usos lingüístics de la població (veg. capítols 3 i 4), són més les persones que no s'adrecen mai a ningú en català que les qui no s'adrecen mai a ningú en castellà, fenomen que probablement es deu a raons ideològiques i actitudinals que es tractaran en els capítols següents (veg. capítol 6).

5.3 Perfils dels parlants segons les tendències

González i altres (2014, p. 117) estableixen un contínuum de perfils de parlants segons les seves preferències lingüístiques i la predisposició a canviar de llengua, que van des dels catalanoparlants aguts (prefereixen converses bilingües o desenvolupen estratègies per no haver de parlar castellà) fins als castellanoparlants aguts (prefereixen converses bilingües o desenvolupen estratègies per no haver de parlar català), passant pels catalanoparlants o castellanoparlants híbrids, i pels híbrids parells (parlants que fan servir les dues llengües amb proporcions similars). En el cas dels joves de les Illes Balears, d'acord amb el que s'ha observat tant en les entrevistes com en els grups de discussió, sembla que, tot i que hi ha algun catalanoparlant agut, els perfils es podrien reduir a tres:

1. Catalanoparlant híbrid: mostra preferència pel català i bona predisposició a adoptar el castellà.
2. Castellanoparlant híbrid: mostra preferència pel castellà i bona predisposició a adoptar el català.
3. Castellanoparlant agut: sol desenvolupar estratègies per no haver de parlar català, tot i que de vegades pot tenir converses bilingües.

En els apartats següents es descriuen més detalladament les característiques i els comportaments de cadascun d'aquests perfils. Així, l'apartat 5.3.1 se centra en els catalanoparlants híbrids, el 5.3.2 en els castellanoparlants híbrids i el 5.3.3 en els castellanoparlants aguts.

5.3.1 Catalanoparlants híbrids

Diversos autors han fet notar que normalment la llengua inicial, d'una banda, i la llengua més habitual, de l'altra, condicionen la tria de la llengua amb què se solen iniciar les converses (Pujolar et al., 2010; Vila i Galindo, 2012), de manera que tant castellanoparlants com catalanoparlants inicials solen adreçar-se als desconeguts en la seva llengua inicial. Tanmateix, ho fan d'una manera desigual: així, mentre que els qui inicien converses en castellà poden ser castellanoparlants inicials, catalanoparlants inicials o parlants inicials d'altres llengües, només els joves que tenen el català com a llengua inicial i els qui la tenen com a llengua d'ús habitual a la llar se solen adreçar als desconeguts en aquesta llengua.

Tant en els grups de discussió com en les entrevistes individuals s'ha constatat, doncs, que els joves que no tenen el català com a llengua d'ús habitual a la llar se solen dirigir als

desconeguts en castellà, ja sigui perquè és la llengua amb què se senten més còmodes, ja sigui perquè la perceben com a llengua neutra, independentment de la competència comunicativa que tinguin en cadascuna de les llengües —és el que posen de manifest M18PAL (L1 castellà, badia de Palma) o LU17BL (L1 castellà, Eivissa). També és el que fan alguns catalanoparlants, si bé és cert que els joves que tenen el català com a llengua inicial o els qui el parlen habitualment a casa manifesten certa tendència a adreçar-se als desconeguts en català. En aquest sentit, fins i tot hi ha joves catalanoparlants que semblen haver iniciat un procés de conscienciació lingüística que els ha duit a utilitzar el català fins i tot «en àmbits que [pensaven] que mai [xerrarien] català» (JO20LLO, L1 català, Part Forana) (veg. capítols 3 i 6 per a més detalls sobre aquesta qüestió).

Tanmateix, entre els catalanoparlants inicials la situació contextual (o la percepció que es té dels usos lingüístics en determinades situacions) també pot condicionar la llengua d'inici de les converses. Aquesta situació pot ser geogràfica o bé un espai social determinat (com el supermercat, l'escola o el centre sanitari). D'una banda, doncs, hi ha joves catalanoparlants que interpreten que a cada àrea geogràfica correspon una llengua franca d'interacció amb els desconeguts diferent. Així, quan són a les zones de menor ús del català (com la badia de Palma o Eivissa-Formentera) comencen les converses en castellà, mentre que en zones de major ús del català (Part Forana o Menorca) solen emprar el català. D'altra banda, hi ha joves per a qui l'espai social (especialment en les interaccions quotidianes secundàries, com ara el supermercat, el centre sanitari o el banc) determina la llengua inicial de les converses,¹¹ sovint a causa de les experiències prèvies viscudes en aquests contextos. És el que explica la informant T22MA a (5.1), que empra llengües diferents quan va a fer la compra segons les experiències que associa als diversos supermercats.

(5.1) L1 català, Menorca

T22MA: Per exemple, quan vaig as súper, a s'Eroski, per exemple, me surt rallar en castellà [...] i si vaig as Mercadona me surt rallar en català.

Entrevistadora: I això per què?

T22MA: No ho sé, perquè és a dir, des Mercadona conec un parell de treballadors d'allà i sempre hem rallat en català i a s'Eroski un dia vaig sentir xerrar un treballador en castellà i després [...] me va quedar aquesta idea.

Un cop s'ha iniciat una conversa, la resposta de l'interlocutor sol determinar la llengua en què continua. En aquest sentit, si la resposta de l'interlocutor és en castellà, mantenir el català no és una pràctica gaire habitual entre els joves balears (ja hem exposat que no s'han detectat, ni en les entrevistes ni en els grups de discussió, perfils de catalanoparlants aguts), sinó que la tendència més estesa és el canvi de llengua. Se sol reproduir, doncs, la norma de convergència lingüística que sovint s'ha considerat *tradicional* —tot i que de manera poc acurada, segons autors com Vila i Galindo (2012)— en els territoris de parla catalana, especialment si el castellà és la llengua dominant. Com assenyala Boix (2009, p. 308), tot sovint «un sol senyal de no pertinença al grup (un domini incomplet del català o un senyal de

¹¹Veg. l'apartat 6.3 de l'EULIB2014 per a més dades sobre aquest aspecte.

sordesa, per exemple) basten per a desencadenar el canvi de llengua». Això es pot comprovar quan una informant de Lloseta explica que només li cal que l'interlocutor respongui «qué?» per contestar en castellà, en la mesura que ella «supos[a] que no ho ha entès en català» (L15LLO, L1 sense resposta, Part Forana), un comportament similar al que exposa l'informant J29IN a (5.2).

(5.2) L1 català, part forana

J29IN: Anant a comprar es pa mateix o qualche puesto que te xerren en castellà o sea tu dius «Bon dia», «Buenos días», «No sé què» i tu acabes dient «con tarjeta», vull dir automàticament li canvis i després dius «Per què l'he canviat? A lo millor aquella persona també entén perfectament es català!».

L'informant J29IN posa de manifest que es tracta d'un canvi automàtic i que, sovint, no se sap justificar. És, en certa manera, el mateix que comenta L17BL (L1 català, Eivissa) quan diu que normalment és ell qui canvia al castellà «perquè no molta gent acaba canviant en es català», però no sap trobar una explicació clara d'aquest fet.

De vegades, el canvi es pot deure a raons com la manca de comprensió per part de l'interlocutor o a una petició explícita de canvi. La informant J28EI (L1 català, Eivissa), per exemple, comenta que si l'altra persona no entén el català, «sí que [fa] sa cessió». Amb tot, alguns parlants rebutgen el canvi si es detecta un biaix polític o ideològic en la demanda, o bé si la perceben com un atac. Això és el que es pot detectar quan M23CIU (L1 català, Menorca) indica que «baix pressió, no [faig el canvi]», perquè l'únic que aconsegueix l'interlocutor és que «[li] faci més ràbia». L'informant A16IN il·lustra aquest mateix tipus de situació amb una experiència viscuda al supermercat, que podem llegir a l'exemple de (5.3).

(5.3) L1 català, Part Forana

A16IN: Mem, sempre he anat en mallorquí. S'altre dia vaig tenir un conflicte a s'Eroski amb una dependent, perquè estava a sa caixa i no sé què li vaig dir, li vaig demanar una bossa o algo així, i no m'ho va dir molt bé: «Me puedes hablar en castellano» o «En espanyol», algo així. A mi si m'ho demanes bé o veig que te costa entendre, jo no tenc cap problema en canviar, al final intent que no; però m'ho va demanar tan malament que vaig dir «Xerres anglès?» i me va dir «Bueno, un poco...», i li vaig xerrar en anglès.

Aquesta experiència indica, a més, una certa presa de consciència lingüística entre sectors joves de la població (veg. capítol 6 per a més detalls sobre aquesta qüestió), especialment els qui han adquirit nocions de sociolingüística a l'institut i es preocupen per la situació del català. Aquests joves, llavors, intenten no canviar al castellà si l'interlocutor els entén, com explica C18LLO a (5.4).

(5.4) L1 català, Part Forana

C18LLO: Sí que hi va haver un punt que vaig decidir que mantendria sempre sa llengua [...], un poc per dignitat pròpia.

Tanmateix, molts dels qui han pres aquesta consciència reconeixen que tenen gairebé automatitzada la norma de convergència lingüística. C18CIU posa de manifest, a (5.5), que sovint canvia de llengua tot i haver estudiat sociolingüística i estar convençuda de la importància que pot tenir mantenir la llengua en determinades situacions.

(5.5) L1 català i anglès, Menorca

C18CIU: Tipo, tenc es clic, saps? No sé, me sap greu perquè no ho hauria de fer però tendesc a canviar ràpid.

Entrevistadora: I per què creus que no ho hauries de fer?

C18CIU: Pues perquè he fet sociolingüística a català i sé que no és correcte. No, perquè açò, jo també tenc tres llengües i clar és molta mescla. Jo [?] soc sa primera que jo no m'agrada xerrar castellà perquè és sa meva tercera llengua.

Aquesta automatització possiblement es relaciona amb un altre dels motius pels quals se sol canviar de llengua, que és la incomoditat que provoquen les converses bilingües, especialment entre informants de la badia de Palma, com G22PAL (L1 català i castellà), MF23PAL (L1 català) o MM23PAL (L1 català), i de Menorca, com E25MA (L1 català) i N32MA (L1 català i castellà).¹² Així, alguns dels participants dels grups de discussió i de les entrevistes manifesten que mantenir converses en què un interlocutor parla en castellà i l'altre en català se'ls fa estrany. És el cas de G22PAL (L1 català i castellà, badia de Palma), per exemple, que comenta que «no [se] sent comunicada» amb l'interlocutor si parlen llengües diferents. Ara bé, segons alguns informants, el que sí que pot passar és que durant la conversa s'alternin les llengües, de manera que els dos interlocutors parlin (o tinguin la percepció que parlen) una estona en català i una estona en castellà (M24PAL, L1 castellà, badia de Palma).

En definitiva, les entrevistes i els grups de discussió permeten constatar que, entre els joves balears que d'entrada tenen una preferència clara per la llengua catalana, és habitual convergir a la llengua de l'interlocutor, especialment si és el castellà. Les dades qualitatives, per tant, confirmen el que ja apuntaven les dades quantitatives: actualment la convergència lingüística al castellà és la pràctica més habitual entre els joves, ja sigui com a norma d'ús sistemàtica, ja sigui com a resposta a una petició explícita. Amb tot, sembla que hi ha contextos que afavoreixen el manteniment del català quan l'interlocutor respon en castellà, com es podia observar en els casos de (5.4) i (5.5), en què es posava de manifest una presa de consciència lingüística, o a (5.3), amb un informant que, quan percep ideologies contràries a la llengua catalana en el discurs de l'interlocutor, es referma en el manteniment de la llengua pròpia.

5.3.2 Castellanoparlants híbrids

Tant les converses com els grups de discussió mostren que, entre alguns informants, el castellà és la llengua preferent quan han de començar una conversa amb algú que no

¹² Malgrat que, d'entrada, podria semblar que la situació és generalitzable, no s'han localitzat, en les entrevistes, comentaris de joves d'Eivissa que vagin en aquesta mateixa línia.

coneixen. En aquest cas, es distingeixen dos perfils de parlants: els qui tenen el català com a llengua inicial i els qui no la hi tenen. Com ja hem comentat, els qui no tenen el català com a llengua inicial o no el parlen a casa solen començar les converses en castellà per defecte, atès que se senten més còmodes en aquesta llengua. Ara bé, també hi ha parlants que, tot i tenir el català com a llengua inicial o com a llengua d'identificació, comencen les converses amb desconeguts en castellà de manera habitual, la qual cosa mostra una pràctica fins a cert punt diglòssica en què identifiquen el català com la llengua de casa (o la que fan servir amb la gent que coneixen) i el castellà amb la llengua pròpia de certs usos públics, com ara comprar al supermercat o anar al restaurant. És el que posa de manifest A18LLO (L1 castellà, Part Forana), quan afirma que el «català és més per xerrar amb gent que [coneix]» (i, per tant, el castellà és la llengua d'ús públic).

Sembla que la tendència d'encetar les converses en castellà és més forta als nuclis urbans, com ja s'observava a les dades quantitatives i com es pot comprovar quan G23LLO, a l'exemple (5.6), explica en quines llengües parla quan va a Palma.

(5.6) L1 català, Part Forana

G23LLO: Per exemple això de (que abans ho feia), de xerrar en castellà a jo me sortia per exemple a Palma, si anam a un restaurant a Palma o a una tenda a Palma. Si és aquí a [NOM DE LA LOCALITAT], no. Ho feia en català. Només a Palma.

Aquesta pràctica confirma la percepció generalitzada del català com a llengua marcada (fins i tot susceptible d'adscriure el parlant a una tendència política, com s'explica en el capítol 6) i el castellà com a llengua neutra o no marcada. És interessant, de fet, el cas de B25PAL, que, com es veu (5.7), considera que parlar en català en segons quins llocs pot molestar l'interlocutor.

(5.7) L1 català, badia de Palma

B25PAL: Hi ha segons quins puestos en es que ni me molestaré a intentar-ho. Ja m'ho conec i no vull tocar-li es collons a ningú. Dic «Bon dia» i llavors lo que vull ho diré en castellà.

La idea del castellà com a llengua no marcada i, fins i tot, com a llengua d'acollida (o com a llengua d'acollida *prioritària*) és especialment evident en els casos en què el parlant percep l'interlocutor com a al·lòcton. Es considera que parlar en castellà equival a facilitar la integració. El mateix informant B25PAL empra el castellà amb un conegut seu que no té ni el català ni el castellà com a llengua inicial «per fer-li sa inserció més fàcil».

En aquest sentit, alguns informants que han nascut fora de les Illes Balears o de progenitors al·lòctons o al·loglots constaten que, sovint, les persones autòctones se'ls adrecen en castellà (que es percep com la llengua no marcada). La informant F31IN (L1 àrab, Part Forana) comenta que té amigues que entre elles parlen en català però que a ella sempre li parlen en castellà. L'exemple (5.8) mostra com W25FORes troba en una situació similar.

(5.8) L1 castellà, Formentera

W25FOR: En canvi, jo crec que a Formentera n'hi ha una miqueta més de prejudici, perquè com jo soc de fora ja és com: «Ah, vengà, pues amb aquesta parlo castellà perquè no, no parlarà català» i no és així. Potser parlo català molt millor que, que el seu fill, saps? O no sé qualsevol cosa que, que no, però jo crec que a Formentera passa això, que és com tan petita que ens coneixem tots i sabem i aquest és d'aquí aquest és d'allà i al final és com no, no, no et deixen la... l'oportunitat de parlar català.

Tanmateix, entre alguns joves hi ha una consciència creixent del valor simbòlic que tenen les llengües i, en conseqüència, del que implica adreçar-se als desconeguts en una llengua o en una altra. I24PAL ho il·lustra en la reflexió que es pot llegir a l'exemple (5.9).

(5.9) L1 finès i castellà, badia de Palma

I24PAL: Per això, per això te dic, en plan hi ha una diferència gran però no, un debat que vaig tenir amb na [NOM DE LA PERSONA] va ser que que si jo no li xerr en es migrants en català, com putes aquesta gent aprendrà català? I jo en plan, «Pues hòstia, no ho havia pensat mai». Per això m'hauria d'obligar jo també a xerrar a un migrant, a [NOM DE LA PERSONA], per exemple, es des kebab, en català. Que clarò, és més fàcil xerrar-li en castellà perquè igual a ell li facilites sa seva feina, però no li estàs donant sa possibilitat ni que aprengui una llengua que no sigui es castellà.

Per a molts joves que inicien les converses en castellà, també sol ser la resposta de l'interlocutor la que marcarà la llengua en què continuarà (tot i que les respostes en català a peticions en castellà no són tan freqüents com la situació contrària). Així, molts dels participants dels grups de discussió i de les entrevistes expliquen que poden canviar al català si l'interlocutor els respon en aquesta llengua o els demana el canvi de llengua. Mostren aquesta actitud, sobretot, els joves que viuen en zones de menor ús del català, com E23EI (L1 castellà, Eivissa), que diu que «si [li] continuen en català, llavors sí que [canvia]», o W25FOR (L1 castellà, Formentera), que afirma que quan li contesten en català continua «en català, cap problema». En algun cas, el canvi de llengua pot generar moments de dubte o d'incomoditat, com comenta J16 a l'exemple (5.10).

(5.10) L1 castellà, badia de Palma

J16PAL: Sí. Quan jo xerr en castellà i me xerren en català, no sé si canviar s'idioma i de vegades no sé si canviar s'idioma o no perquè ja he començat a xerrar en castellà i és com un poc incòmode començar a xerrar un altre idioma.

En aquests casos, i atès que la norma de convergència al castellà sol ser més habitual, pot passar que l'interlocutor acabi parlant també en castellà, encara que inicialment hagi respost en català. Ara bé, hi ha àmbits socials concrets —com l'escola, que en teoria hauria de funcionar amb el català com a llengua habitual (veg. capítol 3 per a més informació sobre els usos lingüístics a l'educació)— o interlocutors —com el professorat o cert tipus de funcionariat— que poden facilitar la convergència cap al català. Així, D15PAL (L1 castellà,

badia de Palma) comenta que normalment la gent canvia al castellà quan parla amb ell, si bé algunes professores sempre li parlen en català (veg. capítol 3).

Sembla, doncs, que en general hi ha una tendència, entre el jovent de les Illes Balears, a evitar les converses bilingües. Amb tot, mentre que adreçar-se a algú en català i rebre una resposta en castellà és percebut com una situació habitual, la situació inversa pot provocar estranyesa entre alguns joves, la qual cosa indica que és menys freqüent.

5.3.3 Castellanoparlants aguts

A més de joves que, malgrat que inicien les converses en castellà, poden convergir al català, les entrevistes i els grups de discussió han permès comprovar que n'hi ha que solen mantenir el castellà en totes les converses, especialment si són castellanoparlants inicials no mudadors. El castellà és, doncs, la llengua que fan servir per defecte aquests parlants quan s'han d'adreçar a algú que no coneixen i, sovint, poden mantenir la llengua perquè la resposta també sol ser en castellà —com hem vist, hi ha una tendència generalitzada a adoptar el castellà si és la llengua de l'interlocutor. Aquesta situació és especialment evident en ciutats i nuclis turístics, en què el canvi de llengua pot arribar a ser cap a l'anglès (i no cap al castellà). Per exemple, G26PAL (L1 català, badia de Palma) explica que, en alguns indrets turístics, tendia a adreçar-se a tothom en castellà i rebia respostes en aquesta llengua o bé en anglès.

Així, tot sovint, els interlocutors catalanoparlants canvien al castellà en trobar-se algú que manté el castellà de manera sistemàtica. En aquest sentit, M18PAL indica, a l'exemple (5.11), que l'entorn el convida a mantenir el castellà i que són casos excepcionals (com ara el de l'entrevistadora) els de la gent que manté el català quan parla amb ell.

(5.11) L1 castellà, badia de Palma

M18PAL: En tu caso, o sea, túmantienes el catalán, pero la mayoría no. Entonces, te hacen estar en el entorno del castellano, que estásahí a gusto y como no lo necesitas, y menos en Palma, pues.

Hi ha algunes ocasions, però, en què l'interlocutor contesta en català. En aquests casos, els castellanoparlants aguts, a diferència dels híbrids, solen continuar la conversa en castellà, com il·lustra l'informant D15PAL a l'exemple (5.12).

(5.12) L1 castellà, badia de Palma

D15PAL: Yo personalmente, yo cambio con el de llengua solamente con el inglés, digamos, porque si me habla en catalán, digo «Vale, el chaval entiende castellano perfectamente» y me pongo a hablar en castellano y si me sigue hablando en catalán yo le sigo hablando en castellano porque digo: «Entiende castellano».

Sembla que aquests parlants no perceben el català com una llengua *necessària* o dotada de cap tipus de valor instrumental que en justifiqui l'ús, de manera que prefereixen mantenir converses bilingües que no pas parlar en català. Cal tenir en compte, a més, que, d'acord amb diversos autors (Woolard, 1992; Boix, 2009; Pujolar et al., 2010, entre d'altres), la

convergència lingüística és més accentuada cap a la llengua dominant, que en aquest cas és el castellà.

5.4 Recapitulació

En aquest capítol hem analitzat les pautes implícites que determinen les llengües que fan servir els parlants en cada context comunicatiu, és a dir, el que s'anomena *normes d'ús lingüístic*. En general, les normes d'ús lingüístic estan condicionades per factors contextuals (àmbits com ara la llar familiar, els estudis, la feina, les botigues, els centres sanitaris, etc.) i per l'interlocutor (si és familiar, conegut, desconegut, etc.).

Atès que, des de la dimensió diàdica (és a dir, la llengua d'interacció entre dues persones), se sol practicar el monolingüisme amb les persones que es coneixen (és a dir, sempre s'empra la mateixa llengua amb les persones que es coneixen), i atès que els usos lingüístics en els diferents contextos ja s'han analitzat en els capítols 3 i 4, ens hem centrat en les interaccions amb els desconeguts, que és on solen aparèixer patrons d'hibridació conversacional o de convergència lingüística.

Tant les dades quantitatives com les dades qualitatives han permès constatar que, com ja apuntaven estudis anteriors fets a Catalunya (Pujolar et al., 2010; González et al., 2014), les tendències més generals entre el jovent balear són, d'una banda, recórrer al castellà com a llengua no marcada a l'hora d'iniciar converses amb desconeguts, i, de l'altra, adoptar la llengua de la persona desconeguda, especialment si és el castellà.

D'una banda, doncs, s'observa que, fins i tot entre catalanoparlants inicials, el castellà pot funcionar com a llengua franca d'interacció amb els desconeguts, especialment en nuclis urbans (Palma, Eivissa i Maó) i zones de menor ús del català (badia de Palma i Eivissa-Formentera). En canvi, la situació inversa (és a dir, la de castellanoparlants habituals que inicien converses en català) no s'ha detectat ni en les entrevistes ni en els grups de discussió: en català, doncs, només hi solen iniciar converses els joves que tenen aquesta llengua com a L1 o els qui la parlen habitualment a casa.

D'altra banda, es constata que, si algú inicia una conversa en una llengua i l'interlocutor la continua en una altra, el més probable és que es produeixi una situació de convergència lingüística, en què un dels interlocutors (normalment qui ha iniciat la conversa) adopta la llengua de l'altre. El canvi és més freqüent quan la llengua de la resposta és la dominant, que, en el cas que ens ocupa, és el castellà: així, quan una persona inicia la conversa en català i l'interlocutor respon en castellà, el més probable és que la persona que ha iniciat la conversa comenci a parlar en castellà. És molt poc freqüent, doncs, que els joves mantinguin el català davant d'interlocutors desconeguts que els parlen en castellà, mentre que sí que s'han detectat parlants que solen mantenir el castellà davant d'interlocutors que els responen en català (i que, per tant, no convergeixen), ja sigui perquè no tenen una competència lingüística que els permeti fer el canvi, ja sigui perquè no consideren que el canvi sigui necessari.

Hem vist, per tant, que a les Illes Balears podem distingir tres perfils de parlant segons les normes d'ús lingüístic: (1) els catalanoparlants híbrids, que solen iniciar les converses en català però que poden canviar de llengua si l'interlocutor respon en castellà; (2) els castellanoparlants híbrids, que inicien les converses en castellà però que poden continuar-les en català, i (3) els castellanoparlants aguts, que solen mantenir el castellà o que cerquen

estratègies per a evitar les converses en català. No es detecta, tanmateix, el perfil de catalanoparlant agut —que és el qui mantindria el català (gairebé) sempre o bé cercaria estratègies per a evitar les converses en castellà.

Les normes d'ús que més predominen entre els joves balears són, doncs, dues: per una part, l'ús de la llengua inicial, que trobam sobretot entre la població castellanoparlant (que, tot i que en molts casos podria convergir al català, sovint cerca estratègies per a no fer-ho), i, per l'altra, la convergència a la llengua de l'interlocutor, especialment forta entre la població catalanoparlant, però que també existeix entre els castellanoparlants (si bé en menor mesura i sobretot en contextos en què socialment es pressuposa que es preferirà el català, com ara els espais educatius).

Referències bibliogràfiques

- Aracil, L. V. (1979). Educació i sociolingüística. *Treballs de Sociolingüística Catalana* 2, 33-86.
- Boix, E. (2009). Les normes d'ús interpersonal a la Catalunya de començament del segle XXI. Dins F. Vallverdú (ed.), *Simposi Internacional sobre el Català al Segle xx: balanç de la situació i perspectives de futur* (pp. 307-314). Institut d'Estudis Catalans.
- Bourdieu, P. (1986). Habitus, code et codification. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 64(1), 40-44.
- Calaforra, G. (1996). La cosificació de les normes d'ús lingüístic. Aspectes sociològics d'un discurs distorsionat. *Caplletra. Revista Internacional de Filologia* 21, 147-159.
- [ES2004] Villaverde, J. A. (coord.) (2004). *Enquesta sociolingüística 2004*. Govern de les Illes Balears.
- [EULIB2014] Melià, J. i Vanrell, M. M. (coord.) (2014). *Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi*. Govern de les Illes Balears; Generalitat de Catalunya; Universitat de les Illes Balears.
- González, I.; Pujolar, J.; Font, A., i Martínez, R. (2014). *Llengua i joves: usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana*. Generalitat de Catalunya.
- Pujolar, J.; González, I.; Font, A. i Martínez, R. (2010). *Llengua i joves. Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana*. Generalitat de Catalunya.
- Vila, F. X. i Galindo, M. (2012). Sobre la història i l'extensió de la norma de convergència lingüística a Catalunya. Dins F. X. Vila (ed.), *Posar-hi la base: usos i aprenentatges lingüístics en el domini català* (pp. 31-45). Institut d'Estudis Catalans.
- Woolard, K. A. (1992). Language ideology: issues and approaches. *Pragmatics* 2(3), 235-249.

Capítol 6: L'imaginari juvenil: ideologies i actituds lingüístiques

Ivan Solivellas, Christopher Little i Anna Tudela

6.1 Introducció

Aquest capítol ofereix una panoràmica de les principals ideologies i actituds lingüístiques dels joves de les Illes Balears que s'han pogut observar a partir de les entrevistes i els grups de discussió, així com de dades quantitatives reelaborades a partir de l'*Enquesta sociolingüística 2004* (ES2004) i l'*Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi* (EULIB2014). En els diferents apartats, s'explora la relació que els joves estableixen entre llengua i identitat, les percepcions de les varietats geogràfiques i de la llengua estàndard, els elements que limiten i faciliten l'ús de la llengua i com conceben la situació sociolingüística de les Illes Balears. Finalment hi ha un resum que recull els principals tòpics relacionats amb les ideologies lingüístiques dels joves de les Illes Balears.

6.2 Identitat i llengua en l'imaginari juvenil

Els darrers estudis sobre llengua i identitat que s'han desenvolupat a Catalunya demostren que, en general, la llengua ja no és un element identitari de referència com ho era, en canvi, fa quaranta anys (Woolard, 2016). En aquest sentit, els joves se solen identificar amb tribus urbanes o a partir d'un conjunt de trets diferencials triats (González et al., 2014), també segons el context i les persones amb qui es relacionen, tenint en compte que la identitat ja no s'entén com un element sòlid i immòbil, sinó com un constructe (Bauman, 2010) i, alhora, com una hibridació, atès que «tendim a bescanviar una identitat, triada d'una vegada i per sempre, per una “xarxa de connexions”» (*ibid.*, p. 49). D'aquesta manera, les persones no assumeixen una identitat determinada, sinó un conjunt de trets que els connecta amb algunes identitats diferents i amb algunes persones.

No obstant això, en el cas de les Illes Balears hem observat, a partir dels diferents grups de discussió, que, en general, malgrat que coneixen diferents tribus urbanes, els informants se solen identificar com a *casuals*, és a dir, persones amb un estil neutre, sense una adscripció clara amb cap tribu urbana. També solen dir, de fet, que són híbrids, és a dir, que un dia poden adoptar l'estètica —que és l'element mínim a què adscriuen aquestes identitats— d'una tribu urbana concreta i l'endemà, una altra. D'aquesta manera, tot apunta que les diferents identitats adscrites a aquests grups socials s'usen més aviat per a identificar els altres, però no a ells mateixos.

Pel que fa a les tribus urbanes, es relacionen amb diferents estils musicals (*punkies*, *metalers*, *rapers*, *trapers*, *rockers*, *k-popers*, *indies*, etc.), amb algunes aficions concretes (*skaters*, *surfers*, *runners*, *gamers*, *grafiters*, *otakus*, *friquis*, etc.) i, sobretot, amb un estil concret de vestir i d'actuar (*emos*, *gòtics*, *hippies*, *perroflautas*, *canis* i *xonis*, *MDLR* [del francès *mec de la rue*, 'al·lot del carrer'], *pijos*, *cayetanos*, etc.). En tots aquests casos, però, més enllà de la música que escolten o l'afició que tenen, el fet clau per a adscriure'ls a un grup o un altre és la manera de vestir i la xarxa o grup social que comparteixen, excepte en el

cas dels *friquis*, en què predomina també una manera de comportar-se, marcada sobretot per l'interès excessiu per un tema en concret.

No obstant aquestes reflexions, alguns dels informants consideren que totes aquestes etiquetes han caducat, en la mesura que s'ha anat normalitzant que tothom és diferent. En qualsevol cas, sembla que a les Illes Balears moltes d'aquestes tribus urbanes no hi tenen una gran presència, com diu B25PAL (L1 castellà, badia de Palma): «Aquí [a Palma] perquè no hi ha tanta fauna d'aquesta, però te'n pots anar perfectament a Barcelona i depèn des barri trobar-te grups de penya que van així». En relació amb això, el cas de Formentera és ben interessant, perquè demostra que aquestes identitats es creen quan hi ha un grup suficient de persones amb qui compartir interessos i aficions, és a dir, una xarxa de connexions, en termes de Bauman (2010). Ara bé, quan es tracta d'una societat petita costa més que puguin sorgir aquestes combinacions i cerquen altres maneres més senzilles de teixir una xarxa social, com l'agrupació per edat.

Fins ara ens hem referit exclusivament a la qüestió identitària i hem deixat de banda la llengua. La raó és senzilla: l'aspecte lingüístic, a grans trets, pareix que no té una importància cabdal a l'hora de diferenciar aquestes identitats que s'han esmentat, excepte en alguns casos, els quals tenen al darrere un component polític important. Així, per exemple, els *cayetanos*, en la mesura que solen vincular-se amb la dreta (extrema) i amb l'espanyolisme, es relacionen amb el castellà, mentre que els *indepes* solen relacionar-se amb el català per mor de la seva adscripció al catalanisme. Pel que fa a la resta de tribus urbanes, els informants dels diferents grups de discussió consideren que són pocs els qui usen el català, excepte els *perroflautas*, els *artistes*, alguns *pijos* i alguns *casuals*. Amb tot, en alguns grups de discussió va sorgir la idea que, en general, totes aquestes tribus urbanes feien un ús predominant del castellà, com diu AI15RAM (L1 català, Menorca): «Jo te diria que tots menes es normals xerren castellà, menes es normals». Aquesta percepció no la comparteixen tots els joves, però és interessant tenir-la en compte pel que fa a les ideologies de l'autenticitat (Gal i Woolard, 2001; Woolard, 2016), que abordarem posteriorment. En qualsevol cas, sembla que l'ús d'un idioma o un altre depèn del grup de persones —si són catalanoparlants o castellanoparlants— i del lloc —consideren que a Palma és més habitual fer servir el castellà que no el català, a diferència dels pobles de la Part Forana—,¹³ com il·lustrem a l'exemple (6.1), extret d'un dels grups de discussió d'Eivissa.

(6.1) L1castellà, Eivissa

LU17BL: Encasquetar o poner a un grupo de personas en un idioma es muy relativo, porque al final hay de todo, porque a lo mejor si [?] jugador a un juego y habla por los cascos en su casa hablará en catalán, como yo con mis amigos que hablo en español, al igual que salgo a correr con [NOM] hablaré castellano, si salen ellas juntas a lo mejor

¹³ A Mallorca alguns dels joves entrevistats reivindiquen una identitat «de poble» enfront d'una identitat «de ciutat» —els denominats *llonguets*— que al darrere també amaga un component lingüístic, atès que s'associa la gent de poble amb el català i, en canvi, la gent de la badia de Palma amb el castellà. De fet, un tema recurrent als grups de discussió de Mallorca és la percepció que comparteixen tots els informants respecte de la poca presència del català a la badia de Palma.

hablarán en catalán, o sea, es generalmente, diría que es el castellano aquí, pero siempre hay otros casos.

Més enllà d'aquestes identitats relacionades amb les tribus urbanes, alguns informants també apuntaven a algunes identitats que tenen un component ètnic al darrere i, segons com, classista (*gitanos, negres, moros, menas, llatins, ninis, etc.*) o, en menor mesura, un component polític i d'activisme (*feministes, indepes, ecofriendlyes, etc.*). En tots aquests casos, però, les identitats solen ser fruit d'una imposició, en la mesura que venen donades pels altres —excepte potser les de component polític, que són triades— i juguen un paper important d'estratificació social (Bauman, 2010, p. 58). És en aquesta segona línia d'identitats on trobam també les que es presenten molt més sòlides que les altres i que depenen de l'element etnolingüístic: les identitats que tradicionalment han permès de diferenciar la divisió social de les Illes Balears i que, si bé anys enrere eren molt més presents en la societat balear, avui dia encara s'usen, però en menor mesura. Ens referim als termes *foraster / murcià* —que fan referència a les persones que venen d'altres indrets d'Espanya, però que no parlen català—, *guiiri* —un terme que no és exclusiu de les Illes Balears, referit als nouvinguts d'altres països amb llengües diferents del castellà, sobretot anglogermànics— i a les diferents denominacions dels *locals* —que van des de *pagès*¹⁴ fins a les denominacions locals amb els glotònims de cada illa (mallorquins, menorquins, eivissencs i formenterers). En tots aquests casos, el component lingüístic és essencial, com demostren els exemples (6.2) i (6.3).

(6.2) L1 català, Eivissa

J28EI: Normalment s'associa sa llengua, si no parles es català o s'eivissenc, ets murciano.

(6.3) L1 català, badia de Palma

A16AL: Per a jo en Juan no seria foraster perquè ell ha nascut aquí i ha, li han ensenyat es català [...].

Aquest ús de la llengua com a eina per a diferenciar els d'aquí i els de fora lliga amb les denominades *ideologies de l'autenticitat* (Gal i Woolard, 2001; Woolard, 2016), que es basen en la genuïtat essencial de la llengua en relació amb una comunitat concreta. Així, la llengua de la comunitat pren rellevància com a element singular: és l'idioma històric. Aquesta idea és present al llarg de les entrevistes i els grups de discussió i, ahora, permet donar compte de les normes d'ús lingüístic (veg. capítol 5) que genera l'imaginari sociolingüístic (Boyer, 1996), el qual és fruit de totes aquestes percepcions que hem comentat. L'exemple (6.4) és una mostra clara d'aquest concepte d'autenticitat.

¹⁴ El terme *pagès* a les Pitiüses s'ha usat tradicionalment per a referir-se als qui eren de poble i no d'Eivissa (ciutat). Amb tot, durant els grups de discussió hem observat que aquest terme avui dia també s'usa per a identificar els qui parlen català, d'una banda, o simplement els qui pertanyen al món rural, de l'altra. Tot indica, doncs, que és una denominació que ha canviat el significat inicial.

(6.4) L1 català, Menorca

A28CIU: [...] com m'és més fàcil expressar-me a jo és en català, llavors jo crec que qualcú que xerra català li serà més fàcil d'entendre com som que si l'hi explic en una altra llengua que no sigui sa meva perquè li costarà més, no sé, com ha de fer ses frases, com ha de dir es conceptes o no sé... [...]. Sí, en certa manera és sa meva manera de veure el món, sa meva manera de percebre-lo. També és sa manera més fàcil de donar a entendre es meu món a una altra persona i, per altra banda, però també crec que té un tret d'identitat amb es tema de sa cultura i costums i maneres de fer ses coses, no sé. És a dir as final, ses realitats es creen també amb ses paraules, no? I sa realitat que jo estic creant l'estic fent en sa llengua catalana que tindrà pues jo què sé, certs avantatges i certes limitacions però que per jo es sa meva realitat. I és lo que conec i per això m'identific amb aquesta.

Aquest concepte de *autenticitat* sovint relaciona el valor dels idiomes segons el lligam que tenen amb la família o un territori concret, una idea que apareix entre diferents informants. D'aquesta manera, el català s'entén com una llengua exclusiva dels «nascuts aquí» —com ja s'ha tractat en els capítols 3 i 5—, cosa que lliga amb aquelles identitats etnolingüístiques que tot just s'han esmentat —foraster, menorquí, *guiri*, etc. Per tant, molts dels informants consideren que, més enllà dels illencs nascuts a les Illes Balears i de famílies catalanoparlants, la resta usa el castellà, com explica un informant menorquí. Tot això provoca, a la llarga, uns comportaments concrets, com ara que molts de catalanoparlants¹⁵ canviïn de llengua davant d'un interlocutor que no coneixen o davant qualsevol persona que no consideren «d'aquí» (veg. capítols 5 i 7) o que s'assumeixi, per exemple, que els *canis* i les *xonis* no parlen català, com varen afirmar els informants d'un grup de discussió d'Eivissa —un aspecte que podríem lligar també amb l'autoodi (Ninyoles, 1969), entès com el rebuig de la llengua pròpia i que, en aquest cas, genera la idea entre els informants que la llengua catalana és exclusiva d'uns àmbits molt concrets i, per tant, no apta per a la resta de casos.

En unes altres ocasions, en canvi, fer servir la llengua tradicional de les Balears s'entén com un fet que singularitza —els fa ser més autèntics—, com explica C28CIU (L1 castellà, Menorca), que considera que els artistes usen més el català perquè «te dona com un toc més personal», a diferència del castellà «que és general a Espanya». Aquesta singularització, mitjançant la qual l'usuari troba en la llengua un distintiu personal i identitari que el diferencia de la resta, és el que fa que alguns informants de l'estudi tinguin una forta identificació amb el parlar, és a dir, amb la varietat —mallorquí, menorquí, eivissenc o formenterer—, i que, alhora, rebutgin l'estàndard català —que senten com a extern (veg. l'apartat 7.3)—, però no el castellà —que es percep com una llengua anònima, d'ús generalitzat en tant que ciutadans espanyols.

En efecte, al costat de les ideologies de l'autenticitat, Gal i Woolard (2001) també identifiquen les *ideologies de l'anonimat*, que es basen en l'anonimat i objectivitat de la llengua que, en aquest cas, no és de ningú ni d'enlloc. En el cas de les Illes Balears, el castellà és la llengua anònima, la que suposadament sap tothom, cosa que explica algunes

¹⁵ En aquest cas, el concepte de *catalanoparlant* inclou els qui tenen el català com a llengua inicial, habitual o d'identificació, indistintament.

actituds, com usar el castellà com a llengua de relació i reservar el català per als qui són catalanoparlants, com podem veure a l'exemple (6.5).

(6.5) L1 català, badia de Palma

A16AL: Amb una persona que no coneixes sí que és vera que a lo millor al principi xerra en castellà perquè és vera que és sa que pot conèixer tothom i català hi ha persones que no controlen tant, però després, si saps que s'altra persona xerra català, canvies a català tots dos.

La percepció del català com una llengua autèntica i exclusiva per als «d'aquí», en contraposició amb el castellà com a llengua de tothom i, per tant, de relació social, fa que molts de nouvinguts tinguin el castellà com a llengua de trobada, segons que expliquen alguns informants,¹⁶ com s'ha avançat en els capítols 3 i 5. Són pocs, de fet, els qui consideren que el català és la llengua de cohesió social o els qui consideren que ho són tant el català com el castellà.¹⁷ No obstant això, alguns dels informants reivindiquen la identitat bilingüe que tenen, encara que per a alguns aquest bilingüisme és molt asimètric, en la mesura que s'entén el català com un obsequi, mentre que la llengua d'identificació i d'ús habitual és el castellà, com explica J16PAL (L1 castellà, badia de Palma).

Més enllà d'aquestes dues concepcions, molts dels informants també han mostrat una relació amb les llengües que és estrictament instrumental, de manera que les reivindiquen no tant per si són d'aquí o d'enlloc, sinó per les possibilitats que ofereixen. Un exemple molt clar d'aquest valor instrumental dels idiomes l'explica A25MA (L1 català, Menorca), que s'adapta lingüísticament al context i, sobretot, a les necessitats. I, d'altra banda, també hem observat alguns exemples del que es denomina *cosmopolitisme lingüístic*, que consisteix en un rebuig explícit de qualsevol lleialtat a un idioma i la defensa del multilingüisme (Newman et al., 2008; Trenchs et al., 2014). Sovint, a més, aquest cosmopolitisme va lligat amb una identitat d'enlloc —la idea de *ciutadans del món*—, encara que de vegades pot no ser volguda. El fragment de (6.6) n'és un bon exemple.

(6.6) L1 castellà, badia de Palma

N25PAL: Yo he nacido en Colombia [...]. Sí, nací en Colombia pero mi padre es argentino, mi madre es colombiana. Es que cuando antes estabas preguntando con qué me vinculo a nivel de colectivo, es que me vinculo con las personas que no tienen ningún tipo de raíz en ningún sitio porque tiene una mezcla muy de por todos los... Entonces, si eso es una categoría, yo estoy ahí.

Tot això ens condueix, per tant, al valor que té la llengua respecte de la identitat. Al llarg dels grups de discussió, no s'ha observat un consens clar sobre la qüestió, més enllà de tots

¹⁶ El cas de G22SJ (L1 romanès, Eivissa) és molt il·lustratiu, perquè considera que el castellà és la llengua amb què s'identifica i que li permet ser part de Sant Josep (Eivissa), mentre que el català és l'idioma que usa per a afirmar que és eivissenca.

¹⁷ Un aspecte rellevant que s'ha de tenir en compte és que de vegades s'entén com un rebuig que els catalanoparlants canviïn d'idioma davant dels nouvinguts, com expliquen diversos informants, atès que senten que no són benvinguts a formar part de la seva societat, en resten exclosos.

els aspectes que s'han comentat fins aquí. És cert que per a alguns informants l'idioma és un element identitari important, però també n'hi ha que no comparteixen aquest punt de vista. En aquest sentit, alguns joves perceben la llengua únicament com un instrument que els permet comunicar-se, però no com un element identitari. Ho veim en les intervencions de J16PAL (L1 castellà, badia de Palma), que assenyala que el que és important és «poder entendre-me amb l'altra persona i ja està» o de J17FOR (L1 català, Formentera), que diu «claro, sa identitat no sé fins a quin punt parlar català o no parlar català me defineix com a persona». Ara bé, malgrat que hi ha una certa desetnificació de la llengua entre alguns parlants, que desvinculen el català i el castellà de grups etnolingüístics concrets, el lligam entre llengua i identitat encara és present entre els joves illencs. En efecte, el català i el castellà es continuen relacionant amb algunes identitats específiques, com els *indepes* o els *cayetanos*, respectivament. D'altra banda, per a alguns informants el català és una llengua aliena, sovint vinculada tan sols a l'àmbit escolar i com a obligació; per tant, s'entén el català com «una cosa que he d'estudiar i que he de fer», en paraules de O16SJ (L1 anglès, Eivissa).

En resum, els joves de les Illes Balears mostren un conjunt de creences i idees sobre les llengües que configuren un imaginari divers. A grans trets, sembla que la tendència entre alguns joves és a considerar el català com una llengua autèntica —adscrita a la comunitat tradicional de cada illa—, mentre que el castellà es percep de manera anònima —sense adscripció: no és la llengua de ningú. D'altres, en canvi, comparteixen percepcions lligades amb el cosmopolitisme lingüístic, de manera que desvinculen la llengua de les qüestions identitàries. Tot plegat, doncs, dibuixa un panorama calidoscòpic en què el valor de les llengües i la manera com es perceben depèn sobretot de factors sociopolítics.

6.3 Varietats geogràfiques, correcció i llengua estàndard

Un dels aspectes més comentats per part dels informants, tant a les entrevistes com en els diferents grups de discussió, és la qüestió de l'acomodació dialectal i, per tant, el procés de convergència cap al model dialectal de l'interlocutor. Es tracta d'un fenomen prou estès entre molts d'estudiants de les Illes Balears que estudien fora, com demostra el treball de Campins (2018) i com indiquen alguns dels informants. Generalment, aquest procés d'acomodació s'atribueix a la necessitat d'integració dins un grup (Giles et al., 1991; Campins, 2018), encara que entre els entrevistats la causa principal és per a evitar comentaris com «ai, ets de Menorca, que maco!», en paraules de M29MA (L1 català, Menorca), o per a evitar que facin broma sobre el parlar propi, com explica R24FOR (L1 sense resposta, Formentera). De fet, en un dels grups de discussió d'Eivissa (ciutat) es justifica aquest canvi perquè relaten tot un conjunt d'experiències negatives associades al manteniment del seu parlar, sigui perquè els corregeixen, en fan befa o, fins i tot, els recriminen que no els entenen. Aquest procés d'acomodació és generalitzat entre la majoria dels informants que viuen o han viscut a Barcelona i en alguns casos provoca un sentiment de discriminació molt fort, com palesa I24PAL (L1 castellà i finès, badia de Palma), que ho compara amb les discriminacions lingüístiques que pateixen els catalanoparlants quan els exigeixen que parlin en castellà. La raó principal, al capdavant, sembla que és el desconeixement que tenen alguns parlants de determinades àrees del domini lingüístic, com argüeix N27EI (L1 català i castellà, Eivissa), atès que si bé els joves de les Illes Balears consumeixen —o si més no tenen al seu abast—

múltiples productes en català central i —en dimensions més reduïdes— valencià, aquest intercanvi a la inversa és molt més reduït.

No obstant això, alguns informants sí que fan una acomodació per a poder formar part de la comunitat, com ocorre amb E25MA (L1 català, Menorca), de família catalana, que amb els amics parla *menorquí*. De fet, aquest informant explica que «[...] quan era petit a jo me feia com a vergonya xerrar català amb mon pare i ma mare davant es meus amics», raó per la qual mirava de camuflar els trets dialectals. Es tracta, per tant, d'un exemple que també permet donar compte d'una altra realitat: com els fills de catalanoparlants no balears que viuen a les Illes Balears canvien els trets dialectals segons que parlin amb la família o amb els amics. Tanmateix, sembla que les causes que motiven el canvi són diferents: en el primer cas que observàvem és per a evitar comentaris o escarnis, mentre que en el segon és per a demostrar la pertinença a l'illa.

Normalment, el procés d'acomodació dialectal, tant en un cas com en l'altre, és automàtic, és a dir, els parlants consideren que «fan un clic», en paraules de l'informant AJ24FOR (L1 català, Formentera). Això passa fins i tot entre alguns parlants que s'hi oposen. En aquest sentit, al llarg d'algunes entrevistes i grups de discussió s'ha pogut observar com alguns dels informants són contraris a aquest canvi de dialecte, fins al punt que, en alguns casos, critiquen amics que viuen a Barcelona perquè consideren que parlen un «eivissenc catalanitzat», com diu N26EI (L1 català, Eivissa), —i aquí *eivissenc* es podria substituir per qualsevol altre glotònim— o que fan un «canvi de registre a català estàndard», en paraules de P28SE (L1 català, Eivissa).

Tanmateix, és interessant el cas de M29MA (L1 català, Menorca), docent de professió, que explica com mira d'acomodar la seva parla tant a Eivissa com a Formentera perquè creu, d'una banda, que a cada indret s'ha d'ensenyar en el dialecte propi i, de l'altra, que els parlars de cada illa canvien bastant. Així, ella afirma que «[...] xerr menorquí, però a la vegada estic xerrant un poquet de català i un poquet de formenterenc». En uns termes semblants, una altra informant, M23MA (L1 català, Menorca), també diu que amb un amic «[...] xerr valencià, català, menorquí». En aquest cas, hom podria pensar que aquests informants conceben cada varietat com un idioma diferent, però en realitat el que fan és individuar cada parlar i, fins i tot, concebre'ls com a realitats molt més allunyades entre si del que realment ho estan des d'un punt de vista lingüístic.

La causa d'això es troba en el que podem denominar *identificació dialectal*, entesa com una identificació per part del parlant amb el dialecte propi, cosa que comporta, així mateix, una lleialtat lingüística que sobretot es restringeix a la varietat geogràfica a què pertany, però no a la llengua en conjunt. Tot això és conseqüència de les ideologies de l'autenticitat (Gal i Woolard, 2001; Woolard, 2016), mitjançant les quals els usuaris assumeixen que el català és la seva llengua —l'idioma de la família, del poble— mentre que el castellà no és de ningú ni d'enlloc, com ja s'ha comentat anteriorment. D'aquesta manera, es reivindica una mena de genuïnitat a partir del que es considera «la manera de parlar de sempre», la qual rebutgen de modificar. No és estrany, doncs, que entre alguns dels entrevistats s'observi un discurs de caràcter diferencialista, és a dir, que contraposa el parlar de cada illa amb el català, com fa M23MA (L1 català, Menorca), que afirma que «[...] si me demanen ho diferencio bastant, no sé, com dos llengües». Una diferenciació, tanmateix, que és més aviat teòrica —a partir de casos icònics, com alguns mots (*tassó*, *moix*) o, sobretot, l'article salat—, però que els permet

afirmar que «encara que siguin molt parescuts, tenen ses seves coses que no són parescudes», com explica A16AL (L1 català, badia de Palma).

No obstant aquests exemples, l'EULIB2014 posa de manifest que el 81,0 % de la població de les Illes Balears reconeix la unitat de la llengua, un percentatge que augmenta entre la població de 15 a 29 anys fins al 89,5 %. Amb tot, sembla que més enllà de l'acceptació teòrica de la unitat de la llengua, la identificació amb la varietat pròpia i amb la manera de parlar de sempre fa que hi hagi algunes actituds contràries a l'estàndard —que el perceben com el català de Barcelona— i la correcció lingüística —criticada en molts de casos perquè modifica la manera d'expressar-se «de sempre»—, de manera que qüestionen la integritat del sistema (Dols-Salas, 2020). En aquest sentit, si revisam els diferents grups de discussió i les entrevistes, veurem que el problema de base és que hi ha un desconeixement generalitzat del concepte de *llengua estàndard*, atès que la majoria dels informants consideren que es correspon amb el català de Catalunya —o, en alguns casos, el de Barcelona— i, per tant, amb el model de llengua de TV3, com podem veure a l'exemple (6.7).

(6.7) L1 català (A28CIU), L1 castellà (C28CIU), Menorca

A28CIU: [...] Jo diria que lo més estandarditzat o lo que tendim a dir que és lo més estandarditzat és es català de Catalunya, es de TV3, no?

C28CIU: Sí, perquè a escola aprens català i después s'accent salat.

D'aquesta manera, com que l'estàndard se sol adscriure a la correcció lingüística, sovint molts dels entrevistats oposen aquest model de llengua a les varietats geogràfiques, com s'il·lustra a l'exemple (6.8). En altres ocasions, encara que s'aplica aquesta mateixa oposició, no consideren que les varietats siguin errònies o incorrectes, però sí concretes d'un lloc, com si es tractàs d'una doble autenticitat: l'autenticitat de l'idioma, com a llengua d'aquí, i la de la varietat, com a pròpia i exclusiva del territori, i diferenciada de la resta de varietats, cosa que permet d'explicar l'acomodació dialectal que fan molts d'aquests usuaris quan estudien o viuen fora, especialment a Catalunya: no senten que la seva varietat sigui vàlida fora de l'illa.

(6.8) L1 castellà, Menorca

Entrevistadora: I tu, abans que te'n vagis, quin [dels tres] parla correctament?

C18CIU: Cap. Són dialectes.

Entrevistadora: Per a tu no n'hi ha cap que parli més correctament que es altres?

C18CIU: Bo, està clar que tothom té s'estàndard, que és es català de Catalunya. I que es altres són dialectes i que s'estàndard és s'estàndard de Catalunya però realment cap xerra...

Més enllà d'aquesta adscripció de l'estàndard al català central, algunes altres respostes sobre aquest model de llengua el lliguen a l'escriptura i a la correcció, en general, com tot just s'ha esmentat. De fet, aquest vincle és generalitzat i forma part de les *ideologies de l'estàndard* (Milroy, 2001; Gal, 2006), que solen despertar la creença que, quan existeixen dues o més formes possibles, tan sols una pot ser bona (Milroy, 2001). Per a alguns altres informants, l'estàndard és una mena de *català bàsic* o *català normal*, és a dir, acordat perquè sigui comprensible per part de tots els parlants, més enllà d'on siguin. Així, R24FOR (L1

sense resposta, Formentera) defineix aquest model de llengua com «[...] una varietat bastant comprensible per als altres dialectes, crec que no hi havia cap paraula així molt local, no sé». En altres grups, en canvi, l'estàndard se sol adscriure al model de l'escola i, per tant, als contextos més formals, com es mostra a l'exemple (6.9).

(6.9) L1 català, Eivissa

N17BL: Jo crec que és que realment [l']estàndard no el parla ningú, sinó que és una cosa que es fa més igual a s'escola o quan escrius o això, perquè realment parlis amb qui parlis cada un tindrà unes paraules diferents o un accent diferent.

Aquesta darrera percepció sobre l'estàndard com a varietat d'enlloc i, per tant, sense localismes o trets específics d'un parlar concret, explica per què, en general, en la majoria dels grups de discussió hi ha una individuació del model d'À Punt respecte dels models de TV3 i IB3. De fet, molts dels informants solen diferenciar el valencià del català, fins i tot quan entenen per català el que es parla a Catalunya i a les Illes Balears, segurament pel tractament diferenciat que té jurídicament i perquè forma part del bloc occidental de l'idioma. En qualsevol cas, aquesta concepció de l'estàndard, entès com l'absència de localismes, fa que molts dels informants considerin que no parlen prou bé el català, com es pot veure a l'exemple (7.10), atès que tenen un accent que consideren local, la qual cosa lliga amb la *inseguretat lingüística* (Baldaquí, 2009), que podem definir com un sentiment negatiu cap a la pròpia llengua que genera dubtes a l'hora d'usar el codi correctament i que sol donar lloc a comportaments com la hipercorrecció, la no valoració de l'idioma com a eina suficientment vàlida per a comunicar-se en alguns àmbits o l'acomodació dialectal.

(6.10) L1 català, Menorca

C23FER: Català no, català no el xerram, no? Xerram menorquí.

S15FER: És que és açò.

C23FER: Vull dir es català jo no el xerr bé, intentaré parlar el català i tenc una pilota dins sa boca. Però no sé, es menorquí el parlam bé.

En resum, bona part dels joves entrevistats desconeix què és l'estàndard i quines funcions té. No és estrany, doncs, que per a alguns l'estàndard es contraposi al parlar de cada illa o, fins i tot, que es percebi com una imposició per raons polítiques, com afirma A30EI (L1 castellà, Eivissa). Si a tot això hi sumam la forta identificació dialectal que comparteixen molts dels informants de l'estudi, és obvi que l'estàndard sigui rebutjat, en la mesura que s'entén com l'abandó de les formes tradicionals i l'adopció d'una varietat completament diferent que, endemés, no senten com a pròpia.

6.4 Barreres socials i factors facilitadors de l'ús del català

Pel que fa a les dificultats que els joves afronten per a poder fer servir el català, trobam que hi ha una gran varietat de factors que poden impedir l'apropiació de la llengua (veg. Melià, 2021), a més de la possibilitat d'adoptar-la com a llengua social habitual. Un dels factors més esmentats pels participants és la percepció de no pertànyer a allò que podem anomenar

endogrup lingüístic, és a dir, ser percebuts com a «no d'aquí» o «no un de nosaltres» i, per tant, rebedors d'un tractament diferencial pel que fa a llengua que se'ls parla, com hem vist en el capítol 3. Segons els testimonis recollits, resulta força comú que en conèixer algú, si es percep que l'interlocutor és de fora, s'hi adrecin directament en castellà i no en català. Aquest és el cas de l'informant A27PAL (L1 castellà, badia de Palma), que lamenta el fet que en veure el seu to de pell i les seves faccions no li parlin en català: «me veuen i m'encasillen en, en aquest paper de llatinoamericana: no, no sap parlar res».

Aquesta dinàmica d'endogrup i exogrup, en el cas del català, es pot entendre pel fet de ser una llengua minoritzada respecte d'una llengua hegemònica, el castellà. De fet, en els casos de minorització lingüística la llengua hegemònica se sol presentar com una llengua neutra i, per tant, inclusiva; llavors la llengua minoritzada, per contrast, és presentada com a tancada, exclusiva i pròpia d'un grup o una comunitat en particular. En aquesta concepció de l'hegemonia lingüística, Woolard (1985) explica que és essencial la qüestió de l'autoritat d'un estàndard lingüístic i la seva acceptació com a tal, en aquest cas, el castellà. L'informant G22SJ (L1 romanès, Eivissa) ho deixa ben clar en aquest fragment de l'exemple (6.11).

(6.11) L1 romanès, Eivissa

G22SJ: Pero es verdad que tú ves mucha gente que te dice: «Es que estoy acostumbrado que si no eres de aquí, hablarte en castellano». O si son los ibicencos que se hablan y dicen cosas, si se han empezado a hablar en castellano, se siguen hablando en castellano y luego ya si eso cambias.

Altres informants manifesten que aquesta és una situació molt predominant. G22PAL (L1 català i castellà, badia de Palma) detalla que només en veure els ulls blaus i cabells rossos, la gent se li adreça directament en castellà, sense donar-li l'oportunitat de parlar en català, la qual cosa la fa sentir com si no la considerassin mallorquina de veres: «a sa mínima que t'identifiquen que no tal, “ah, ja està, en castellà”, i és com a que ja te tracten un poc de “no ets d'aquí”». W25FOR (L1 castellà, Formentera) descriu que aquest costum de canviar la llengua amb una persona desconeguda pot durar fins i tot després de la primera interacció només pel fet de no haver nascut allà o si la família és de fora, especialment en una illa tan petita com Formentera, on tothom es coneix. G22SJ (L1 romanès, Eivissa) exposa que, tot i haver insistit a parlar i practicar el català amb amics o companys de l'escola durant molts d'anys, es va frustrar i va acabar renunciant-hi perquè continuaven parlant-li en castellà o bé canviaven en veure que no parlava perfectament el català. A més de les conseqüències socials, aquesta exclusió lingüística també pot provocar conseqüències molts greus en l'àmbit acadèmic. S20LLO fa palès aquest perill en l'exemple (6.12), sobre la seva experiència a l'educació primària.

(6.12) L1 àrab, català i castellà, Part Forana

S20LLO: Tenia més professores que me xerraven en castellà que en català... Me va ser més difícil es català perquè no me xerraven, no xerraven amb jo fins a tal temps, i claro me va dificultar més seguir ses classes i tal, perquè jo també vaig tenir que repetir curs a

primer perquè no vaig poder com a seguir ses classes en català, me va ser més difícil, perquè ja de principi vaig començar xerrant es castellà i me va ser molt difícil, i vaig tenir que recuperar curs.

Amb tot, aquestes tendències a canviar al castellà si es percep que l'interlocutor és de fora pel seu aspecte o per la seva manera de parlar poden provocar que algunes persones sentin que el català no és d'ells ni per a ells i, per tant, els parlants percebuts com a *legítims* o *ideals*, en molts de casos els qui tenen la llengua com a L1, determinen qui ho és i qui no, un fenomen que ja ha estat observat a Catalunya per Woolard (2005) i a Irlanda per O'Rourke (2011). El problema és que aquesta sensació d'exclusió pot provocar que molts de parlants potencials es frustrin i renunciïn a la llengua davant la dificultat o la impossibilitat de fer-la servir de manera normal i així sentir-se integrats en l'entorn social.

Aquesta frustració i el sentit d'exclusió poden conduir, consegüentment, a una altra barrera: una forta sensació de vergonya lingüística, la qual cosa impedeix que adoptin el català com a llengua habitual (Pujolar i Puigdevall, 2015). Dit d'una altra manera, molts de joves que són potencials *nous parlants* (Puigdevall, 2014) deixen d'aprendre o parlar el català per mor d'haver patit aquest tipus d'exclusió, sigui perquè són percebuts com a *forasters* o perquè consideren que no tenen un bon domini de l'idioma. En relació amb això darrer, diferents informants relaten experiències pròpies o de coneguts seus relacionades amb aquesta vergonya a l'hora d'usar el català, bé perquè tenen por de no parlar-lo prou bé o, fins i tot, perquè perceben que usar-lo farà que els altres se'n riguin.

En general, doncs, les principals dificultats que tenen els al·loglots per a esdevenir nous parlants són les experiències d'exclusió que han patit, la manca d'oportunitats per a practicar la llengua i la baixa autoestima lingüística que tenen alguns usuaris. Tanmateix, no podem perdre de vista un altre repte important: la percepció que alguns informants tenen respecte de la imposició de la llengua o de l'obligació de parlar-la en l'àmbit escolar.

No obstant aquestes barreres socials, també existeixen un conjunt de factors que faciliten l'adquisició del català i la incorporació de la llengua en la seva vida. D'entrada, un dels elements clau és la figura d'un professor compromès, com expliquen G22SJ (L1 romanès, Eivissa), S20LLO (L1 àrab, català i castellà, Part Forana) i J26FOR (L1 italià, Formentera), que fan èmfasi en la tasca pedagògica que solen exercir perquè els alumnes puguin adquirir no només la llengua d'una manera divertida i accessible, sinó també una conscienciació lingüística global. A més, també és cabdal el compromís i la implicació de persones de l'entorn social, com ara amics, veïns o coneguts, que alguns informants reivindiquen com un recurs imprescindible per a facilitar la integració social dels individus. Així mateix, la presència de referents o models lingüístics, com ara castellanoparlants de naixement que parlen català o l'ús normal de la llengua en els mitjans de comunicació, fa visible un conjunt de persones que han après i han adoptat la llengua. I24MA (L1 castellà, Menorca) ho palesa en l'exemple (6.13).

(6.13) L1 castellà, Menorca

I24MA: Entonces, sí que quiero aprender y sé que cada año sé más y hablo un poco más claro, pero me gustaría ya, o sea, que fuera ya; que tengo, que tenemos una amiga que ella es de Madrid, pero habla el menorquín y el catalán superfluido que la gente flipa y yo digo: «Jolín, si ella ha podido...».

Tanmateix, totes les condicions esmentades aquí es poden resumir globalment en la necessitat de disposar, en paraules de Puigdevall et al. (2019), d'espais de relació, és a dir, espais segurs i oberts en què una persona pugui practicar la llengua de forma pràctica i espontània sense por de ser jutjada. Lantto (2019) ha examinat i constatat la importància d'aquests espais segurs per als nous parlants d'èuscar a Bilbao, una ciutat majoritàriament castellanoparlant. Nogensmenys, no cal tampoc que aquests espais siguin físics o esdeveniments intencionals, sinó que es tracta també de qüestions de conscienciació social. Segons les dades de l'EULIB2014, més del 84,0 % de la població d'entre 15 i 24 anys li agradaria parlar en català en qualque mesura en el futur, un increment de gairebé un 5,0 % respecte de l'any 2004, una xifra que demostra clarament un desig i interès latents per la llengua i per fer-ne més ús social.

6.5 Percepció de la situació de la llengua catalana a les Illes Balears

A continuació analitzarem la percepció que tenen els joves de les Illes Balears de la situació social de la llengua catalana. Primer, presentarem les dades quantitatives, reelaborades a partir de l'ES2004 i l'EULIB2014. Tot seguit, ens centrarem en com perceben la situació sociolingüística els joves entrevistats. En qualsevol cas, si comparem els resultats del 2004 i el 2014, veim que hi ha hagut canvis importants en la valoració de la situació de la llengua catalana entre els joves de 15 a 29 anys. Així, mentre que el 2004 hi havia poc acord sobre si el català s'usava en aquell moment més o menys que feia 5 anys, el 2014 les respostes mostren una percepció que varia segons la llengua inicial dels enquestats, com podem veure a la taula 6.1. Així, mentre que els catalanoparlants d'inici consideren que el català es fa servir més (un 78,3 % als territoris de menor ús del català i un 92,9 % als de major ús), els castellanoparlants d'inici pensen que s'usa per igual, amb percentatges al voltant del 80,0 %, cosa que ens permet pensar que les respostes tenen un biaix important segons quina sigui la llengua inicial de l'enquestat.

Pel que fa a la pregunta sobre si el català s'usa ara més o menys que d'aquí a 5 anys, com mostra la taula 6.2, entre el 2004 i el 2014 s'observa una davallada dels qui creuen que el català es parla més en el moment de l'enquesta. Les dades varien lleugerament segons la llengua inicial dels enquestats i segons si es tracta de territoris de major o menor ús del català. Així, per exemple, el 2004 els catalanoparlants residents a territoris de menor ús del català consideraven que cinc anys després el català es parlaria menys (43,9 %), una idea que també compartia la majoria de catalanoparlants d'inici dels territoris de major ús del català (38,5 %), encara que en aquest segon cas també hi ha un nombre important de catalanoparlants d'inici que creuen que es parlarà més (32,4 %). Entre els no catalanoparlants d'inici també podem observar una lleugera diferència segons on residesquin. Així, mentre que els qui viuen a

territoris de menor ús del català no arriben a un acord clar sobre si es parlarà més o menys d'aquí a 5 anys, els residents a territoris de major ús del català creuen que augmentarà. En canvi, les dades corresponents al 2014 mostren uns resultats similars en tots els casos, que apunten a un ús igual del català durant el quinquenni següent. Amb tot, entre els catalanoparlants d'inici residents a territoris de menor ús del català la resposta és diferent, atès que majoritàriament consideren que es parlarà menys (37,1 %). En qualsevol cas, sobta que siguin els no catalanoparlants d'inici que resideixen a territoris de menor ús del català els qui presentin un percentatge més elevat a l'hora de considerar que el català es parlarà més en els futurs cinc anys.¹⁸

TAULA 6.1. Respostes a la pregunta si el català s'usa més ara que fa 5 anys, segons àmbits territorials i llengua d'inici entre els informants de 15 a 44 anys. Font: ES2004 i EULIB2014.

		Territoris de menor ús del català (badia de Palma, Eivissa-Formentera)		Territoris de major ús del català (Part Forana, Menorca)	
		<i>Cat. inicials</i>	<i>No cat. inicials</i>	<i>Cat. inicials</i>	<i>No cat. inicials</i>
ES2004	<i>Més</i>	34,1 %	35,2 %	35,1 %	32,1 %
	<i>Igual</i>	27,0 %	24,2 %	26,3 %	27,2 %
	<i>Menys</i>	34,1 %	27,5 %	34,2 %	28,0 %
	<i>NC</i>	4,8 %	13,1 %	4,4 %	12,7 %
	<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
EULIB2014	<i>Més</i>	78,3 %	5,4 %	92,9 %	3,4 %
	<i>Igual</i>	8,6 %	78,6 %	3,8 %	82,4 %
	<i>Menys</i>	13,2 %	2,7 %	3,3 %	4,1 %
	<i>NC</i>	0,0 %	13,4 %	0,0 %	10,1 %
	<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

¹⁸Les dades de 2004 i de 2014 demostren que els catalanoparlants d'inici que resideixen a territoris de menor ús del català tenen tendència a considerar que el català es parlarà menys en el futur, la qual cosa podria ser motivada per la percepció que tenen del lloc on viuen, que sovint respon a una perspectiva esbiaixada en certa mesura i més pessimista.

TAULA 6.2. Respostes a la pregunta si el català s'usa ara més o menys que d'aquí a 5 anys, segons àmbits territorials i llengua d'inici entre els informants de 15 a 44 anys. Font: ES2004 i EULIB2014.

		Territoris de menor ús del català (badia de Palma, Eivissa-Formentera)		Territoris de major ús del català (Part Forana, Menorca)	
		<i>Cat. inicials</i>	<i>No cat. inicials</i>	<i>Cat. inicials</i>	<i>No cat. inicials</i>
2004	<i>Més</i>	28,3 %	33,4 %	32,4 %	37,4 %
	<i>Igual</i>	21,4 %	28,2 %	22,6 %	28,0 %
	<i>Menys</i>	43,9 %	32,7 %	38,5 %	29,8 %
	<i>NC</i>	6,3 %	5,6 %	6,5 %	4,8 %
	<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
2014	<i>Més</i>	13,2 %	17,3 %	15,8 %	12,7 %
	<i>Igual</i>	36,4 %	42,6 %	48,8 %	51,5 %
	<i>Menys</i>	37,1 %	27,7 %	27,8 %	24,3 %
	<i>NC</i>	13,2 %	12,5 %	7,7 %	11,6 %
	<i>Total</i>	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Si ens centram en les respostes dels informants que varen participar a les entrevistes i els grups de discussió, els joves expliquen que la situació del català varia segons diversos factors, com l'illa, el tipus de municipi, la temporada de l'any o l'edat dels parlants. La majoria d'informants destaquen que el català es fa servir més als pobles i el castellà, a les ciutats. Ho relacionen amb el fet que als municipis més grans hi ha més turisme i oportunitats laborals que atreuen immigració. Endemés, la presència del català també depèn de la temporada de l'any. Així, a l'estiu, durant la temporada turística, augmenta la presència de llengües, com l'anglès, l'alemany, el rus o l'italià, segons la zona. En el cas de Palma, I24PAL (L1 castellà i finès, badia de Palma) explica que a l'hivern hi predomina el castellà, però «en estiu és otro idioma que no sé cuál, pero es una mezcla de inglés, alemán, ruso». Alguns informants afirmen que l'edat també incideix en l'ús de la llengua catalana i que, mentre que les persones majors parlen més en català, entre els adolescents és més habitual que s'empri el castellà. Per exemple, P20MA (L1 castellà, Menorca) explica que a Menorca «la gente menorquina de aquí más mayor habla más el menorquín, pero los adolescentes hablamos más el castellano», un fet que es pot lligar amb la percepció que els informants tenen del castellà com a llengua anònima i, per tant, no marcada, com s'ha explicat anteriorment.

Malgrat això, els joves són conscients que el català és una llengua minoritzada i que pateix una situació de diglòssia, i alguns expressen que això els genera malestar, que els provoca nervis, tristesa, pena o preocupació, segons explicaven alguns joves als grups de discussió. Els informants consideren que, en general, el català ha perdut parlants en els últims anys, una

situació que M23PAL (L1 català, badia de Palma) descriu com a «emergència», cosa que fa despertar algunes actituds d'activisme lingüístic, és a dir, informants que reivindiquen l'ús del català de manera conscient per a no perdre'l amb accions concretes, com no canviar de llengua. A més, no es detecta tan sols una preocupació per la davallada de l'ús del català, sinó també per la qualitat de la llengua, com s'observa a (6.13).

(6.13) L1 català, Menorca

M23CIU: Home, clar, lo que toca, vull dir, és sa nostra llengua i és una llengua minoritària que va cap avall i hem de fer el possible per salvar-la. No pot ser que, per exemple, jo, bé jo som molt així amb sa llengua. Es meu germà té 15 anys, és molt més jove que jo, i a vegades fot unes pedrades. [...] No, però es meu germà és catalanoparlant i jo que ho faci una persona i pens «Avam, rei, no» i evidentment hem de fer qualche cosa.

Tanmateix, la consciència que el català es perd genera diferents reaccions entre els joves entrevistats. A més de despertar una mena d'activisme per part d'alguns parlants, d'altres es mostren menys conscienciats i consideren que no cal intervenir en aquesta situació i «que cadascú empri sa llengua que vulgui i si una se queda minoritzada pues tampoc faria tanta falta, si no l'empraria més gent» (C16RAM, L1 castellà, Menorca). En qualsevol cas, alguns joves opinen que cal protegir la llengua valorant-la i no canviant-la quan ens adrecem a gent de fora,¹⁹ sense defensar un activisme actiu.

En un altre ordre de coses, a les entrevistes i grups de discussió es demanava als informants que pensassin propostes per a millorar la situació sociolingüística del català a les Illes Balears. La majoria de les respostes involucraven l'Administració i s'orientaven a augmentar la presència del català al sector audiovisual, als mitjans de comunicació i internet; promoure cursos de llengua per a nous nadius, també a les escoles i universitats; fer accions per a incrementar l'ús de l'idioma a clubs esportius, activitats culturals o a negocis, o sancionar les discriminacions lingüístiques. En qualsevol cas, en general opten per evitar les obligacions, en la mesura que «imposar una llengua és complicat. Al final genera un rebuig cap a, cap a sa gent», en paraules d'A22EI (L1 català i castellà, Eivissa). Així mateix, també sorgiren propostes en l'àmbit individual, com la de B25PAL (L1 castellà, badia de Palma), que a l'exemple (6.14) explica que ara comença les converses en català amb desconeguts, mentre que abans inconscientment ho feia en castellà.

(6.14) L1 castellà, badia de Palma

B25PAL: De normal sempre ho feia en castellà i llavors sa conversa ja esteia definida. No hi ha joc a veure si m'entén o si no m'entén o lo que sigui perquè ja directament està plantada sa base. I vaig fer s'esforç de girar-ho perquè en es final me passa un poc com a [NOM PARTICIPANT]: ho feia de manera inconscient. És fàcil perquè som bilingües i dominava es dos idiomes, pim, pam, pum, i vaig fer s'esforç perquè va més amb es meus

¹⁹JC26SJ (L1 català i castellà, Eivissa) assenyala que aquesta actitud pot percebre's com a «radical» i generar rebuig.

valors. I llavors me vaig adonar compte de que més gent de sa que m'esperava me contestava en català, bastanta més gent, eh. En es estancs flipes.

En aquest sentit, destaca el paper central que té l'escola per a mantenir el català, que, fins i tot, pot convertir-se en l'únic context en què es fa servir la llengua, com assenyala JC26SJ (L1 català i castellà, Eivissa) en el cas d'Eivissa, on «es català és una llengua que s'està quedant a escola bàsicament i fora de s'escola està desaparaguent». En relació amb el català i l'educació, malgrat que els informants majoritàriament fan una valoració positiva de la presència del català a l'educació, alguns parlants creuen que és excessiva, com il·lustrem a l'exemple (6.15).

(6.15) L1 català i castellà, Menorca

N16RAM: Un poc injust, diguéssim. O sea, hauria d'estar igualat perquè sempre diuen que es català estava, estava infravaloritzat amb temes administratius i coses d'aquestes, però després passen d'un extrem a s'altre perquè a s'institut se xerra molt més es català.

En definitiva, tot i que les dades qualitatives que hem analitzat indiquen que entre els joves de les Illes Balears no hi ha un acord sobre la situació del català, als grups de discussió i entrevistes s'ha detectat que els participants són conscients que la situació sociolingüística varia molt segons l'illa, el municipi i l'època de l'any. Alguns entrevistats assenyalen que el català ha perdut parlants en els últims anys i molts consideren que caldria continuar impulsant mesures que promoguin l'ús de la llengua històrica de les Illes Balears.

6.6 Recapitulació

Al llarg d'aquest capítol hem vist com, a diferència d'altres indrets, els joves de les Illes Balears no se solen identificar amb una tribu urbana concreta, sinó que més aviat mostren una identitat que canvia segons el context i l'interlocutor. Es tracta d'una identitat, així mateix, en què el component etnolingüístic juga un paper cada vegada menor. Amb tot, encara té una presència considerable a l'hora de diferenciar els catalanoparlants dels qui no ho són. Aquesta perspectiva parteix de les ideologies de l'autenticitat en la mesura que el català es percep com l'idioma tradicional de cada illa, però, alhora, com una llengua exclusiva d'un endogrup concret, cosa que afecta les normes d'ús, la identificació excessiva amb la varietat i, sobretot, la percepció global que el castellà és la llengua de relació amb el món. També observam que hi ha un desconeixement generalitzat del concepte *llengua estàndard*, que sovint s'interpreta, erròniament, com el parlar de Catalunya i, concretament, de Barcelona, i no com un model de llengua supradialectal compartit. En part, però, aquest rebuig de l'estàndard respon a les dinàmiques mateix que emanen de l'autenticitat. No és estrany, doncs, que molts al·loglots se sentin exclosos quan els parlen en castellà i es trobin sense gaire oportunitats a l'hora de practicar el català. En aquest sentit, els informants consideren que és important promoure un compromís social col·lectiu per tal de compartir la llengua amb tothom, siguin catalanoparlants inicials o no, més enllà del compromís de les institucions i de l'escola. Finalment, sembla que la percepció social de la llengua varia segons diferents variables (l'illa, la diferència entre ciutat i ruralia, l'època de l'any, etc.), com demostren les dades

qualitatives, encara que també hi té un paper important la llengua inicial dels usuaris (segons l'EULIB2014 els catalanoparlants inicials creuen que es parla més català ara que fa cinc anys, mentre que els no catalanoparlants inicials opinen que l'ús no ha canviat) i la densitat d'ús del català del territori de residència (els percentatges sobre l'ús del català sempre són lleugerament més elevats en les zones de major ús del català), com posen de manifest les dades quantitatives aportades.

Referències bibliogràfiques

- Baldaqú, J. M. (2009). Inseguretat lingüística o consciència normativa? Inseguretat i ús de la llengua entre els joves valencians. *Zeitschrift für Katalanistik* 22, 71-94.
- Bauman, Z. (2010). *Identitat*. Publicacions de la Universitat de València.
- Boyer, H. (1996). *Sociolinguistique. Territoire et objets*. Delachaux et Niestlé.
- Campins Melis, M. M. (2018). *Acomodació dialectal i actituds lingüístiques dels estudiants universitaris mallorquins a Barcelona* [Treball de fi de grau]. Universitat Pompeu Fabra.
- Dols-Salas, N. (2020). El concepte d'integritat lingüística i la competència comunicativa. El contínuum dialecte/estàndard a Mallorca. Dins H. I Radatz (ed.) *Canvi lingüístic, estandardització i identitat en català / Linguistic Change, Standardization and Identity in Catalan* (pp. 1-23). John Benjamins.
- [ES2004] Villaverde, J. A. (coord.) (2004). *Enquesta sociolingüística 2004*. Govern de les Illes Balears.
- [EULIB2014] Melià, J. i Vanrell, M. M. (coord.) (2014). *Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi*. Govern de les Illes Balears; Generalitat de Catalunya; Universitat de les Illes Balears.
- Gal, S. i Woolard, K. (2001). Constructing Languages and Publics: Authority and Representation. Dins S. Gal i K. Woolard (ed.). *Languages and Publics: The Making of Authority* (pp. 1-12). Routledge.
- Gal, S. (2006). Contradictions of Standard language in Europe: Implications for the study of practices and publics. *Social Anthropology* 14(2), 163-181.
- Giles, H. i Coupland, N. (1991). *Language: contexts and consequences*. Open University Press.
- Gonzàlez, I.; Pujolar, J.; Font Tanyà, A. i Martínez Sanmartí, R. (2014). *Llengua i joves. Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana*. Generalitat de Catalunya.
- Lantto, H. (2019). Convertirse en hablante activo del euskera durante la Semana Santa de Bilbao. Dins F. Ramallo, E. Amorrortu i M. Puigdevall (ed.). *Neohablantes de lenguas minorizadas en el Estado español* (pp. 47-63). Iberoamericana Vervuert.
- Melià, J. (2021). Planificació lingüística i complexitat social. Dins X. Castell i M. M. Vanrell (coord.), *La dinamització lingüística: bases, eines i estratègies* (pp. 45-66). Gràfiques Gelabert, SL.
- Milroy, J. (2001). Language ideologies and the consequences of standardization, *Journal of Sociolinguistics* 5(4), 530-555.

- Newman, M.; Trenchs-Parera, M.; i Shukhan, N. (2008). Normalizing bilingualism: The effects of the Catalan linguistic normalization policy one generation after. *Journal of Sociolinguistics* 12(3), 306-333.
- Ninyoles, R. L. (1969). *Conflicte lingüístic valencià: substitució lingüística i ideologies diglòssiques*. Eliseu Climent.
- O'Rourke, B. (2011). Whose Language Is It? Struggles for Language Ownership in an Irish Language Classroom. *Journal of Language, Identity, and Education* 10, 327-345.
- Puigdevall, M. (2014). Els nous parlants de llengües minoritàries: pertinences i legitimitats. *Digithum* 16,3-5.
- Puigdevall, M.; Colombo, A. i Pujolar, J. (2019). Espacios de adopción del catalán, una aproximación etnográfica a las mudas lingüísticas en Cataluña. Dins F. Ramallo, E. Amorrortu i M. Puigdevall (ed.). *Neohablantes de lenguas minorizadas en el Estado español* (pp. 111-130). Iberoamericana Vervuert.
- Pujolar, J. i Puigdevall, M. (2015). Linguistic *mudes*: how to become a new speaker in Catalonia. *International Journal of the Sociology of Language* 231, 167-187.
- Trenchs-Parera, M.; Mendizabal-Larrea, I. i Newman, M. (2014). La normalització del cosmopolitisme lingüístic entre els joves del segle XXI? Una exploració de les ideologies lingüístiques a Catalunya. *Treballs de Sociolingüística Catalana* 24, 281-301.
- Woolard, K. (1985). Language variation and cultural hegemony: toward an integration of sociolinguistic and social theory. *Journal of the American Ethnological Society* 12(4), 738-748.
- Woolard, K. (2005). Language and Identity Choice in Catalonia: The Interplay of Constrasting Ideologies in Linguistic Authority. *UC San Diego: Institute for International, Comparative, and Area Studies*, 1-25.
- Woolard, K. (2016). *Singular and Plural: Ideologies of Linguistic Authority in 21st Century Catalonia*. Oxford University Press.

Capítol 7: Recomanacions estratègiques i actuacions de planificació lingüística a les Illes Balears

Joan Melià

7.1 Introducció

En aquest capítol es proposen una sèrie d'accions que tenen per finalitat dinamitzar l'ús de la llengua catalana entre els joves. Si tenim en compte que els joves no són un tot aïllat de la resta de la societat, haurem de concloure que, sobre el seu comportament lingüístic, no hi incideixen només les actuacions específiques que s'hi puguin fer, sinó que hi influeix tot el que ocorre al seu entorn. L'activitat lingüística impregna la major part de les actuacions humanes, per això també hi influeix constantment. De la mateixa manera, la situació social d'una llengua és condicionada directament per moltes d'accions humanes que no tenen un objectiu específicament lingüístic. Aquesta transversalitat explica per què les actuacions de planificació lingüística centrades en un sector determinat de la societat (territorial, generacional, professional... en el nostre cas el dels joves) sovint no dona els resultats que es preveien. La incidència dels factors que entren en joc en una actuació de planificació és matisada, amb més o menys intensitat, per factors potser massa vegades no previstos. Per això, les mesures que proposam en aquest capítol han de tenir una correspondència coherent de les actuacions en els altres sectors de la societat.

7.2 Un plantejament global

Quan es tracta de planificar per a incidir sobre un procés de canvi lingüístic en un sector social determinat, cal tenir en compte la permeabilitat a què està sotmès el sector i, per tant, les influències que hi tenen factors externs. La constant interrelació no es limita només a la que es produeix entre els diversos sectors d'una comunitat lingüística, sinó que actualment la permeabilitat també és permanent entre comunitats lingüístiques. La mobilitat humana (residencial, laboral, formativa, vacacional...), l'omnipresència de les tecnologies de la informació i la comunicació, el mercat global, etc., fan que a diari els membres de qualsevol comunitat lingüística estiguin exposats a entorns multilingües. Uns entorns que, a més de posar totes les persones en contacte amb sistemes lingüístics diferents, els en proporcionen representacions jeràrquiques i d'utilitat. Per això, les decisions que prenguin a l'hora de comunicar-se es fonamentaran en aquestes percepcions de la realitat. Les actuacions de planificació lingüística, a més dels actors i factors sobre els quals poden incidir, han de tenir en compte la influència dels que estan fora del seu control i cercar vies que ajudin al reequilibri.

Així, si actuant en un sector social concret es vol assolir un equilibri entre, posem per cas, dues llengües, les mesures que s'han de proposar han de prendre en consideració la situació d'aquestes llengües no només en el sector sinó al seu entorn i procurar, fins on sigui possible, compensar els efectes del conjunt de desequilibris, interns i externs. Si no es tenen en compte, els resultats obtinguts no seran mai els previstos. Promoure equilibradament una igualtat entre

dues llengües en un àmbit determinat envoltat d'una realitat decantada cap a una de les dues llengües no pot ser l'única solució. Per exemple, la instauració de mitjans de comunicació públics bilingües en una societat en què dominen els mitjans monolingües en una de les dues llengües no serveix per a compensar les diferències d'oferta en aquest àmbit.

Aquesta constatació també suposa que, fins on sigui possible, quan es pretén recuperar l'ús social d'una llengua en regressió en el territori propi, les actuacions de planificació lingüística no s'han de limitar a un sector, sinó que s'han de fer extensives a tots (amb més o menys intensitat, segons les possibilitats i els recursos, però no se n'ha de deixar cap fora del procés).

El que passi en un sector influirà i serà influït per la situació en els altres. En el cas de les Illes Balears l'increment de la presència de la llengua catalana en el sistema escolar ha aconseguit que la gran majoria dels infants escolaritzats hagin adquirit coneixements de català que, amb un altre model, no haurien assolit. Aquest model també ha fet possible l'increment de l'ús del català en l'activitat acadèmica; per a exemplificar-ho serveix veure l'increment de l'ús del català en les proves de selectivitat (Centre de Documentació en Sociolingüística de les Illes Balears, s.d.). En canvi, fora de l'activitat pròpiament acadèmica, l'ús habitual del català entre els joves ha anat disminuint progressivament, perquè sobre aquests usos hi actuen factors que ja no es circumscriuen a l'àmbit acadèmic (veg. capítol 3).

Pel que fa a les actuacions de planificació lingüística dutes a terme des de les institucions públiques, l'enfocament holístic és indispensable per a tenir èxit. Massa sovint es troben casos en què simultàniament a la promoció d'actuacions clarament orientades a incrementar l'ús del català es produeixen decisions en altres àrees de les mateixes institucions o organitzacions en què no es té en compte l'efecte lingüístic de les mesures que s'hi prenen, les quals, de vegades, poden ser contràries als objectius marcats. La creació d'un organisme al qual s'atribueix la responsabilitat de la planificació lingüística (entengui's una direcció general o similar) no pot suposar el descàrrec de la responsabilitat i el desinterès en l'objectiu de la resta d'àrees de la institució, tot i que massa sovint es poden trobar exemples d'aquesta manera d'actuar, que provoquen que el que s'avança per un costat es retrocedeix pels altres. Les actuacions aïllades no donen els resultats que podrien obtenir si es coordinassin amb altres àrees que obrassin amb coherència. Per a assolir els objectius amb eficiència és necessari, quan es dissenyen actuacions de planificació lingüística, el compromís de tots els sectors implicats d'assumir el paper que els correspon.

Aquesta necessitat de coordinació, que hem exemplificat en institucions públiques, és aplicable, naturalment, a altres organitzacions públiques o privades: consells insulars, ajuntaments, universitats, empreses semipúbliques, grans superfícies, fàbriques, espais de lleure, etc.

7.3 El sector dels joves

El comportament lingüístic dels joves és un indicatiu de la direcció que pot prendre un procés de canvi; de fet, els joves són els encarregats de projectar aquest canvi cap al futur immediat. D'una banda, els joves d'ara, en pocs anys, seran els dirigents i els referents socials i els qui transmetran la llengua a les noves generacions. D'altra banda, és en aquest sector que es

vehiculen millor els canvis, a causa del poc pes que encara tenen les constriccions imposades per les inèrcies de les convencions i la rutina personal.

La incidència que la planificació lingüística pot tenir entre els joves determinarà, per tant, el futur de la llengua. En un procés de redreçament lingüístic és necessari conèixer els punts forts i els punts febles que, entre els joves, intervenen en la deserció o la fidelització lingüístiques.

En primer lloc, cal prendre en consideració les circumstàncies familiars. Tot i que l'àmbit familiar és el sector on la planificació institucional té més dificultats, també morals i de legitimitat, cal tenir en compte que hi succeeix en referència als aspectes de caràcter lingüístic.

Podem assegurar que, actualment, en la majoria de casos, les parelles de progenitors lingüísticament homogènies tendeixen, de vegades perquè no en saben d'altra, a transmetre la seva llengua als fills. En aquests casos, el fet que la llengua sigui reconeguda oficialment o no en l'entorn immediat no sembla influir de manera gaire significativa. En canvi, si les parelles són lingüísticament heterogènies la llengua de transmissió intergeneracional ja obeeix a una complexitat més elevada de factors i a un major grau de consciència sobre la decisió presa: la llengua d'interrelació de la parella, la consideració legal de les llengües en contacte, el prestigi social relatiu, les característiques de l'entorn lingüístic immediat, la consciència lingüística dels membres de la parella, els coneixements i experiències que tenen en el fenomen de la transmissió lingüística familiar i l'adquisició lingüística dels infants, etc. De fet, es poden donar, bàsicament les següents possibilitats: (1) cadascun dels membres de la parella s'adreça al fill en la seva llengua; (2) s'hi adrecen tots dos en una de les llengües (sol coincidir amb la d'interrelació de la parella); (3) s'hi adrecen en una tercera llengua (la que sol ser oficial o tenir més prestigi a l'entorn social). En els capítols 3 i 6 hem pogut veure que hi ha casos en què els progenitors decideixen no transmetre als fills la seva L1, sinó una L2 (en la majoria d'aquests casos, el castellà, però també en alguns casos el català). En el si familiar, a més d'adquirir les habilitats per a poder-se comunicar lingüísticament, també aprenen a atribuir funcions a la llengua o llengües amb què entren en contacte. L'esquema que incorporen, en situacions de minorització lingüística, reproduïx l'estructura jeràrquica entre les llengües i els prejudicis que s'hi associen. En aquests casos, la planificació pot fer poc més que difondre informació, prioritàriament entre les famílies heterolingües, sobre els processos d'apropiació lingüística dels infants en entorns multilingües, en l'entorn o en el nucli familiar.

Un segon àmbit d'incidència primerenca en la constitució de les bases lingüístiques dels joves —coneixements, usos, funcions i representacions— és l'escolar. En moltes d'ocasions, i també es reitera en les informacions recollides en aquest treball (veg. capítol 3), l'escola suposa el primer contacte amb el català per a molts d'infants de famílies no catalanoparlants; de vegades pot esdevenir l'únic entorn en què es produeix durant un llarg període de la seva vida. Igualment, però, proporciona més contacte amb el castellà als qui són de famílies catalanoparlants. Al marge d'aquests contactes, el que també s'adquireix a l'escola són hàbits i actituds. A part del comportament que tenen en adreçar-se als docents que parlen en català (és quan hi ha major convergència cap al català, com es pot comprovar en el capítol 5), els castellanoparlants aprenen que no els cal canviar de llengua per a comunicar-se amb la majoria dels catalanoparlants i els catalanoparlants assimilen, seguint l'exemple del que

sovint poden observar dins i fora de l'escola, que quan s'adrecen a castellanoparlants han de girar de llengua, han de passar a usar el castellà; aprenen a relacionar-se en castellà amb els castellanolingües, seguint l'exemple de no pocs docents —tant fora de l'aula com dins— i dels infants més grans que ells.

En el moment en què es va aprovar la Llei de normalització lingüística (1986) es va establir de manera molt clara que hi havia d'haver un sol model lingüístic per a tots els escolars, que no havia de permetre la separació per raons de llengua. La intenció apriorística era que la integració dels no catalanoparlants seria més fàcil en un entorn escolar que els permetés estar en contacte amb companys catalanoparlants, però, després de quasi quaranta anys de la Llei, tot i que es manté el criteri de no segregació dels alumnes, la pràctica ha demostrat que són els catalanoparlants els qui abandonen el català i passen a usar el castellà, en lloc que els no catalanoparlants passin a usar el català en la seva interrelació amb els altres companys (veg. capítols 3, 4 i 5). És a dir, es produeixen els efectes contraris dels que es pretenien aconseguir.

Les causes d'aquests resultats imprevistos són diferents. D'una banda, les limitacions dels efectes que pot tenir l'escola si molts de factors de l'entorn empenyen en sentit contrari. Però hi ha un altre fet a tenir en compte: el canvi demogràfic. Cap a finals de la dècada dels anys 70 del segle XX, en els centres escolars de batxillerat, per exemple, els alumnes fills de parelles autòctones (amb el lligam que aquest terme vol tenir respecte a la llengua familiar) suposaven tres quartes parts del total i l'altre quart estava format, a parts més o menys equivalents, per fills de parelles lingüísticament mixtes o per fills d'immigrants. A començament dels 90, la proporció ja havia canviat sensiblement: un poc més de la meitat eren de famílies autòctones, una quarta part eren fills de parelles mixtes i quasi una altra fills de progenitors immigrants (Melià, 1997, p. 43). Aquestes dades, actualitzades, ens donarien una reducció més important del component autòcton, i encara caldria tenir en compte que l'autoctonisme de naixement cada vegada va menys lligat a la llengua catalana; per tant, la relació minoria-majoria lingüística a l'escola s'ha invertit.

Encara a l'àmbit escolar, com ja s'ha apuntat, no són casos insòlits els d'ensenyants que actuen de contramodel del que serien comportaments lingüístics adequats al procés de normalització del català i que, per tant, dificulten que la població d'edat escolar pugui utilitzar-los de referents adequats. Aquestes actituds no difereixen gaire del que passa en el comú de la societat i del que, normalment i en particular, practiquen els seus familiars (veg. capítols 5 i 6).

En les activitats extraescolars solen donar-se les mateixes circumstàncies per als catalanoparlants però d'una manera encara més accentuada, perquè no està tan consolidat socialment el convenciment de la necessitat que aquests entorns contribueixin a la integració lingüística i la pràctica del català per part dels infants que no són de L1 catalana (veg. capítol 4).

La debilitat de les conviccions i l'autoconfiança dels joves catalanoparlants es posa en evidència quan, segons asseguren els entrevistats en aquest treball, canvien innecessàriament la manera de parlar segons l'interlocutor que tenen al davant, amb la voluntat d'adaptar-s'hi. Així, passen al castellà per a comunicar-se amb castellanoparlants habituals, encara que aquests entenguin el català i, fins i tot, puguin expressar-s'hi fluidament; amaguen els trets dialectals (locals o regionals) quan s'interrelacionen amb parlants d'altres varietats territorials

o usen formes no normatives quan parlen amb amics, les quals són evitades amb altres interlocutors (pares o docents, per exemple). Practiquen, per tant, una acomodació sovint excessiva a l'entorn immediat. Això s'explica pels prejudicis que dominen les percepcions que tenen els joves de molts d'aspectes: funció de l'estàndard i dels parlars locals, expansió i retrocés de l'ús del català, consideració que es parla més català que abans, però alhora perceben menys parlants entre ells, per exemple.

D'altra banda, en analitzar els usos lingüístics que fan els joves, com també els altres sectors, cal tenir en compte que determinades comparacions de vegades faciliten visions distorsionades del significat de les dades. De la mateixa manera que si comparem el temps que les tortugues de terra caminen amb el temps que caminen les ànneres, sempre sortirà que les tortugues relativament caminen molt més que no que les ànneres volen. I això és perquè les tortugues només caminen i les ànneres alternativament caminen, volen i neden, i és lògic que, segons l'entorn, a estones caminin i a estones volin o nedin. Tots els catalanoparlants de les Illes Balears saben castellà i, per tant, és esperable que usin una o altra llengua segons les circumstàncies i que, com a mínim en el seu testimoni, n'hi hagi pocs que diguin que només usen el català o que l'usin de manera quasi exclusiva. En canvi, de castellanoparlants n'hi ha que no saben català o en saben molt poc, per tant, en la seva vida quotidiana no alternaran el caminar i el vol. I a més, si tenim en compte les circumstàncies sociolingüístiques, als identificats com a catalanoparlants se'ls exigeix, explícitament o implícitament, que canviïn de llengua, cosa que no passa amb els castellanoparlants, la qual cosa explica que, encara que hagin après a volar, només caminin o ho facin d'una manera molt majoritària. Els qui tenen el català com a llengua pròpia o com a llengua d'ús habitual engreixen els valors dels usos bilingües, mentre que, en aquestes comparacions, els qui tenen el castellà com a llengua pròpia o llengua d'ús habitual mantenen valors monolingües. En una societat com la nostra és impossible que una persona pugui viure usant exclusivament el català; en canvi, és habitual que hi hagi persones que hi visquin usant només el castellà, sobretot activament.

7.4 Objectius i actuacions

Vista la importància que té per al futur de la llengua la situació en què es trobi actualment entre els joves, és palesa la necessitat que els responsables de la política i planificació lingüístiques dissenyin i apliquin actuacions i intervencions per a millorar la situació del català pel que fa als usos, actius i passius, i a les representacions entre els membres d'aquest sector. Aquestes actuacions, però, serviran de poc si no es fan simultàniament amb un procés de millora de la situació en el conjunt de la societat. I menys encara si des de les institucions públiques, com passa massa sovint, d'una banda es prenen altres decisions que les contraresten, en el sentit que afavoreixen la retallada de la presència del català en el medi social i les oportunitats de l'exercici dels drets lingüístics i, d'altra banda, si també les institucions no són prou aclaridores per a evitar la consolidació de les percepcions socials basades en prejudicis sobre la realitat sociolingüística.

Un document que cal tenir en compte a l'hora de planificar actuacions adreçades al sector juvenil és el que, l'any 2018, va aprovar el Consell Social de la Llengua Catalana, «Estudi sobre les estratègies de promoció de l'ús social de la llengua catalana entre la població jove en àmbits no formals, amb especial atenció a les xarxes socials». En aquest document, a més

d'una part dedicada a l'anàlisi de la situació del català entre els joves, hi ha una llista de deu propostes orientades sobretot (com indica el títol) a millorar els usos fora dels àmbits formals.

Entre els objectius que sembla més evident que la planificació lingüística ha de pretendre assolir hi ha els següents: (1) extensió de coneixements suficients de llengua entre els joves per a assegurar-los la possibilitat de comunicar-se fluidament en català; (2) creació de les condicions necessàries perquè existeixi seguretat d'ús en qualsevol àmbit de la societat; (3) creació i consolidació d'entorns que facilitin i estimulin l'ús del català; (4) modificació dels hàbits lingüístics en els casos en què, innecessàriament, abandonen l'ús del català; (5) normalització de les converses bilingües quan l'interlocutor, encara que no el parli o no el vulgui parlar, entén el català i la transcendència que aquestes tenen en la recuperació d'una llengua que ha estat minoritzada; (6) superació dels prejudicis lingüístics que encara persisteixen sobre l'extensió del català, la compatibilitat entre les diverses varietats lingüístiques, la jerarquia entre varietats, les interpel·lacions a desconeguts; (7) generalització del coneixement sobre recursos de tota mena existents en català.

Abans d'entrar en el detall d'actuacions que es poden fer per a aconseguir aquests objectius, és convenient relacionar totes aquestes mancances amb la percepció que hi ha en el conjunt de la societat, per tant també entre els joves, que el català és, en el nostre entorn, una llengua *autèntica* mentre que el castellà és *anònima*, segons els conceptes que exposa Woolard (2016). Una percepció que, sens dubte, explica en bona part, quant a les representacions, el comportament lingüístic dels joves. El català apareix lligat a l'autenticitat, a la identitat, a la llengua d'un grup (autòcton català, en aquest cas) i, per tant, és una llengua que només concerneix al grup i és per a ser usada en les comunicacions internes; qui parla català és perquè pertany al grup. En canvi, el castellà és percebut com la llengua anònima, la llengua neutra, la llengua de tothom i alhora la llengua de ningú, en el sentit que no és una llengua reservada a l'ús intern de la seva comunitat; qui parla català no ha de pertànyer necessàriament a cap identitat concreta. A més, tampoc no és beneficiós que la llengua catalana aparegui vinculada a determinades ideologies polítiques, sinó que hauria de veure's, com les llengües normals, com a pròpia de qualsevol opció del ventall ideològic.

El caràcter *autèntic* del català determina que els catalanolingües, joves i adults, canviïn fàcilment, i de manera innecessària, al castellà quan l'interlocutor parla amb un accent que identifiquen com a propi d'una persona que no la té com a L1 o com a llengua habitual. Un canvi de llengua que, no cal dir-ho, a més d'actuar com a factor desmotivador, dificulta notablement les possibilitats de practicar-la entre les persones que l'han adquirida com a L2 o hi estan en procés. Igualment, aquesta *autenticitat* en què és circumscrit el català, fa que entre els joves, com entre bona part de la societat, el perfil de qui usa el català es redueixi als qui presenten les següents característiques: persona blanca, autòctona, adulta, resident a poble, de professió tradicional i popular o vinculada a la docència, amb un aspecte normal quant al vestuari (sense tatuatges ni vestimenta associada a cap grup marcat, excepte, com reconeixen els entrevistats, el cas dels *indepes*). Si partim que l'estereotip és aquest, és freqüents que els joves catalanoparlants s'adrecin en castellà als desconeguts quan aquests tenen una aspecte que consideren al·lòcton (negres, orientals, nòrdics, nord-africans, sud-americans...), són joves (sobretot si estan marcats per estètiques concretes), es troben en entorns urbans o zones turístiques (Badia de Palma, Eivissa...) o tenen rols socials vinculats a l'oci juvenil, el món de la justícia, l'ordre públic o la sanitat. Sovint, la imatge que es difon a través dels mitjans de

comunicació i altres plataformes ajuda a reforçar aquests prejudicis sobre com són els parlants de català, quan en realitat no tenen per què respondre-hi. Vegem-ho en els dos aspectes que podrien tenir més justificació si les circumstàncies fossin unes altres a les actuals.

En primer lloc, el sector juvenil és el que —gràcies a l'escolarització— acull uns majors percentatges de domini de les quatre habilitats lingüístiques bàsiques (comprensió oral i escrita i expressió oral i escrita), per la qual cosa establir-hi comunicació en català no ha de presentar cap problema, sobretot pel que fa a la comprensió per part de l'interlocutor.

D'altra banda, l'aspecte físic de l'interlocutor no pressuposa coneixement o desconeixement de català, sobretot altre cop entre els joves. A part del fet que si han estat escolaritzats, totalment o parcial, a centres de les Illes gaudeixen de coneixements suficients per a poder comunicar-se en català, hi ha una part d'aquests infants que ja hi han nascut i tenen una competència comunicativa en català pròpia de qualsevol parlant nadiu; en alguns casos (adopció, matrimonis mixts, etc.), de fet, el català és la seva L1. No cal dir quina deu ser la sensació que experimenten els infants d'aquestes característiques quan veuen que hi ha gent que canvia de llengua quan s'adrecen a ells.

Pot ajudar a superar aquesta visió esbiaixada visualitzar l'ús del català per part de persones que no responen al perfil prototípic del catalanoparlant de què s'ha parlat més amunt; recórrer a persones amb ascendència social que no responen a aquest perfil i usen el català n'és una manera. També, però, és necessari transmetre missatges orientats a debilitar aquest prejudici (en la campanya «Mou la llengua», del Govern, s'han divulgat missatges en aquesta línia; per exemple «L'aspecte d'una persona no determina les llengües que sap»).

És important fer evident que el català no és una llengua només de gent gran, sinó que abraça i és adequada per a totes les franges generacionals; en aquest sentit, cal fer emergir —fins i tot en campanyes publicitàries— perfils de joves de comportament lingüístic coherent o fer que influenciadors i joves amb ascendència social ja consolidats i pròxims a la sensibilitat lingüística siguin conscients de quins comportaments són adequats pel que fa als usos o al tracte que donen al tema de la llengua.

D'altra banda, s'ha de superar la pràctica que consisteix a reservar el català per als usos de caire popular i tradicional, lligats al passat, i mostrar que es fa servir per a comunicacions pròpies de la ciència, de la tecnologia i de les noves tendències socials.

Amb la finalitat d'incrementar els coneixements de català perquè els qui no tinguin aquesta llengua com a inicial hi puguin tenir, és evident la necessitat que l'escola sigui capaç d'assolir aquest repte, però no és suficient. La pràctica fora de l'àmbit escolar és essencial: es tracta d'un altre cercle viciós en què, com més pràctica, més fluïdesa en l'ús i, com més fluïdesa, més predisposició a fer-ne ús.

Calen actuacions perquè els ensenyants i monitors d'activitats extraescolars siguin conscients que el seu comportament lingüístic, també fora de l'activitat purament acadèmica, pot influir, negativament o positivament, en els joves. Encara que el missatge que directament donin sigui un, el que transmeten de manera indirecta —de vegades contraposat— pot ser més eficaç. L'entorn esportiu, de lleure i formatiu fora de l'escola ha de ser coherent pel que fa als objectius lingüístics, s'ha de ser conscient de la incidència que tenen els formadors en el comportament lingüístic dels infants, tant quan s'adrecen al col·lectiu com quan interaccionen individualment.

Fora de l'escola hi ha d'haver espais atractius per als joves que convidin a fer ús de la llengua catalana, en què hi sigui present i en què no es penalitzin els errors, els dubtes o els accents. Això és possible, o ho pot afavorir, si des de les institucions i els col·lectius organitzats es promou la creació d'espais que tinguin aquest aspecte com un dels seus objectius centrals.

Cal tenir en compte, amb la finalitat de modificar-ho, que fins i tot monitors i professors que tenen una clara predisposició a col·laborar en la recuperació de l'ús social del català sovint tenen comportaments contradictoris: parlen en català al grup, però quan s'han d'adreçar individualment a infants d'una llengua inicial diferent del català, canvien al castellà tot i tenir clar que saben català. Una actitud com aquesta té un doble efecte negatiu: els mostren que és normal que a ells els parlin en castellà, que el català no és cosa seva (si fos així bastaria que el seu aprenentatge del català es limitàs a les habilitats passives) i als catalanoparlants els mostren que el comportament normal en aquests casos és canviar de llengua quan l'interlocutor no té el català com llengua inicial.

També caldrien actuacions que es marcassin l'objectiu de fer assumir la legitimitat de l'ús del català a tots els àmbits de la vida social. L'actuació sobre els àmbits de responsabilitat institucional influeix decididament en els comportaments en altres àmbits. Les dificultats que hi ha d'expressar-se en català amb membres de les forces de seguretat, en l'àmbit de la Justícia, en l'assistència sanitària pública, etc. serveix per a no resoldre les dificultats d'ús que hi pot haver en àmbits no oficials i estimula els qui en són contraris. La generalització de la normalitat d'ús en els àmbits pròpiament de gestió institucional en bona part arrossegaria la normalització de l'ús en altres àmbits. No es pot obviar la necessitat que tots els servidors públics hagin d'acreditar coneixements de català; és l'única manera que el ciutadà pugui sentir-se cobert legalment per a adreçar-s'hi en català. Si en l'àmbit sanitari, per exemple, no és general el requisit de saber català, el pacient pot dubtar de la conveniència de parlar-hi en català o fins i tot tenir temor de fer-ho.

Més presència del català en el paisatge lingüístic (visual i sonor: retolació permanent i circumstancial, en els avisos per megafonia, música ambiental...) dels entorns concrets en què se solen moure els joves convidaria, sens dubte, a fer-ne lliurement més ús. És evident que un entorn amb més presència del català incrementa l'adhesió a l'ús. En aquest sentit, és significativa la diferència de comportament lingüístic, en sentit ampli, entre els residents a les zones amb més presència del català a l'entorn (Menorca, Part Forana) i els qui viuen en llocs on aquesta presència és menor (badia de Palma, Eivissa-Formentera).

Els hàbits lingüístics, com tots els hàbits, són mals de canviar si no canvien les circumstàncies de qui els té. És evident —els entrevistats ho corroboren—, que entre els joves, pel que fa als usos lingüístics, hi ha hàbits que són contraproductius per al procés de normalització lingüística. Entre els que cal canviar hi ha el d'abandó del català en casos en què no és comunicativament necessari. Si les circumstàncies vitals no canvien, a partir de l'adolescència és difícil que es produeixin posteriorment canvis en els comportaments lingüístics. Per això, se'ls ha de fer propostes d'activitats que els posin en contacte amb entorns lingüístics nous i trencar les inèrcies que els duen a no usar el català.

Com han indicat alguns dels entrevistats, i en consonància amb altres estudis centrats en aquest aspecte, els canvis de nivell educatiu (de primària a secundària obligatòria, de secundària obligatòria a batxillerat i de batxillerat a la universitat) i el pas de la vida

d'estudiant a la laboral són, en alguns casos, detonants per a les mudes lingüístiques. És un fet que convé tenir en compte a l'hora de planificar actuacions per a afavorir l'increment de l'ús del català entre els joves. No és un fenomen exclusiu dels canvis en la vida acadèmica, sinó que és freqüent que la muda pugui aparèixer quan hi ha canvis en qualsevol aspecte de la vida personal: canvi de residència, noves amistats, canvi de feina, inici de noves relacions familiars (en entrar en relació amb la família de la parella o en tenir fills, per exemple), etc. En aquest sentit, promoure activitats que ofereixin als joves entrar en contacte amb nous entorns i grups en què l'ús del català sigui més habitual que en l'ambient en què s'han mogut fins aleshores pot fer més fàcil la muda cap a aquesta llengua.

La normalització de les converses bilingües entre parlants heterolingües és un vehicle adequat per a afavorir la integració dels al·lòfons. D'una banda, cal que els catalanoparlants deixin de percebre-ho com una manca d'educació i que per això no ho facin, i entre els no catalanoparlants estendre la percepció que la conversa bilingüe no és una barrera per a la comunicació, sinó un pont; és a dir, que tenen una actitud més favorable els catalanoparlants que s'hi adrecen en català que els qui canvien de llengua. Trencar la convergència cap al castellà és una acció que beneficia tant catalanoparlants com no catalanoparlants. Cal tenir clar que aquesta classe de comportaments es consoliden també a través de la imitació, dels fills als pares, dels germans petits als grans, dels alumnes als professors, dels infants als monitors, per exemple.

El trencament, però, no es pot produir, encara que hi pot ajudar, si només es fa evident amb l'explicitació de la necessitat de fer-ho. Per això, cal cercar altres vies com promoure la visibilització de referents de persones amb ascendència social (joves o no) que mantenen el català en converses heterolingües quan l'interlocutor els entén, donar a conèixer les conseqüències personals i socials que comporta la convergència i el manteniment, difondre aquests comportaments desvinculats de situacions de conflicte mitjançant els mitjans de comunicació, els productes de ficció, etc. Igualment, pot ser necessària l'oferta de formació en aquest sentit a persones que són conscients de la seva incidència en la situació sociolingüística i que tenen una certa ascendència sobre el comportament dels joves (pares, monitors, professors, influenciadors...), no tant amb l'objectiu de fer modificar actituds de contraris, sinó d'oferir recursos als favorables, als qui comparteixen el desig de contribuir a la normalització lingüística.

Tot i que ja fa quaranta anys que l'escolarització a les Illes Balears inclou formació en llengua catalana, encara perviuen, més i menys evolucionats i matisats, prejudicis que entorpeixen el funcionament normal de les relacions lingüístiques. Per això, la superació d'aquests prejudicis no pot ser desatesa per la planificació. Entre aquests prejudicis, a alguns dels quals ja hem fet al·lusió, n'hi ha que afecten l'extensió demogràfica i temporal del català, la jerarquia entre les varietats i la incompatibilitat de l'estàndard, la cortesia en la comunicació entre heterolingües, la creença que el català és una llengua imposada en contrast amb el castellà com a llengua expandida lliurement, etc.

Sobretot en determinats entorns de les Illes Balears la percepció sobre l'extensió social de la llengua catalana en dibuixa una realitat vertaderament minoritària, en general i en especial entre els joves, per això és necessari projectar actuacions amb la finalitat de qüestionar aquesta visió i d'evitar que en el terreny de les percepcions domini i es reforci una visió del català com una llengua minoritària.

A més d'actuacions que promoguin l'existència d'entorns permanents de presència alta de català, també se n'han de promoure de transitoris, com pot ser l'organització d'esdeveniments (presencials i virtuals) en què l'ús ambiental del català sigui majoritari i propiciïn la concentració de persones, en general o sobretot joves, que usen o estan a favor de l'ús del català, procedents d'indrets diversos, i en què els nous parlants puguin posar en pràctica els coneixements lingüístics en un context estimulant de normalitat receptiva. En poden ser exemples concerts, trobades monogràfiques sobre aspectes diversos, concursos, creació de voluntariats, etc. L'organització escolar pot ser una bona via de comunicació d'aquests esdeveniments amb els joves.

La comprensió de les funcions que corresponen a les diverses varietats de la llengua es pot fer a través de missatges explícits, però és molt més efectiu que es faci mitjançant la pràctica coherent en l'ús d'aquestes varietats, en els àmbits en què correspongui. L'exposició a varietats diverses (tant territorials com funcionals) debilitarà el prejudici sobre la seva idoneïtat d'ús i pot reduir la falsa necessitat de canviar-les en determinades situacions o de considerar-se en desavantatge per ser usuaris d'alguna d'aquestes varietats.

La planificació lingüística, en explicitar ordenadament àmbits en què l'ús del català és obligatori i funcions socials en què cal acreditar-ne coneixements, pot haver facilitat la percepció que el català és la llengua imposada i que el castellà és una llengua d'ús i coneixement naturals. Aquestes visions dificulten l'adhesió a les propostes d'expansió del català, encara que tenen el fonament en les inèrcies provocades per prohibicions i obligacions històriques, vigents encara en massa àmbits oficials i no oficials. La difusió d'informacions objectives sobre aquests fets són necessàries de manera reiterada per a contrarestar els discursos que, de manera explícita o implícita, ho neguen.

Avui dia hi ha una oferta prou considerable, encara que no suficient, de serveis i productes lúdics, de consum, lleure, publicacions, xarxes, plataformes que ofereixen ficció i informació que són o permeten l'ús del català. Encara que, com acabam de dir, s'ha d'incrementar per a arribar a una situació de normalitat, un dels principals problemes és que bona part de la població en desconeix l'existència (veg. capítol 4). En aquest camp, l'oferta i el consum estan directament interrelacionats: com més oferta, més consum i, com més consum, més oferta; però potser som, per a molts de joves i ciutadans en general, en una etapa en què cal superar el desconeixement de tota o de bona part de l'oferta existent. Els membres de qualsevol comunitat lingüística també poden influir favorablement a la continuïtat social de la seva llengua si com a consumidors actuen en conseqüència. Avui dia, es pot ser consumidor de productes en català competitiu en plataformes, mitjans audiovisuals, produccions musicals, espectacles culturals, telefonia, energia, jocs d'internet, etc.

Institucions diverses (Govern, consells insulars, ajuntaments, universitat...) i organitzacions vàries (sindicats, partits polítics, associacions culturals i esportives...), poden actuar de vies de difusió d'esdeveniments que donin a conèixer els recursos de tota mena existents en català, mitjançant trobades, concursos, certàmens, difusió publicitària, fer-los objecte de premi d'altres activitats o crear bases de dades en què sigui fàcilment trobable la informació sobre aquests aspectes, per exemple.

7.5 Recapitulació

Una simple ullada sobre els punts en què cal actuar pel que fa al món dels joves, i deixant a banda l'entorn en què també són necessàries les actuacions, ens mostra l'amplitud del camp. Per tant, és important establir prioritats i urgències perquè els projectes d'intervenció siguin viables.

A l'hora d'establir l'orde de prioritats en les actuacions, un criteri a tenir en compte són l'extensió dels efectes i la permanència d'aquest en el temps, la facilitat de dur-les a terme i la rapidesa de retorn dels resultats. En processos de substitució i de normalització lingüístiques l'assoliment de fites facilita i accelera l'avanç en la mateixa direcció que suposa la fita aconseguida, tant si és en un procés de substitució com si és de normalització.

És oportú començar per les situacions més sensibles i més fàcilment compartibles per amplis sectors de la societat. Un exemple, a més de la difusió de l'oferta de productes i serveis existents en català, seria incidir sobre el vici que consisteix que els catalanoparlants habituals s'adrecin en castellà a les persones que, per l'aspecte físic o la manera de parlar, consideren al·lòctones. És una manera d'indicar-los que no els consideren d'aquí ni capaços d'integrar-s'hi lingüísticament. Si aquestes persones saben català poden considerar una inutilitat haver-lo après. Si no en saben se'ls reforça la percepció que no cal aprendre'n. I si tenen el català com llengua inicial o el consideren llengua pròpia és senzillament un insult. En aquest sentit, i d'altra banda, el reconeixement laboral i social del domini i la capacitat d'ús del català és un factor eficaç en la seva consolidació dins la societat, i, naturalment, també entre els joves.

Referències bibliogràfiques

Centre de Documentació en Sociolingüística de les Illes Balears (CDSIB) (s. d.). *El català a la selectivitat*. <https://cdisib.uib.es/el-catala-a-la-selectivitat/>.

Consell Social de la Llengua Catalana (2019). *Estudi sobre estratègies de promoció de l'ús social de la llengua catalana entre la població jove en àmbits no formals, amb especial atenció a les xarxes socials*. Govern de les Illes Balears.

<https://www.caib.es/govern/sac/fitxa.do?codi=2724109&coduo=2390443&lang=ca>.

Melià, J. (1997). *La llengua dels joves: comportaments i representacions lingüístics dels adolescents mallorquins*. Universitat de les Illes Balears.